מדרש · אגדה

מדרש שמואל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש שמואל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-שמואל/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרשה א 5
פרשה ב 8
פרשה ג 11
פרשה ד 13
פרשה ה 15
פרשה ו 21
פרשה ז 22
פרשה ח 25
פרשה ט 28
פרשה י 30
פרשה יא 32
פרשה יב 33
פרשה יג 35
פרשה יד 38
פרשה טו 40
פרשה טז 42
פרשה יז 43
פרשה יח 45
פרשה יט 47
פרשה כ 49
פרשה כא 51
פרשה כב 52
פרשה כג 54
פרשה כד 59
פרשה כה 62
פרשה כו 64
פרשה כז 66
פרשה כח 67
פרשה כט 70
פרשה ל 71
פרשה לא 72

פרשה לב 73

פרשה א

עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קי"ט קכ"ו). תני בשם רבי נתן מסרס את המקרא הפרו תורתך עת לעשות לה'. רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון העושה תורתו עתים [הרי זה] מפר ברית, ומה טעמיה הפרו תורתך [עת לעשות לה'], אמר רבי אלעזר מה התינוק הזה מבקש לאכול בכל שעות היום, כך אדם צריך להיות יגע בתורה בכל שעות היום. רבי יונה בשם רבי יהושע בר גזורא כל כרביא בישין וכרביא דאורייתא טבין, כל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין. אמר רבי שמואל בר רב יצחק במגלת חסידים מצאו כתוב אם יום תעזבה יומים תעזבך. לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מצפורי, ופגעו זה בזה בחדא משכנא, והסיחו זה עם זה, ופרשו [זה מזה], זה הלך מיל, וזה הלך מיל, נמצא זה רחוק מחברו שנים מיל, וזה רחוק מחברו שנים מיל, כך לאחד שהיה יושב ומצפה לאשה כל ימים שהוא תובע בה היא ממתנת לו, הפליג דעתו ממנה, היא הולכת ונשאת לאחר. אל תבוז כי זקנה אמך (משלי כ"ג כ"ב), הלל הזקן אמר בשעה דמבדרין כנוש, ובשעה דמכנשין בדר, הוא היה אומר ראית תורה חביבה בישראל והכל שמחין בה פזר, דכתיב יש מפזר ונוסף עוד (שם י"א כ"ד). תני רבי שמעון בן יוחי אם ראית ישראל שפשטו ידיהן מן התורה, עמוד ותחזק בה, ואת זכי ליטול שכר כולם, [מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה']. אמר רבי יוסי בר רבי אבין אם נתישנה תורתך בפיך אל תבוז עליה. אמר רבי זעירא אם נזדקנה אומתך אל תבוז עליה, כשם שהיה עושה אלקנה כשהיה מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה, לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת, אלא כל שנה ושנה היה עולה בדרך אחרת, בשביל לשמע את ישראל לשילה, לפיכך הכתוב מיחסו, ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי (שמואל א' א' א').

זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב (משלי י' ז'). אמר רבי יצחק כל מי שהוא מזכיר צדיק ואינו מברכו עובר בעשה, דכתיב זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה, דכתיב ושם רשעים ירקב. אמר ר' יצחק הרשעים דומין לכלי קוריס, אם אין אדם משתמש בהן מרקיבין הן, כך ראית מימיך אדם קורא לבנו פרעה סיסרא סנחריב, מהו קורא אותו, אברהם יצחק יעקב. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן, רבי יונתן כשהיה מגיע לפסוק הזה, אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל (אסתר ב' ו'), הוה אמר נבוכדנצר מלך בבל שחיק עצמות, ולמה לא הוה אמר כן בירמיהו, אלא כל נבוכדנצר שבירמיהו חי, ברם הכא מת היה, רב אמר ארור המן ארורים בניו. רבי פנחס אמר חרבונה זכור

לטוב. רבי ברכיה בשם ר' לוי מצינו כשהקב"ה מזכיר את ישראל מברכן, ומה טעמיה ה' זכרנו יברך (תהלים קט"ו י"ב), אין לי אלא כל ישראל, כל אחד ואחד מנין, אמר רב הונא בשם רבי אבין וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' (בראשית י"ח י"ז), לא הוה צריך קרייא למימרא, אלא ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' (שם שם כ'), אלא אמר הקב"ה מה אני מזכיר את הצדיק ואיני מברכו, אלא אברכו ואחר כך אודיעו, הדא הוא דכתיב ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו וגו' (שם שם י"ח), מה כתיב אחריו ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו'.

רבי פנחס ורבי חלקיה בשם ר' סימון למלך שהיה לו שני אוצרות של אגדן, וזרע את הראשונה ועלה כולה אגדן, וזרע את השניה ועלה כולה גידי סיפי סיפנים, כך הרשעים אין להם זריעה, דכתיב וצוה עליו ה' ולא יזרע משמו עוד (נחום א' י"ד), אבל הצדיקים יש להם זריעה, דכתיב זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י' י"ב).

א"ר שמעון מדכרין ומשבחין מדכרין ושחקין, (מדכרין ומניחין) מדכרין ומשבחין, ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה (שמות ל"א ב'), מדכרין ושחקין, וילכד עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה (יהושע ז' י"ח), מדכרין ומשבחין, ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן (שמות ל"א ו'), מדכרין ושחקין, ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן (ויקרא כ"ד י"א), מדכרין ומשבחין, זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים (דברים כ"ד ט'), מדכרין ושחקין, זכור את אשר עשה לך עמלק (שם כ"ה י"ז), מדכרין ומשבחין וה' פקד את שרה (בראשית כ"א א'), מדכרין ושחקין, כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל (שמואל א' ט"ו ב'), מדכרין ומשבחין, איש יהודי היה בשושן הבירה וגו' (אסתר ב' ה'), מדכרין ושחקין, איש צר ואויב המן הרע הזה (שם ז' ו'), מדכרין ומשבחין, כי מרדכי היהודי (שם י' ג'), מדכרין ושחקין, כי המן בן המדתא האגגי (שם ט' כ"ד), מדכרין ומשבחין, ודוד בן איש אפרתי (שמואל א' י"ז י"ב), מדכרין ושחקין, וירבעם בן נבט אפרתי (מלכים א' י"א כ"ו) מדכרין ושחקין, ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו (שופטים י"ז א'), מדכרין ומשבחין ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה וגו' (שמואל א' א' א').

איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד וגו' (קהלת ו' ב'), א"ר פנחס המדה הזו אינה נוהגת בכל בני אדם אלא במאן דרחמנא רעי ביה. כי לא הרבה יזכור (כל) [את] ימי חייו (שם ה' י"ט), זה עלי. כי האלהים מענה בשמחת לבו (שם שם), זה אלקנה, כשהיה מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה, לא בדרך שהיה עולה בשנה הזאת היה עולה

בשנה אחרת, אלא בכל שנה ושנה היה עולה בדרך אחרת, בשביל לשמע את ישראל להעלותן לשילה, לפיכך הכתוב מייחסו, ויהי איש אחד מן הרמתים.

ויהי איש. כל מקום שנאמר כלשון הזה שקול כשלשים ואחד צדיקים. מן הרמתים. ר' אלעזר אמר תרתין רמין הנון, חדא דדוד וחדא דשמואל. צופים. אמר רבי יוחנן חד שהעמיד לו מאתים צופים. ושמו אלקנה. הרשעים קודמין לשמם, נבל שמו (שמואל א' כ"ה כ"ה), גלית שמו (שם י"ז ד'), שבע בן בכרי שמו (שמואל ב' כ' כ"א), אבל הצדיקים שמם קודמין, ושמו אלקנה (שמואל א' א' א'), ושמו ישי (שם י"ז י"ב), ושמו בועז (רות ב' א'), ושמו מרדכי (אסתר ב' ה'), דומין לבוראן, ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות ו' ג'), מתיבין ליה, והכתיב ולרבקה אח ושמו לבן (בראשית כ"ד כ"ט), רבי יצחק אמר פראדוכסים, ורבי ברכיה אמר מלובן ברשע, התיבון ובני שמואל הבכור ושני ואביה (דה"א ו' י"ג), רבנין ורבי יהודה ברבי סימון, רבנין אמרין מה זה רשע אף זה רשע, ורבי יהודה ברבי סימון אמר (כשנתנו) [כשנשתנו] למעשים טובים זכו לרוח הקודש, [הה"ד] דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל (יואל א' א'). אפרתי. ר' יהושע בן לוי אמר (לשון) פלאטיני, רבי יהושע ברבי נחמיה אמר איוגיניטטאטי. דבר אחר אפרתי, אמר רבי פנחס עטרה (שנתעטר) [נתעטר] אפרים מאבינו יעקב בשעת פטירתו מן העולם, אמר לו אפרים בני ראש שבט [ראש] ישיבה מעולה ומשובח שבבנים יהא נקרא על שמך, בן תחו בן צוף אפרתי, וירבעם בן נבט אפרתי (מלכים א' י"א כ"ו), ודוד בן איש אפרתי (שמואל א' י"ז י"ב).

ולו שתי נשים שם האחת חנה (שמואל א' א' ב'). רבי חגי בשם רבי יצחק הכתוב פותח בשבחו, רבי לוי בשם רבי חמא בר רבי חנינא אמר הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנאו, ורבנין אמרין הכתוב פותח בשבחו, ומזכיר [גנאו] וחוזר ופותח בשבחו. ועלה האיש ההוא מעירו. נתעלה האיש בביתו, נתעלה האיש בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עלויו לא היה אלא מעצמו. מימים ימימה. זה אלקנה שהוא מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה, ולא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא וכו'. להשתחות ולזבוח לה'. רבי אבא בר מדיא בשם ר' יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות, דכתיב להשתחות ואחר כך ולזבוח.

ויהי היום (שמואל א' א' ד'). רבי יהושע בן לוי אמר זה יומא של עצרת. ויזבח אלקנה ונתן לפנינה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות. מהו מנות, חולקין. ולחנה נתן מנה אחת אפים. בכפלים. [אפים]. בסבר פנים יפות. אפים כנגד פנינה וילדיה. דבר אחר אפים למה, כי את חנה אהב וה' סגר רחמה. וכעסתה צרתה גם כעס. מכעסת וחוזרת ומכעסת,

מה הות אמרה לה, זבנת לברך רבה סודר ולתנינא חלוק. בעבור הרעימה. אמר רבי שמעון בן לקיש אמר הקב"ה מה אתם מתרעמים עליה, וכי יש רעמים בלא מטר, עלי לפקדה, כי פקד ה' את חנה וגו'. וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה בית ה'. רבנין אמרין מי שהוא בוכה אינו אוכל, דכתיב ותבכה ולא תאכל.

ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלו וגו' הלוא אנכי טוב לך וגו' (שמואל א' א' ח'). אמר רבי לוי הלא אני אינו כתוב כאן, אלא הלא אנכי, אמר לה בריך יהא בחלקך, כמה דאת אמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'). ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה ועלי הכהן יושב על הכסא (שמואל א' א' ט'). מלמד שבאותו היום מנו אותו כהן גדול. והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה (שם שם י'). כל מעשה חנה בכפלים, כעסה בכפלים, וכעסתה צרתה גם כעס, מנתה בכפלים, ולחנה יתן מנה אחת אפים, בכיתה בכפלים, ובכה תבכה, ראייתה בכפלים, אם ראה תראה, נדרה בכפלים, ותדר נדר.

פרשה ב

אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו (תהלים פ"א י"א). רבי חגי בשם רבי יצחק אין שואלין עניות במקום עשירות שמתוך כך קפצה חנה לנדרים ותדר נדר ותאמר [וגו']. [כתיב] ה' שמעתי שמעך יראתי וגו' (חבקוק ג' ב'). אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים אברהם עשה רצונך ונתת לו בן למאה שנים, אחאב עובד עבודה זרה והוליד שבעים בנים, (ה' שמעתי שמעך יראתי), שרה עשתה רצונך ונתת לה בן לתשעים שנה, איזבל בת כומרין היא מולידה שבעים בנים, כתיב ולאחאב שבעים בנים בשמרון (מלכים ב' י' א'), [כשם שהיו לו שבעים בנים בשמרון], כך היו לו שבעים בנים ביזרעאל, וכל אחד ואחד מהם היו לו [שתי] פלטין, אחת של קיט ופלטין אחת של חורף, הדא הוא דכתיב והכתי בית החורף על בית הקיץ (עמוס ג' ט"ו). רבי יודה ברבי סימון אמר ארבע, [שנאמר] ואבדו בתי השן (שם), ורבנין אמרין שש, [שנאמר] וספו בתים רבים (שם), שמתוך כך קפצה חנה לנדרים, ותדר נדר ותאמר וגו'.

כתיב וידר יעקב נדר לאמר (בראשית כ"ח כ'). אמר רבי יצחק הבבלי כל מאן דנדר עבד מצוה, מהו לאמר, לאמר לדורות שיהו נודרין בשעת צרתן, לפיכך כל מי שהוא נודר אינו תולה נדרו אלא בו, אמר רבי אבהו כתיב אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב (תהלים קל"ב ב'), לאביר ישראל אינו אומר כאן, אלא לאביר יעקב. ור' חונא בשם רבי אידי כתיב וישמחו העם על התנדבם כי בלבב שלם התנדבו לה' וגו' (דה"א כ"ט ט'), על ידי שהיו

עסוקים במצות נדבה ועלתה בידם שמחו, מה כתיב בתריה ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה ה' [אלהי ישראל אבינו] (שם שם י'), אלהי אברהם יצחק אינו כתוב, אלא אלהי ישראל אבינו, אמר ר' יודן אפילו מן אתרה לא חסרה כלום, וידרו ישראל אינו אומר כאן, אלא וידר ישראל (במדבר כ"א ב'), ישראל סבא. ארבעה נודרים נדרו, שנים נדרו והפסידו, שנים נדרו ונשתכרו, יעקב ויפתח נדרו והפסידו, ישראל וחנה נדרו ונשתכרו.

ותדור נדר ותאמר (שמואל א' א' י"א). [כתיב] אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך (תהלים קכ"ח ג'), תמן תנינן נשים בבתולים כגפנים, יש גפן שיינה שחור ויש גפן שיינה אדום, יש גפן שיינה מרובה, יש גפן שיינה מועט. אמר רבי יודה כל גפן יש בה יין, ושאין בה יין זו טורקטי. מעשה באשה אחת שבאת לפני רבי ישמעאל בר רבי יוסי ולא נמצאו לה בתולים אלא כעין החרדל, אמר לה כמותך ירבו בישראל, רבי זבדיה חתניה דרבי לוי בשם ר' לוי כאינש דצווח לסמיא דסגי נהוריה. וחבריה אמרין ליה לגנאי, אמרו לה דכל אשה שדמיה מועטין ולדיה מועטין. רבי יוסי אמר לשבח אמרו כל אשה שדמיה מועטין אינה מצויה לטמא את הטהרות.

ותדור נדר. רב אמר אמרה אם מהעליונים אני לא אמות, ואם מן התחתונים אני אפרה וארבה כתחתונים. רב אמר פעמי רגלים היו, אמרה לפניו רבון כל העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני כאחד מהן, אמר רבי חגי בשם רבי יצחק כמה בתי שקצים ורמשים יש לפניך, ואין את פוקדני כאחד מהן. אמר רבי זכאי רבה לולוטוס שעבר עני על פתחו לפני שלחנו, אמר ליה זכה עמי, אמר ליה איזיל ואת אתי, אמרה ליה מכל אוכלוסין שיש לפניך, אין את פוקדני כאחד מהן.

ה' צבאות (שמואל א' א' י"א). ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אמר לה הקב"ה חנה מתחלת בריאתו של עולם לא קלסני אדם בפסוק זה אלא את, חייך שבנך עומד ופותח בו, הדא הוא דכתיב כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה (לך) עמלק לישראל (שמואל א' ט"ו ב'). אמר רבי יהושע בן לוי אמר לה הקב"ה חנה את רבית בחיילותי, ואני ארבה בחיילותיך, [דכתיב] כל אלה בנים להימן חוזה המלך (בדבר) [בדברי] האלהים להרים קרן ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלש (דה"א כ"ה ה').

אם ראה תראה. אם ראה בצערי, תראה בעיבורי, אם ראה בעיבורי תראה בלידתי, אמר רבי אחא אם ראה הרי יפה, ואם לאו תראה, אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא, כתוב בתורה ואם לא נטמאה האשה וגו' (במדבר ה' כ"ח), הרי אני הולכת ומקנאת לאלקנה

ויולדת בן. אמר רבי שמואל בר נחמן על שלש מצות הנשים מצוות, על הנדה ועל החלה ועל הדלקת הנר, אין אני אמתך בכולם.
וזכרתני. בזכרים. ואל תשכח את אמתך. בנקבות. ונתת לאמתך זרע אנשים, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אנשים שלא יהו פניהן דומין לא לקוף ולא לסריס. דבר אחר ונתת לאמתך זרע אנשים, אנשים נבונים, [היך מה דאת אמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים (דברים א' י"ג). אנשים נביאים], היך מה דאת אמר וישארו שני אנשים במחנה (במדבר י"א כ"ו). אנשים גדולים, היך מה דאת אמר והאיש [בימי] שאול זקן בא באנשים (שמואל א' י"ז י"ב). אנשים צדיקים, היך מה דאת אמר ועמך כלם צדיקים (ישעי' ס' כ"א), אמרו לחנה למה את שואלת אנשים חכמים ונבונים וגדולים וצדיקים, אמרה להן שהן לשמו של הקדוש ברוך הוא. אמר רבי לוי לאחד יושב ועושה עטרה למלך, עבר חד וחמתיה, אמר לו מה אתה עושה, אמר לו עטרה למלך אני עושה, א"ל כל מה שאת יכול לקבוע בה אבנים טובות ומרגליות קבע בה, למה, שהיא עתידה להנתן בראשו של מלך, כך אמרו לחנה למה את שואלת אנשים חכמים ונבונים גדולים וצדיקים, אמרה להן שהן לשמו של הקב"ה.
ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו (שמואל א' א' י"א). תמן תנינן נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי, שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו, נאמר בשמשון מורה (שופטים י"ג ה'), ונאמר בשמואל מורה, מה מורה האמורה בשמשון נזיר, אף מורה האמורה בשמואל נזיר, אמר רבי יוסי והלא אין מורא אלא של בשר ודם, א"ל רבי נהוראי והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך (וישמע) [ושמע] שאול והרגני (שמואל א' ט"ז ב'), כבר היה עליו מורא של בשר ודם. אמר רבי אמי כתיב לא תבא שמה יראת שמיר ושית (ישעי' ז' כ"ה), מה הדין סירא לא מידחל אלא מן פרזלא, אף הדין שערא לא מידחל אלא מן פרזלא.
והיה כי הרבתה להתפלל (אל) [לפני] ה' וגו'. רבי חייא בשם רבי יוחנן ורבי שמעון בן חלפתא בשם רבי מאיר והיה כי הרבתה, מכאן כל המרבה בתפלה נענה, מחלפה שיטתיה דרבי לוי, תמן אמר רבי אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור (משלי י"ד כ"ג), חנה על ידי שרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל, שאמרה וישב שם עד עולם, אין עולמן של לוים אלא חמשים שנה, הדא הוא דכתיב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וגו' (במדבר ח' כ"ה), והא אינון חמשין ותרתין, אמר רבי יוסי בר רבי אבין שתים שגמלתו.

וחנה היא מדברת על לבה (שמואל א' א' י"ג). כתיב לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם (דברים י"א י"ג), וכי יש עבודה בלב, ואי זו זו תפלה, ודכותה אלהך די אנת פלח ליה בתדירא (דניאל ו' י"ז), וכי יש פולחן בבבל, ואי זו זו תפלה, יכול יהא אדם מתפלל לכל רוח שירצה, פירש בדניאל וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם (שם שם י"א), יכול יהא אדם מתפלל [שלשתן] בכל שעה שירצה, פירש בדניאל וזמנין תלתא ביומא (הוה) [הוא] בריך על ברכוהי (שם שם), יכול מכיון שבא לבבל, ת"ל כל קבל דהוה עביד מן קדמת דנא (שם שם), יכול יהא אדם מתפלל שלשתן כאחת, פירש בדוד ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וגו' (תהלים נ"ה י"ח), יכול יהא אדם מגביה קולו בתפלתו, פירש בחנה וחנה היא מדברת על לבה, יכול יהא מהרהר בלב, ת"ל רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, ויחשבה עלי לשכורה, מכאן שהשכור אסור להתפלל, ומה טעמיה, שנאמר לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין (ישעי' נ"א כ"א), רבי זריקא ורבי יוחנן ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, אמרין המצר אסור להורות, ולא מסתברא אלא מן הדא קרא לכן שמעי נא זאת וגו'. אבא בר רב הונא אמר שתוי אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תחנונים, שכור אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו גדופים אי זהו שתוי ואי זהו שכור, שתוי פחות מרביעית, שכור רביעית, תמן אמרין כל שאינו יכול לדבר עם המלך. ותען חנה ותאמר לא אדוני אשה קשת רוח אנכי (שמואל א' א' ט"ו), רוחי מתקשה כנגד צרתי הקשה, רבי חגי בשם רבי יצחק מאותן שהן קשות לקבל את מתנותיהן אני, כגון שרה וחברותיה. יין ושכר לא שתיתי. יין זה חדש ושכר זה ישן, מזה ומזה לא שתיתי. ואשפוך את נפשי לפני ה', אל תתן את אמתך לפני בת בליעל. אל תרפישני קמה. כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה. אמר רבי חנינא בריה דרבי אחא מן סוגי מיליי וזמריי דברתי עד הנה.

ויען עלי ויאמר לכי לשלום (שמואל א' א' י"ז). אמר לה הדין שלמא מן דידי ברם שלמך מן ברייך. ואלהי ישראל יתן את שאלתך. שלתך כתיב, אמר לה הבן הזה שאת עתידה להעמיד, הרבה שלל הוא עתיד לשלול בתורה. ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה. מהו לדרכה, פירסה נדה. ופניה לא היו לה עוד. מלמד שהיו פניה דומין לקוף ולסריס ונתרפאו.

פרשה ג

כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה (תהלים ל' ו'). כמה הוא רגע, רבי ברכי' בשם רבי חלבו כדי לאומרו, ורבנין אמרין כהרף עין, ושמואל אמר רגע אחד

מחמשת אלפים וששת רבוא ושמונה מאות וארבעים ושמונה לשעה, אתמול ולחנה אין ילדים (שמואל א' א' ב'), והכא את אמר כי פקד ה' את חנה וגו' (שם שם כ"א), הוי כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה.

רבי יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו' (שמות כ' כ'). והרי דברים קל וחומר ומה אם המקריב עולה ושלמים למקום, המקום נגלה אליו ומברכו, אלקנה שכנס לי וכו'.

ויהי לתקופות. לאחר שתי תקופות. ותהר חנה, ויעל האיש אלקנה וגו', וחנה לא עלתה וגו' מחלפה שיטתיה דרבי לוי, תמן אמר רבי אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי בכל עצב יהיה מותר וגו' (משלי י"ד כ"ג), חנה על ידי שרבתה בתפלתה קצרה ימיו של שמואל, שאמרה וישב שם עד עולם, אין עולמן של לוים אלא חמשים שנה, הדא הוא דכתיב ומבן חמשים שנה ישוב וגו' (במדבר ח' כ"ה), והא אינון חמשין ותרתין, אמר רבי יוסי בר רבי אבין שתים שגמלתו אינן מן המנין.

ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אותו, אך יקם ה' את דברו (שמואל א' א' כ"ג). רבי ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק בכל יום ויום היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בכל העולם כולו ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל, כל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל, וכיון שהיו רואין את מעשיו, היו אומרים זה שמואל, אין זה אותו שמואל, וכיון שנולד זה ראו את מעשיו, אמרו דומה שזהו, וזהו שאומר אך יקם ה' את דברו.

ותעלהו עמה כאשר גמלתו וגו' (שמואל א' א' כ"ד). הכא את אמר ותביאהו בית ה' שילה (שם שם), ולהלן את אמר ויטוש משכן שילה (תהלים ע"ח ס'), ר' אליעזר בשם רבי יוסי ברבי חנינא בית שילה אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן, וירושלים בית אבנים מלמטן והתקרה מלמעלן, רבי זעירא בעי יכול אף הקרשים, אמר ליה רבי שמעון בן לקיש לא כן כתיב קרסיו קרשיו (שמות ל"ט ל"ג), ר' חייא בר אידי בעי יכול כגבהו של בית.

והנער נער (שמואל א' א' כ"ד). בן שתי שנים, כדכתיב גם במעלליו יתנכר נער (משלי כ' י"א), בא שמואל ומצאן עומדין על קרבנותיהן, אמר להן מפני מה אין אתם שוחטין, אמרו לו הרי אנו ממתינין לכהן שיבא, דכתיב ושחט את בן הבקר לפני ה' (ויקרא א' ה'), אמר להן עמדו ושחטו, לא כן תנינן שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים אפילו בקדשי קדשים, כיון שבא עלי ומצאן ששחטו, אמר להן מי התיר לכם את השחיטה, אמרו לו נער אחד, אמר להן הביאוהו, הדא הוא דכתיב וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי (שם שם כ"ה), בקש לעונשו, באת אמו ונשתטחה על רגליו, הדא הוא דכתיב ותאמר בי אדני חי נפשך אדני וגו' (שם שם כ"ו), אמר לה לא אנא צליתי ואת קאים,

אמר לה ימות ואנא מצלי וייתי חורן, אמרה אל הנער הזה התפללתי (שם שם כ"ז), מן דא ומן דא לא דידי ולא דידך הוא. וגם אנכי השאילתיהו לה' וגו' [הוא שאול לה'] (שם שם כ"ח), באותה שעה נצנצה בה רוח הקודש, כל ימים ששמואל קיים שאול קיים. וישתחו שם לה' (שם שם). אמר רבי יצחק הכל בזכות השתחויה, אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחויה, [דכתיב] ונשתחוה ונשובה אליכם (בראשית כ"ב ה'), ישראל לא נגאלו ממצרים אלא בזכות השתחויה, דכתיב ויקד העם וישתחוו (שמות י"ב כ"ז), התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחויה, דכתיב והשתחויתם מרחוק (שם כ"ד א'), בית המקדש לא נבנה אלא בזכות השתחויה, דכתיב רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צ"ט ה'), ואף המתים אינן חיים אלא בזכות השתחויה, דכתיב בואו נשתחוה ונכרעה (שם צ"ה ו'), ואף הגליות אינן מתכנשות אלא בזכות השתחויה, דכתיב ביום ההוא יתקע בשופר גדול [וגו' והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים (ישעי' כ"ז י"ג)].

פרשה ד

מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות ה' (משלי י"ז ג'). אמר (רבא) [רב] לא ניתנו מצות אלא לצרוף בהן את ישראל, מה הצורף הזה מכניס את הזהב לכור ומסננו פעם ראשונה שניה ושלישית עד שהוא מעמידו על בוריו, כך הקדוש ברוך הוא מיסר את הצדיקים כל אחד ואחד לפי כחו. יש תפלה שהיא נענית למאה שנה מאברהם, ואברהם בן מאת שנה (בראשית כ"א ה'). יש תפלה שהיא נענית לתשעים שנה משרה, ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (שם י"ז י"ז), יש תפלה שהיא נענית לשמנים שנה ממשה, ומשה בן שמנים שנה (שמות ז' ז'), יש תפלה שהיא נענית לששים שנה מיצחק, ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם (בראשית כ"ה כ"ו), יש תפלה שהיא נענית לחמשים שנה משמואל, שאמרה וישב שם עד עולם (שמואל א' א' כ"ב), ואין עולמן של לוים אלא חמשים שנה, דכתיב ומבן חמשים שנה וגו' (במדבר ח' כ"ה), והא אינון חמשין ותרתין, אמר רבי יוסי בר אבין שתים שגמלתו. (רבי עקיבה פתח אנוש כחציר ימיו (תהלים ק"ג ט"ו). מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבה שהיו מהלכין בחוצות ירושלים והיה עמהן אדם אחד, פגע בהם אדם חולה, אמר להן רבותי אמרו לי במה אתרפא, אמרו לו קח לך כך וכך עד שתתרפא, אמר להן אותו האיש שהיה עמהן מי הכה אותו בחולי, אמרו לו הקדוש ברוך הוא, אמר להן ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם, הוא הכה ואתם מרפאין, אמרו לו מה מלאכתך, אמר להן עובד אדמה אני והרי המגל בידי, אמרו לו מי ברא

את האדמה, מי ברא את הכרם, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אמרו לו ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואת אוכל פריין שלו, אמר להן אין אתם רואין המגל בידי אלולי שאני יוצא וחורשו (ומכסתו) [ומכסחו] ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה, אמרו לו שוטה שבעולם ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו, כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים (ולא נזבל) אינו חי והוא מת, כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא, אמר להם בבקשה אל תענישוני הגוף הזה, תולדותיו נתלין זה בזה, ואם אין זה אין זה, וכיון שהן מתפרקות אחד [מחברו, הגוף] נגוע ומת, כמות הבית הזה שיש לו ד' צדדין אם נתפרק אחד מהן הבית נפל). יש תפלה שהיא נענית לשלשים שנה מיוסף, ויוסף בן שלשים שנה (בראשית מ"א מ"ו), יש תפלה שהיא נענית לשלשה ימים מיונה, ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות (יונה ב' א'), יש תפלה שלא הספיקה לצאת מפי אומרה עד שנענית ממשה, ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' (שמות י"ד ט"ו), אבל בחנה לא שמענוה, אמר רבי שמעון בן לקיש ממאה דכתיב באברהם, או תשעים דכתיב בשרה, רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן בת מאה ושלשים נפקדה חנה, כשם שנפקדה יוכבד.

ותתפלל חנה ותאמר. רב אמר התחילה סודרת דברים עם ודויה, ודכותה ויתפלל עזרא וכהתודותו (עזרא י' א'), רב אמר התחיל סודר דברים עם ודויו. עלץ לבי בה', אמר רבי ירמיה ברבי אלעזר גדול כחן של צדיקים שאין כל העולם כולו ומלואו מקלסין את הקב"ה אלא בחצי השם, כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים ק"נ ו'), אבל הצדיקים מקלסין להקב"ה (בלב) [בשם] שלם שמחו צדיקים בה' (שם צ"ז י"ב), רננו צדיקים בה' (שם ל"ג א'), עלץ לבי בה'.

רמה קרני בה' (שמואל א' ב' א'). עשר קרנות הם, קרנו של אברהם, כרם היה לידידי בקרן בן שמן (ישעי' ה' א'), קרנו של יצחק, וירא והנה איל אחד נאחז בסבך בקרניו (בראשית כ"ב י"ג), קרנו של משה, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שמות ל"ד כ"ט), וקרנה של תורה, ונוגה כאור תהיה וקרנים מידו לו (חבקוק ג' ד'), וקרנו של יוסף, בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו (דברים ל"ג י"ז), וקרנה של כהונה פזר נתן לאביונים [קרנו תרים בכבוד] (תהלים קי"ב ט'), וקרנה של לויה, כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן וגו' (דה"א כ"ה ה'), וקרנה של נבואה, רמה קרני בה' (שמואל א' ב' א'), וקרנו של בית המקדש, מקרני (ראמים) [רמים] עניתני (תהלים כ"ב כ"ב), וקרנן של ישראל, וירם קרן לעמו (שם קמ"ח י"ד).

רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך. אמר רבי אבהו זה אחד מן המקראות שהוא לישועתו של הקדוש ברוך הוא ולישועתן של ישראל. רבי פנחס בשם רבי יצחק נקראו אלוהות אני אמרתי אלהים אתם וגו', ולישועתו של הקדוש ברוך הוא. רבי פנחס בשם רבי לוי אראנו בישע אלהים (תהלים נ' כ"ג), לראות בטובת בחירך וגו' (שם ק"ו ה'), לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו (תהלים פ' ג').

פרשה ה

לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים (תהלים ק"ב כ"ו). בית שמאי ובית הלל, בית הלל אומרים הארץ נבראת תחלה ואחר כך נבראו שמים, ובית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ, אלו מביאין טעם לדבריהם, [ואלו מביאין טעם לדבריהם], על דעתהון דבית הלל דאינון אמרין הארץ נבראת תחלה ואחר כך נבראו שמים, [משל] למלך שבנה לו פלטין, משבנה את התחתונים [אח"כ] בנה את העליונים, ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית ב' ד'). על דעתהון דבית שמאי דאינון אמרין שמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ, [משל] למלך שעשה לו כסא משעשאו עשה אפופוריא שלו, [כך אמר הקדוש ברוך הוא] השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעי' ס"ו א'), אמר רבי יוסי בר רבי חנינה קרייה מסייע לבית שמאי, אמר רבי חנינה כל מקום שהמקרא מסייע לדברי בית שמאי משם דבית הלל מסלקין אותם, בראשית ברא אלהים וגו' והארץ היתה, הארץ כבר היתה, רבי יוחנן בשם חכמים לברייה שמים קדמו, לשכלול הארץ קדמה, אמר רבי תנחומא אנא אימא טעמא, לברייה שמים קדמו, בראשית ברא אלהים וגו', לשכלול הארץ קדמה, ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, אמר רבי שמעון בן יוחי תמיה אנא היאך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריאת שמים וארץ, [אלא אני אומר] שהשמים והארץ לא נבראו אלא כלפס וככסויה, שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו (ישעי' מ"ח י"ג), אמר רבי אלעזר ברבי שמעון אם כדעת שאמר אבא פעמים שהוא מקדים שמים לארץ, ופעמים שהוא מקדים ארץ לשמים, בכל מקום הוא מקדים שמים לארץ, ובמקום אחד הוא אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית ב' ד'), מגיד ששניהן שקולין זה כזה, בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן, ובמקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה (שמות ו' כ"ו), מגיד ששניהן שקולין זה כזה, בכל מקום הוא מקדים אברהם ליצחק ויצחק ליעקב, ובמקום אחד הוא אומר וזכרתי את בריתי יעקב וגו' (ויקרא כ"ו מ"ב), מגיד ששלשתן שקולין זה כזה. המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו (תהלים ק"ב כ"ז), אמר רבי אבא

בר כהנא הינון בלין ואת לא בלי, אין קדוש כה' כי אין בלתך (שמואל א' ב' ב'), כי אין בלותיך.

ראשו כתם פז וגו' (שה"ש ה' י"א). ראשו זו תורה, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו וגו' (משלי ח' כ"ב). כתם פז. אלו דברי תורה, שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א), דברים שנבראו מבראשית חרותים בכתם פז, דאמר רבי חוניא בשם רבי שמעון בן לקיש שני אלפים שנה קדמה תורה לברייתו של עולם, ומה טעמיה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום (משלי ח' ל'), ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים, דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ' ד'). קוצותיו. זה הסרגול. שחורות כעורב. אלו אותיות, רבי אליעזר ורבי יהושע במי הם מתקיימות, במי שהוא משחיר ומעריב בהן, פרנסה מנין, מי (הכין) [יכין] לעורב צידו (איוב ל"ח מ"א), אמר רבי שמואל בר אימי דברי תורה צריכין השחרה [והערבה], אמר רבי שמואל בר אימי תדע לך שהוא כן, שהרי אליהו זכור לטוב על ידי שהשחיר והעריב בהן, לא כבר זמנו לו עורבים לחם ובשר, דכתיב והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב (מלכים א' י"ז ו'), אמר רבי [שמואל בר] אימי דברי תורה צריכין השחרה [והערבה], פרנסה מנין, מי יכין לעורב צידו, אם אין אדם נעשה אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, אינו זכאי לדברי תורה. רב אסי הוה ליה עסקא וחמא חד עורב עבד קן עבד ביעין עבד אפרוחים נסיב יתהון ויהב יתהון בחדא קדר שע באפיהון תלתא יומין, [בתר תלתא יומין] פתח באפיהון למידע מה אינון עבדין, אשכח יתהון דעבדין צואה ועבדת צואתהון יתושין, והוון פרחין ואינון אכלין, וקרא עליהון הדין פסוקא מי יכין לעורב צידו וגו'. אמר רבי יוחנן אין גרונה של תורה אלא בלילה, דכתיב קומי רני בלילה (איכה ב' י"ט). רבי שמעון בן לקיש אמר ביום ובלילה, דכתיב והגית בו יומם ולילה (יהושע א' ח'). רבי שמעון בן לקיש הוה פשיט קרייא, וכד הוה מטי להדין פסוקא ותקם בעוד לילה (משלי ל"א ט"ו), הוה אמר יפה למדני רבי יוחנן חזר ואמר אתון חמיין אולפני נהיר באפי למה דהוא [דלילה] ודיממא.

רבי חנן פתר לה בתלילות זו של עפר, [מי שהוא טפש אומר מי יכול לקצות את זו], מי שהוא פקח מהו אומר, הרי אני קוצה שתי משפלות היום ושתי משפלות למחר, עד שאני קוצה את כולה, [כך] מי שהוא טפש אומר מי יכול לעמוד ללמוד כל התורה, נזיקין תלתין פרקי, כלים תלתין פרקי, מי שהוא פקח מהו אומר (אחרים לא למדו תורה) הרני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר עד שאני למד תורה כולה, אמר רבי יוחנן ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד ז'), אמר רבי יניי לככר נקוב ותלוי באוירו של בית, מי

שהוא טפש אומר איך אני נוטלו, פקח מהו אומר לא אחר תלאו, הריני מביא שתי קנים ומספקן זה בזה ומורידו, כך מי שהוא טפש מהו אומר מי יכול ללמוד תורה שבלבו של חכם, מי שהוא פקח מהו אומר, והוא לא מאחר למד, הריני לומד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר עד שאני לומד כמוהו. (ואמר) [אמר] רבי לוי לקרסטל נקוב ושכרו הבעלים פועלים למלאתו, מי שהוא טפש מהו אומר, מה אני מועיל שאני מכניס בזו ומוציא בזו, מי שהוא פקח מהו אומר, לא שכר כל חבית וחבית אני נוטל, כך מי שהוא טפש מהו אומר, מה אני מועיל שאני למד תורה ומשכחה, מי שהוא פקח מהו אומר, לא שכר יגיעה הקב"ה נותן, אמר ר' זעירא אפי' דברים שאתה רואה אותן קוצים בתורה תל תלתלים תלים הן, ויכולים הם מחריבין את העולם ולעשות אותו תל, הה"ד והיתה תל עולם (דברים י"ג י"ז).

כתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'). אם אתה עושה דלי"ת ריי"ש מחריב את העולם, כתיב כי לא תשתחוה לאל אחר (שמות ל"ד י"ד), אם אתה עושה את ריי"ש דל"ת מחריב את העולם, ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כ"ב ל"ב), אם אתה עושה חי"ת ה"א מחריב את העולם, כתיב כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים ק"נ ו'), אם אתה עושה את ה"א חי"ת מחריב את העולם, כתיב כחשו בה' (ירמי' ה' י"ב), אם אתה עושה את בי"ת כ"ף מחריב את העולם, כתיב אין קדוש כה' (שמואל א' ב' ב'), אם אתה עושה את כ"ף בי"ת מחריב את העולם, כי אין בלתך (שם שם), כי אין בלותיך.

רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי אומר אהה ה' אלהים הנה אתה עשית וגו' [לא יפלא ממך כל דבר] (ירמי' ל"ב י"ז), רבי ברכיה בשם רבי יצחק אמר ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך [ועבדהו] בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין (דה"א כ"ח ט'), קודם עד שלא נוצר יציר מחשבתו גלויה (לפניך) [לפניו]. רבי יודן בשם רבי יצחק קודם שלא נוצרה מחשבה בלבו של אדם גלויה לפניך, רבי יודן בשם רבי ירמיה כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעתה כולה (תהלים קל"ט ד'), קודם שלא יירש לשוני דבור הן ה' ידעתה כולה, (אין קדוש כה' כי אין בלתך, כי אין בלותיך).

ואין צור כאלהינו (שמואל א' ב' ב'), בשר ודם אינו יכול לצור צורה בתוך צורה והקדוש ברוך הוא צר את האדם במעי אמו, בשר ודם אינו יכול לצור צורה בתוך המים, והקדוש ברוך הוא צר צורה במים, ויאמר אלהים ישרצו המים (בראשית א' כ'), בשר ודם צריך כמה סמנין, והקדוש ברוך הוא צר את האדם מסם אחד, הגלגל הזה של עין שחור והקיפו לבן והשינים לבנות והקיפן אדום, בשר ודם צר צורה, צורתו מבלה אותו, והקדוש ברוך הוא מבלה את צורתו, אין קדוש כה' כי אין בלתך, כי אין בלותיך, בשר ודם צר צורה והוא

נותן פפוסיא לתוך סמניו, והקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא וכל דרכי הסכנת (תהלים קל"ט ג'), בשר ודם צר צורה ואינה זזה ממקומה, והקב"ה צר את האדם והוא מהלך מסוף העולם ועד סופו, בשר ודם צר צורה ואינה רואה ולא שומעת, והקדוש ברוך הוא צר את האדם והוא רואה והוא שומע, בשר ודם צר צורה ואינו יכול לעשותה באפלה, והקדוש ברוך הוא צר צורה באפלה, אשר עושיתי בסתר וגו' (שם קל"ט ט"ו), בשר ודם צר צורה ואינו יכול לעשות לה אחוריים, והקדוש ברוך הוא צר צורה ועשה לה אחוריים, אחור וקדם צרתני (שם שם ה'), בשר ודם צר צורה ואינו יכול לעשות לה קרבים, והקדוש ברוך הוא צר צורה ועשה לה קרבים, וכל קרבי את שם קדשו (שם ק"ג א'), שמואל בר אבא בשם רבי יוחנן שני דברים אין מכשף יכול לעשותן, ולא צייר יכול לעשותן, ושניהם מקלסין להקדוש ברוך הוא, ואלו הן הנפש והקרבים, היא שדוד אמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו (שם שם), בשר ודם צר צורה ואין צורתו מקלסתו, והקדוש ברוך הוא צורתו מקלסתו, כל הנשמה תהלל יה וגו' (שם ק"נ ו'), רבי כריספא בשם רבי יוחנן בשר ודם כשהוא בא לצור צורה מתחיל מראשה ומאזניה או מאחד מכל אבריה עד שהוא גומרה, אבל הקב"ה צר את האדם כולו כאחת, שנאמר כי יוצר הכל הוא (ירמיה י' ט"ז), הוי ואין צור כאלהינו, ואין צייר כאלהינו.

אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה (שמואל א' ב' ג'), מדבר בנבוכדנצר, ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה וגו' דמי לבר אלהין (דניאל ג' כ"ה), רבי פנחס בשם רבי ראובן באותה שעה ירד מלאך מן השמים וסטרו, אמר לו רשע ליחה סרוחה חזור מדבריך וכי יש לו בן, מיד ענה ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די שלח [מלאכה (שם שם כ"ח), די שלח] בריה אינו כתוב כאן, אלא די שלח מלאכיה, אמר רבי ראובן אפיריטוס משלו היה.

יצא עתק מפיכם, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי דבריכם סותרין את דבריכם, היך מה דאת אמר ויעתק משם ההרה (בראשית י"ב ח'), הפה שאמר וגם את ישראל לא אשלח (שמות ה' ב'), הוא הפה שאמר אנכי אשלח אתכם (ואת טפכם) (שם ח' כ"ד), הפה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו (שם ה' ב'), הוא הפה שאמר ויאמר מצרים אנוסה וגו' (שם י"ד כ"ה), הפה שאמר לא ידעתי את ה' (שם ה' ב'), הוא הפה שאמר ה' הצדיק וגו' (שם ט' כ"ז).

כי אל דעות ה' (שמואל א' ב' ג'), אמר רבי תמיה אני היאך בטלו חונן הדעת בשבת, שאם אין באדם דעת היאך הוא מתפלל, אמר רבי פנחס גדולה היא הדעה שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות, אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא (משלי ב' ה'), ואומר כי אל דעות

ה', אמר רבי אלעזר גדולה דעה שהיא שקולה כנגד בית המקדש, מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך (שמות ט"ו י"ז), ורבנין אמרין כל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו, ומה טעמיה כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו וגו' (ישעי' כ"ז י"א).
ולו נתכנו עלילות (שמואל א' ב' ג'), אין אנו יודעין אם לו נתכנו עלילות, אם עלילות שאינן מכוונות לו תלמוד לומר יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו (תהלים ק"ג ז').
קשת גבורים חתים וגו', איתברת קשתהון דגיבריא ותשישיא אחסינו חיליהון. שבעים בלחם נשכרו. זו פנינה שהיתה שבעה בבנים ונשתכרה. (אלא) ורעבים חדלו, חנה שהיתה רעבה מבנים חדלה, הא כיצד רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר בני בנים כבנים, רבי נחמיה אומר היה לפנינה עשרה בנים, היתה חנה יולדת אחד, ופנינה קוברת שנים, חנה יולדת שנים ופנינה קוברת ארבעה, שלשה ופנינה קוברת ששה, ארבעה ופנינה קוברת שמונה, כיון שעברה חמישי, באתה פנינה ונשתטחה על רגליה, אמרה לה בבקשה ממך התפללי על שנים ויחיו, התפללה עליהן והיו נקראין על שמה.
רבי אלעזר בר רבי יוסי פתר קריה באמהות, שבעים בלחם נשכרו לאה שהיתה שבעה בבנים נשכרה, (אלא) ורעבים חדלו, רחל שהיתה רעבה לבנים חדלה, עד עקרה ילדה שבעה, (לא) לאה שהיתה עקורה מבית ולדה, ילדה שבעה (אלא) ורבת בנים אמללה, רחל שהיתה ראויה להעמיד רובן של שבטים אמללה (מי עשה כן).
ה' ממית ומחיה ה' מוריד שאול ויעל (שמואל א' ב' ו'), תמן תנינן עדת קרח אינה עתידה לעלות, שנאמר (במדבר ט"ז ל"ג) ותכס עליהם הארץ (וגו') [בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא], דברי רבי עקיבה, ר' אלעזר אומר עליהם הוא אומר ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, רבי ברכיה בשם רבי חלבו אף שמותן אבדו מתחת (טופסיהון) [טומוסיהן], רבי יהושע בן לוי בשם רבי אמר כך היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם ה' ממית ומחיה וגו'.
ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם (שמואל א' ב' ז'), מטרונא שאלה לרבי יוסי [בן חלפתא] אמרה ליה לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, אמר לה לששת ימים, דכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים (שמות ל"א י"ז), אמרה לו מתמן ולהבא מה יתיב עביד, בטל הוא, אמר לה חס ושלום לית הוא בטל, אלא יושב ומזוג זווגין, אמרה ליה אף אנא אעביד כן (גזרה ואמרה פלן ישא פלנית ופלנית תנשא לפלן, אמרה ליה) אם כן הוא, אית לי אלף עבדין ואמהין, לשעה זעירא אנא יכילנא מזדווגא יתהון, אזלא לביתה ואקמתון שורין שורין, וגזרת פלנית ישא פלן ופלנית תנשא לפלן, קרצת בצפרא ואשכחת יתהון, מנהון מחטטין, מנהון מסמיין, מנהון תבירין, חזרת לגבי רבי יוסי ואמרת ליה כל מה

דאמרת טבאות אמרת, לא יכילית קיימא על מלתי טובכון, מאן הוא אלהכון, אמר לה ולא כבר אמרתי ליך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף, הדא הוא דכתיב אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (תהלים ס"ח ז'), כמוציא אסירים בכושרות, אמר רבי ברכיה כלשון הזה השיבה, הקב"ה יושב ועושה סולמות, מעלה לזה ומוריד לזה, משפיל לזה ומרים לזה, הדא הוא דכתיב ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם.

מקים מעפר דל, זה יוסף, מאשפות ירים אביון, וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגו' (בראשית מ"א י"ד). להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם, ויוסף הוא השליט על הארץ (שם מ"ב ו'). דבר אחר מקים מעפר דל, זה דניאל מאשפות ירים אביון, והוסק דניאל מן גובא (דניאל ו' כ"ד), להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם, והכריזו עלוהי די להוי שליט תלתא במלכותא (שם ה' כ"ט).

כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (שמואל א' ב' ח'), תני רבי שמעון בן יוחי כל זמן שישראל עשוין אגודה אחת מלמטן, כביכול מלכות שמים במקומה, (ואלין) [ואית להון] חמשה קריין, הבונה בשמים מעלותיו (עמוס ט' ו'), אימת ואגדתו על ארץ יסדה (שם שם), ויהי בישורון מלך (דברים ל"ג ה'), אימתי בהתאסף ראשי עם (שם שם), רוכב שמים בעזרך (דברים ל"ג כ"ו), אימתי ובגאותו שחקים (שם שם), אשריך ישראל מי כמוך וגו', (שם שם כ"ט), והדין אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים (תהלים קכ"ג א'), שאלולי אני כביכול וכו'.

רגלי חסידיו ישמור (שמואל א' ב' ט'), חסידו כתיב. דבר אחר רגלי חסידיו ישמור, זה יוסף. ורשעים בחשך ידמו, זו אשתו של פוטיפר, כי לא בכח יגבר איש, דתנינן אי זהו גבור הכובש את יצרו. ותשב באיתן קשתו, אמר רבי שמואל בר נחמן נמתחה הקשת וחזרה, הדא הוא דכתיב ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו (בראשית מ"ט כ"ד), אמר רבי יצחק נתפזר זרעו ויצא בדרך צפרניו. מידי אביר יעקב, ר' הונא בשם ר' מתנה איקונין של אביו ראה וצנן דמו, ר' מנחמא בשם ר' אבין איקונין של אמו ראה וצנן דמו, משם רועה אבן ישראל.

ה' יחתו מריביו (שמואל א' ב' י'), מריבו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אין חד הוא יפיל ואין תרין אינון יפלון, עליו בשמים ירעם, עלו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אמר הקדוש ברוך הוא אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי ומורידם. ה' ידין אפסי ארץ, אמר רבי אבא בר כהנא אלין אינון אומי עלמא דבריהון פסיק מן בריהון ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו, עשר קרנות הן, היך קדמייהו, כולם היו ניתנות בראשן של ישראל,

וכיון שחטאו ישראל נטלו מהם ונתנו לאומות העולם, הדא הוא דכתיב גדע בחרי אף כל קרן ישראל (איכה ב' ג'), ואומר ועל קרנייא עשר די בראשו וגו' (דניאל ז'), וכשיעשו ישראל תשובה הקדוש ברוך הוא מחזירן למקומן, הדא הוא דכתיב (וקרני) [וכל קרני] רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים ע"ה י"א), ותרוממנה אותו הקרנות שגדע צדיקו של עולם, ואימתי הקדוש ברוך הוא מחזירן למקומן, לכשירומם קרנו של מלך המשיח, [דכתיב] ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו.

פרשה ו

גם בטרם יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי ויאמר אליו האיש קטר יקטירון וגו' (שמואל א' ב' ט"ו ט"ז), תני רבי שמעון בן יוחי אמר להן הקדוש ברוך הוא מפני מה אתם אוכלין שירי מנחה ומניחין את הקומץ לזבובים, ומפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה, מה ישראל אומרים לו, יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלבים ואחר כך יקח לו בשר, ומה הכהן אומר להם, הדם איני זורק והחלבים איני מקטיר, תנה בשר לצלות לכהן ואם לא לקחתי בחזקה (שמואל א' ב' ט"ז), מה נאמר בסוף, ובני עלי בני בליעל וגו' (שם שם י"ב), בנים שפרקו עול שמים מעליהם, אמרו אין מלכות בשמים, דכתיב ובני עלי [בני] בליעל, וכתוב אחד אומר יצאו אנשים בני בליעל וידיחו וגו' [דברים י"ג י"ד].

ומעיל קטן תעשה לו אמו, תני בשם רבי (יוחנן) [נתן] כסות היורדת עם האדם לשאול היא באה עמו לעתיד לבא, ומה טעמיה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש (איוב ל"ח י"ד), (לפיכך כתב ומעיל קטן תעשה לו אמו) לפיכך כתב והוא עוטה מעיל (שמואל א' כ"ח י"ד).

וכתיב (שמואל א' ב') וברך עלי את אלקנה ואת אשתו וגו', (אמרו) [אמר] לו כל בנים שהקדוש ברוך הוא עתיד ליתן לך, יהיו מן הצדקת הזו, ודכותה ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו (בראשית כ"ה כ"א), מהו לנכח אשתו, מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן, אמר לפניו רבון כל העולמים כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו, אף היא אמרה כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה ודכותה ויהי ביתך כבית פרץ וגו', (רות ד' י"ב), אמרו לו כל בנים שהקדוש ברוך הוא עתיד ליתן לך יהיו מן הצדקת הזו.

כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א' ב' כ"א), מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה (תהלים קי"ג ט'), מושיבי עקרת הבית זו שרה, ותהי שרי עקרה (בראשית י"א ל'), אם הבנים שמחה, הניקה בנים שרה (שם כ"א ז'). דבר אחר מושיבי עקרת הבית זו רבקה, ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא (שם כ"ה כ"א), אם הבנים שמחה, ויתרוצצו הבנים בקרבה (שם שם כ"ב). [דבר אחר] מושיבי עקרת הבית זו לאה, וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה (שם כ"ט ל"א), אם הבנים שמחה, [כי ילדתי זו ששה בנים] (שם שם ל"ד). דבר אחר מושיבי עקרת הבית זו רחל, ורחל עקרה (שם כ"ט ל"א), אם הבנים שמחה, ויזכור אלהים את רחל (שם ל' כ"ב). [דבר אחר] מושיבי עקרת הבית זו אשתו של מנוח, וירא מלאך ה' אל האשה ויאמר אליה הנה את עקרה ולא ילדת (שופטים י"ג ג'), אם הבנים שמחה, והרית וילדת בן (שם). [דבר אחר] מושיבי עקרת הבית זו ציון, רני עקרה לא ילדה (ישעי' נ"ד א'), אם הבנים שמחה, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה (שם מ"ט כ"א). [דבר אחר] מושיבי עקרת הבית זו חנה, ולחנה אין ילדים (שמואל א' א' ב'), אם הבנים שמחה, כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות.

פרשה ז

מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (משלי כ' כ'), [ר'] יודה בר רבי נחמן ורבי לוי, חד מנהון אמר לאחד שקנה לו סכין להיות מחתך בה בשר, נפלה על אצבעו וחתכה, אמר לא קניתי אותה אלא להיות מחתך בה בשר, שמא להחתך בה, כך אין אדם מוליד אלא לכבודו והן מקללין אותו, הה"ד מקלל אביו ואמו וגו'. ואחרינא אמר לאחד שהדליק לו את הנר להיות נאות לאורו, נפל על בגדו ושרפו, אמר לא הדלקתי אותו אלא להיות נאות לאורו, שמא להשרף בו, כך אין אדם מוליד בנים אלא לכבודו והן מקללין אותו, [הדא הוא דכתיב] מקלל אביו ואמו.

תני רבי שמעון בן יוחי שתי מצות גלה הקדוש ברוך הוא בתורה מתן שכרן, הקלה שבקלות והחמורה שבחמורות, הקלה שבקלות שלח תשלח את האם וגו' [למען ייטב לך והארכת ימים] (דברים כ"ב ז'), והחמורה שבחמורות כבד את אביך וגו' (שמות כ' י"ב), רבי אבא בר כהנא בשם רבי שמעון בן יוחי כשם שהיה מתן שכרן מרובה, כך ענשן מרובה, הדא הוא דכתיב עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם (משלי ל' י"ז), לא תקח האם על הבנים (דברים כ"ב ו'), יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר (משלי שם), דין

נאקר ודין אכיל, אלא אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי ויקרו אותה ואל יהנה ממנה, ויבא נשר שהוא רחמן ויאכל אותה.

כי ברוב חכמה רוב כעס וגו' (קהלת א' י"ח), כל זמן שאדם מרבה בחכמה מרבה בכעס, וכל זמן שהוא מרבה (בחכמה) [ובדעת] מרבה ביסורין, אמר שלמה על ידי שהרביתי בחכמה הרביתי בכעס, ועל ידי שהרביתי בדעת הרביתי ביסורין, רב אמר תלמיד חכם אינו צריך התראה, אמר רבי שמואל בר נחמן כלי פשתן הדקים הבאין מבית שאן, אם (מתפחין) [מתפחמין] אחד (עם אחד) מהן בכמה דמים הוא עשוי, וכלי פשתן הגסין הבאין מארבל אם (מתפחין) [מתפחמין] אחד (עם אחד) (מה) [כמה] הוא (ומה) [וכמה] הן דמיו [משל למה הדבר דומה] לשנים שנכנסו לחנות, אחד אוכל פת נקיה בשר שמן (ויין) [ושתה יין] ישן, ויצא חולה, ואחד אוכל פת קיבר וקיטנית ושתה צונן ויצא בריא, כך ראיתה מימיך חמור וחכא בית עליו, גמל וחכא בית עליו במי היסורין מצוין בבני אדם, תני רבי ישמעאל לפום גמלא שיחנא, תני רבי מאיר לפי מה שהיתה ערמתו של נחש כך היתה מכתו לפי שכתוב והנחש היה ערום מכל חית השדה (בראשית ג' א'), לפיכך כתוב והנחש ארור מכל, יש שהרבו חכמה לטובתן והרגו לרעתן, הרבו לטובתן דוד ושלמה, הרבו לרעתן דואג ואחיתופל, יש הרבו עושר לטובתן דוד ושלמה, הרבו לרעתן קרח והמן, יש שהרבו גבורה לטובתן והרבו לרעתן, הרבו לטובתן יהודה ודוד, הרבו לרעתן גלית ושמשון, יש שהרבו זקנה לטובתן והרבו לרעתן, הרבו לטובתן יעקב ודוד, הרבו לרעתן ועלי זקן מאד וגו' (שמואל א' ב' כ"ב).

רבי יודה ברבי סימון בשם חזקיה זה אחד מן המקראות שהיה רבינו דורש לשבח, את אשר ישכבון את הנשים (שמואל א' ב' כ"ב), אפשר בניו של אותו צדיק היו עושין כן, אמור מעתה על ידי שהיו מעלות הקדש לשם לשילה היו משהין אותם ומלינים אותם חוץ מבתיהן לילה אחד, מעלה עליהן הקדוש ברוך הוא כאלו שמשו עמהן, ודכותה ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע (שמואל א' ח' ג'), אפשר בניו של אותו הצדיק היו עושין כן, אמור מעתה על ידי שהיו נוטלין את המעשר ודנין בו, אמר רבי ברכיה מברכתא היתה עוברת בבאר שבע והיו מניחין צרכי צבור ומתעסקין בצרכי עצמן, ודכותה ותשב בפתח עינים (בראשית ל"ח י"ד), אפשר כן, אלא ישבה בפתח שכל עינים מצפות לה, אמרה יהי רצון שלא אצא מן הבית הזה ריקם.

ויאמר להם למה תעשון כדברים האלה וגו' (שמואל א' ב' כ"ג), אמר רבי אבהו למדתך תורה דרך ארץ כשתהא שומע טובתו של חברך תהי אומרה מפי אומרה, וכשתהא שומע רעתו תהי אומרה מפי אחרים. מאת כל העם אלה. אל בני כי לא טובה וגו', רבי שמואל

ברבי אבהו אמר זקן שנמצא בו דבר של דופי אין מורידין אותו מגדולתו, אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך, נשיא מאי, רבי יוחנן אמר מעבירין אותו, רבי שמואל בר רב יצחק מייתי לה מהכא אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם ה' (עם ה') מחזירין ליה, אמר רבי חגי, משה אין מחזירין ליה, דהוא קטיל להון, רבי שמעון בן לקיש אמר אף מלקין אותו, שמע רבי יהודה נשיאה וכעס, ערק רבי שמעון בן לקיש ונפק ליה למגדל צבועיה, קם ליה רבי יוחנן ולא נחת לתנויא, קם עמיה רבי יהודה נשיאה, אמר ליה למה לא נחיתת לתנויא, אמר ליה מפתחא יהיב במגדל צבועיא, אמר ליה אלו לא היה שמעון בן לקיש לא, נפח בהדיא ידיה ולא אזל קלא, טפח בתרתיהון ואזל קליהון, כיון דשמע רבי יוחנן נפק לאיפרכיא דידיה וקרא לפניו זה הפסוק אשר הלכו אלהים לפדות לו עם ולשום לו שם (שם ז' כ"ג), אמר לו דייך דומה לבוראך.

רבי אמי הוה מקיל לאילן דמיתמני בכסף, תאני רבי יאשי' טלית שעליו כמרדעת של חמור, תאני רבי אשיין זקן שהוא מתמנה בכסף אין קורין אותו רבי, ואין עומדין מפניו, אלא בארץ יהא מוטל, וטלית שעליו כמרדעת של חמור, רבי זעירא וחד מן רבנין הווי יתבין לעיי באוריתא קדם בית מדרשא דטבריא עבד חד מן אילין דממני בכסף, אמר ההוא דמן רבנין לר' זעירא נתחמי לעיי באוריתא ולית אנן קיימין מן קדמוי, אמר רבי זעירא אנא בפירוש לית אנא קאים מן קדמוי, תרגם יעקב איש כפר נבוריא חד פסוק, בכנישתא מרודתא דקיסרי וקלסוניה רבנין, הוי אומר לעץ הקיצה (חבקוק ב' י"ט), זה זקן שהוא מתמנה בכסף, עורי לאבן דומם הוא יורה (שם), יודע הוא להורות, בתמיה, הנה הוא תפוש זהב וכסף (שם), ולשם כספיה אתמני, וכל רוח אין בקרבו (שם), לא ידע כלום, אין אתון בעיין מלה דאוריתא הא רבי יצחק ברבי אלעזר בכנישתא מרודתא דקיסרין, וה' בהיכל קדשו הס מפניו (שם שם כ'), וה' בהיכל קדשו.

אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים (בית דין עושין פשרה ביניהם) ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם (שמואל א' ב' כ"ה), כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות (הרשע) [המת] (יחזקאל י"ח ל"ב), וכתוב אחד אומר כי חפץ ה' להמיתם, הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתמה גזר דין כי לא אחפוץ במות (הרשע) [המת], ומשנחתם גזר דינם כי חפץ ה' להמיתם. כתוב אחד אומר שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו (תהלים ס"ה ג') וכתוב אחד אומר סכותה בענן לך מעבור תפלה, (איכה ג' מ"ד), הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתם גזר דין שומע תפלה, ומשנחתם גזר דין סכותה בענן וגו'. כתוב אחד אומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג' ל"ח), וכתוב אחד אומר וישקד ה' על הרעה (דניאל ט'

י"ד), הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתם גזר דין מפי עליון לא תצא, ומשנחתם גזר דין וישקד ה' על הרעה. כתוב אחד אומר כבסי מרעה לבך וגו' (ירמיהו ד' י"ד), וכתוב אחד אומר כי אם תכבסי בנתר וגו' (שם ב' כ"ב), הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתם גזר דין, כבסי מרעה לבך, משנחתם גזר דין כי אם תכבסי. כתוב אחד אומר קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ה י"ח), וכתוב אחד אומר למה ה' תעמוד מרחוק (שם י' א'), הא כיצד יתקיימו שני כתובין הללו, עד שלא נחתם גזר דין קרוב ה' לכל קוראיו, משנחתם גזר דין למה ה' תעמוד מרחוק. כתוב אחד אומר דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נ"ה ו'), וכתוב אחד אומר חי אני אם אדרש לכם (יחזקאל כ' ג'), הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתם גזר דין דרשו ה' בהמצאו, משנחתם גזר דין חי אני אם אדרש לכם. כתוב אחד אומר שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג' ז'), וכתוב אחד אומר אם ישוב ולא ישוב (ירמי' ח' ד'), הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, עד שלא נחתם גזר דין שובו אלי ואשובה אליכם, משנחתם גזר דין אם ישוב ולא ישוב. והנער שמואל הולך וגדול, כל זמן שהצדיקים בגדולה הקדוש ברוך הוא עמהן בגדולה, גם עם ה' וגם עם אנשים.

פרשה ח

ויבא איש אלהים אל עלי, [זה אלקנה], ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגלתי (שמואל א' ב' כ"ז) (זה אלקנה) מתני ר' שמעון בן יוחי אדם כשהוא גולה מיהודה לגליל, או מגליל ליהודה, אין זה קרוי גולה, בשעה שהוא גולה מהארץ לחוצה לארץ קרוי גולה, אמר רבי שמואל בר נחמן הנגלה נגלתי שתי גליות גליתי אחד להוציא את בניך ממצרים, ואחד ליתן כהונה לבניך ואתם מורדים בי, רבי ורבי יונתן ורבי תנחומא (בר יודה) [ור' יודה] ורבי שמעון בן לקיש ור' אבין ור' חייא בשם ר' יונתן בשני מקומות מצינו שטמא טהור עצמו מפני כבודו של צדיק, במצרים איכן נגלה עליו, רבי ברכיה בשם רבי חלבו מתוך פלטורין של פרעה ובמדין איכן נגלה עליו, רב הונא בשם רב אחא מתוך חללו של עמוד, אמר לה שאם תעלה הלניא אחת בכל אבריך, אין כל אבריך מרגישין, כך הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וגו' (ירמי' כ"ג כ"ד).

ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן וגו' (שמואל א' ב' כ"ח), אשרי תבחר ותקרב (תהלים ס"ה ה'), טובוי דאתחבר ביה, טובוי דאתחבר ביה ומקריב ליה. מטרונא שאלת לרבי יוסי אמרה ליה (מן) [מאן] אלהכון בעי הוא מקריב, הביא לפניה כלכלה של תאנים, והיתה בוררת יפה יפה ובוררתה ואוכלתה, אמר לה את יודעת לבור, והקדוש ברוך הוא

אינו יודע לבור (מן) [מאן] דהוא חמי עובדוי טבין הוא בחר ביה ומקרב ליה, רבי מנחמא בשם ר' שמואל בר רב יצחק לא כל הקרוב קרוב ולא כל הרחוק רחוק, יש נבחר ונדחה ונתקרב, יש נבחר ונדחה ולא נתקרב, אהרן נבחר, ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן (שמואל א' ב' כ"ח) ונדחה ובאהרן התאנף ה' (דברים ט' כ') ונתקרב, ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (שמות כ"ח א'), שאול נבחר הראיתם אשר בחר בו ה' (שמואל א' י' כ"ד), ונדחה נחמתי כי המלכתי את שאול וגו' (שם ט"ו י"א), ולא נתקרב, ואני מאסתיו ממלך על ישראל וגו' (שם ט"ז א'), דוד נבחר ויבחר בדוד עבדו (תהלים ע"ח ע'), ונדחה ויצא המלך וכל העם ברגליו ויעמדו בית המרחק (שמואל ב' ט"ו י"ז), רבי יהושע בן לוי אמר נדוהו אף על פי כן קבל עליו נדויו, הדא הוא דכתיב ודוד עולה במעלה הזיתים עולה ובוכה וראש לו חפוי (שמואל ב' ט"ו ל'), ונתקרב אמר רבי יודן עירא היאירי היה רבו [של דוד] וקרבו, הוא שדוד אומר ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך (תהלים קי"ט ע"ט) וידעו כתיב, עירא היאירי שהיה רבו וקרבו.

לכן נאם ה' אלהי ישראל אמור אמרתי וגו' (שמואל א' ב' ל'), רבי יהושע ברבי נחמיה בשם חד רבי מיאשא יתיב קמי רבי אבהו אמר אמרתי שתי פעמים ביד (מי) איתמר שתי פעמים, ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם ועתה [נאם ה'] חלילה לי וגו' (שם שם). רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יתיר מכבודו, בכבודו של צדיק כתיב ואברכה מברכך וגו' (בראשית י"ב ג'), בכבודו של הקדוש ברוך הוא כי מכבדי אכבד, אני אכבדן, ובוזי יקלו, על ידי אחרים.

ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי וגו' (שמואל א' ב' ל"ג), רבי מאיר על לחדא אתרא דאקרי ממלי, ומצא אותן שחורי הראש, אמר להם תאמרו שמא ממשפחת עלי אתם, והוא שכתוב בו וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (שמואל א' ב' ל"ג), אמרו לו רבי התפלל עלינו, אמר להם התעסקו בצדקה ואתם מאריכים ימים, קרא לפניהם הפסוק הזה עטרת תפארת שיבה (משלי ט"ז ל"א) היכן היא מצויה, בדרך צדקה תמצא (שם).

וזה לך האות (שמואל א' ב' ל"ד), רבי שמואל בר נחמן אמר דבר בריא אשר (יצא) [יבא] אל שני בניך אל חפני ופנחס וגו', ותדע והקימותי לי כהן נאמן (שם שם ל"ה), ודכוותה וזה לך האות כי אנכי שלחתיך (שמות ג' י"ב), רבי שמואל בר נחמן אמר דבר ברי כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים (שם) מבהוציאך את העם ממצרים תדע כי תעבדון את האלהים על ההר הזה (שם). והיה כל הנותר בביתך וגו' [וככר לחם] (שמואל א' ב' ל"ו) אין הלשון הזה אלא לשון פרנסה, כד"א ספחני אל אחת הכהונות לאכול פת לחם (שם).

והנער שמואל משרת את ה' לפני עלי (שמואל א' ג' א'), רבי פנחס ורבי ירמיה בשם רבי חייא אמרו וכי לפני שכינה היה עומד, אלא כל זמן שהוא עומד לפני [עלי כאלו עומד לפני השכינה, וכה"א חי ה' אשר עמדתי לפניו (מלכים א' י"ז א'), וכי לפני השכינה היה עומד אלא כל זמן שהיה עומד לפני] אחיה השלוני כאלו עומד לפני השכינה, רבי חלבו בשם דבי רבי שילה כתיב פה אלישע בן שפט אשר יצק מים וגו' (מלכים ב' ג' י"א) אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו. [מ"ט אשר למד תורה מאליהו אין כתיב כאן, אלא אשר יצק מים וגו' מלמד שאפילו היה מבקש מים היה נותן לו].

ודבר ה' היה יקר בימים ההם וגו' (שמואל א' ג' א'), עשרה דברים נקראו יקרים, ואלו הן התורה והנבואה והתבונה והדעת והשכלות והצדיקים ומיתתן של צדיקים והחסד והעושר וישראל, התורה מנין דכתיב יקרה היא מפנינים (משלי ג' ט"ו), הנבואה מנין דכתיב ודבר ה' היה יקר בימים ההם, והתבונה מנין דכתיב חושך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה (משלי י"ז כ"ז), והדעת מנין דכתיב [וכלי יקר שפתי דעת (שם), הסכלות מנלן דכתיב] יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט (קהלת י' א'), והצדיקים מנין דכתיב ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם (תהלים קל"ט י"ז), ומיתתן של צדיקים מנין דכתיב יקר בעיני ה' המותה לחסידיו (שם קט"ז ט"ו), והחסד מנין דכתיב מה יקר חסדך אלהיך (שם ל"ו ח'), והעושר מנין דכתיב לא יחרוך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (משלי י"ב כ"ז), ישראל מנין דכתיב הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים וגו' (ירמי' ל"א י"ט).

ויהי (היום) [ביום ההוא] ועלי שוכב במקומו ועיניו החלו כהות וגו' (שמואל א' ג' ב), מיכן אמרו חכמים כל מי שהוא מעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעיניו כהות, בן רשע מיצחק, ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות (בראשית כ"ז א'), למה שהעמיד עשו בן רשע, תלמיד רשע מאחיה השילוני, ואחיהו לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו (מלכים א' י"ד ד'), למה שהעמיד ירבעם תלמיד רשע.

ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל ה' וגו' (שמואל א' ג' ג'), עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק אחר, יום שמת רבי עקיבא נולד רבינו הקדוש, וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש (קהלת א' ה'), יום שמת רבינו הקדוש נולד רב אדא בר אהבה, וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת רב אדא בר אהבה נולד רב המנונא, וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת רב המנונא נולד רב אבין, וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת רבי אבין נולד אבא הושעיא איש טירייא וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת אבא הושעיא איש טירייא נולד רבי הושעיא בריה, וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, קודם שלא ישקיע הקדוש

ברוך הוא שמשה של שרה, הזריח שמשה של רבקה, שנאמר ויביאה יצחק האהלה שרה אמו (בראשית כ"ד ס"ז), קודם שלא ישקיע הקדוש ברוך הוא שמשו של משה, הזריח שמשו של יהושע, ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון (במדבר כ"ז י"ח), קודם שלא ישקיע הקב"ה שמשו של יהושע, הזריח שמשו של עתניאל בן קנז, וילכדה עתניאל בן קנז וגו' (שופטים א' י"ג), קודם שלא ישקיע הקב"ה שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל, ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל ה' וגו'.

פרשה ט

ירעם אל בקולו נפלאות, עושה גדולות ולא נדע (איוב ל"ז ה'), רבי פנחס בשם רבי ראובן ראיתה מימיך אדם אחד יוצא מן הצפון, ואדם אחר יוצא מן הדרום, ומזדווגין זה לזה אילולי שעשו סיסמא ביניהן, כך משה במדבר ואהרן במצרים ושניהם יוצאין בשעה אחת ומזדווגין זה לזה, אילולי (שיחסן) [שיחדן] הדבור, את מוצא בשעה שאמר הקב"ה לאהרן לך לקראת משה המדברה (שמות ד' כ"ז), חזר ואמר למשה גם הנה הוא יוצא לקראתך [וראך] ושמח בלבו (שם שם י"ד), אינו כן אלא בשעה שא"ל הקב"ה לאהרן לך לקראת משה המדברה שמע משה בדבור אחד ויצא, הה"ד ירעם אל בקולו נפלאות, שניהם יצאו בקול אחד.

אמר רבי יודן כתיב הרים הגבוהים ליעלים וגו' (תהלים ק"ד י"ח), רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש האילת הזו אבריה צפופים, והיא מתקשה לילד, ומה הקדוש ברוך הוא עושה, ממציא לה נחש והוא נושכה, ואבריה מתרפין, וכשהיא יולדת מה הקב"ה עושה, ממציא לה עשב, והיא אוכלת ומתרפא, הדא היא דכתיב עושה גדולות ולא נדע (איוב ל"ז ה'). רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש האילה הזו אבריה תשים, והיא מבקשת מים, (מה היא) [והיא] יראה מחיה רעה, מה הקדוש ברוך הוא עושה, מכניס בה רוח תזזית מקשת ברגליה ומקשת בקרניה וחיה רעה שומעת ובורחת, הדא הוא דכתיב [ירעם אל בקולו נפלאות] עושה גדולות ולא נדע. אמר רבי אלעזר אדם הזה ישן על מטתו, והנחש מכוון לפני מטתו, ומה הקדוש ברוך הוא עושה מכניס (בה) [בו] רוח תזזית, מפשיט בידיו ומפשיט ברגליו ולובש כליו הפוכין והנחש שומע ובורח, הדא הוא דכתיב ירעם אל בקולו נפלאות עושה גדולות ולא נדע.

אמר רבי לוי הקדוש ברוך הוא יודע נפלאות שהוא עושה לבריותיו, ובריותיו אין יודעין נפלאות שהוא עושה עמהן. תאנא שלשה [דברים] קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתים ואינן מרגישין, ואלו הן היום והגשמים והנפש בשעה שהיא יוצאה [מן

הגוף], היום מנין, אמר רבי יהודה בר רבי אלעאי את סבור שהיום הזה שף עם הרקיע, ואינו אלא נוסר ברקיע כמסר הזה, והגשמים מנין אמר רבי לוי תהום אל תהום קורא לקול צנוריך (תהלים מ"ב ח'), הנפש מנין רבי שמואל אחוא דרבי פנחס בר חמא הוה בסכני, וסלקין חבריא מבקרא יתיה, אתת מילה וגחכון, אמר קליה דנפשיה דאחוי דההוא גברא מתברא ארזין ומעקרא אילנין ואתון יתבין הכא ולא ידעין.

בר קפרא אמר עשה הקדוש ברוך הוא את שאינו נראה [נראה], ואת שאינו שומע שומע, ואת שאינו מדבר מדבר, (אם תאמר) [את] שאינו נראה [נראה] מנין, וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים (שמות כ' ט"ו), את שאינו שומע שומע [מנין], הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה כי היא שמעה את כל (דברי) [אמרי] ה' (יהושע כ"ד כ"ז), ואת שאינו מדבר מדבר [מנין], ויפתח ה' את פי האתון וגו' (במדבר כ"ב כ"ח).

ויאמר ה' אלי אם יעמד משה ושמואל לפני (ירמי' י"א א'), את מוצא מה שכתוב בזה כתוב בזה, זה לוי וזה לוי, זה בנה מזבחות, וזה בנה מזבחות, זה מלך על ישראל ויהודה, וזה מלך על ישראל ויהודה, זה הקריב, וזה הקריב, זה בקריאה, וזה בקריאה, זה בהנני וזה בהנני, ויקרא (ה' אל משה) [אליו אלהים מתוך הסנה] ויאמר הנני (שמות ג' ד'), תמן תנינן נעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן מבחוץ, קפץ הדבור אל עלי ודבר עם שמואל, ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני (שמואל א' ג' ד'), וירץ (לעלי) [אל עלי] ויאמר הנני כי קראת לי (שם שם ה'), אמר רבי יוחנן כהדא עגלתא תמימתה, ויבא ה' ויתיצב כפעם בפעם שמואל שמואל ויאמר שמואל [דבר] כי שומע עבדך (שמואל א' ג' י').

מפרי פי איש תשבע בטנו וגמול (ידיו) [ידי אדם] ישיב לו (משלי י"ב י"ד) אמר רבי שמלאי אמר הקדוש ברוך הוא לראובן אתה התחלת בהצלת נפשות תחלה, וישמע ראובן ויצילהו מידם (בראשית ל"ז כ"א), חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא מתחומך, הדא הוא דכתיב את בצר במדבר בארץ המישור [לראובני] (דברים ד' מ"ג), אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר הקדוש ברוך הוא ליהודה אתה הצלתה לי ארבע נפשות שלש מן האור ואחת מן הבור, תמר ושני בניה מן האור ויוסף מן הבור, חייך שאני מציל לך חנניה מישאל ועזריה מן האור, ודניאל מן בור אריות, (רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי) אמר הקב"ה למשה אתה אמרת וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים (שם שם ל"ט), חייך שאני מכתיב עליך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (שם ל"ד י') (רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי) אמר הקב"ה לרחב את אמרת כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב' י"א), ניחא [בארץ] שמה בשמים ממעל, את אמרת מה דלא חמין עיניך, חייך שבנך עומד ורואה מה שלא

ראו הנביאים, הדא הוא דכתיב נפתחו השמים וארא מראות אלהים (יחזקאל א' א') (רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי) אמר הקדוש ברוך הוא לחנה מתחלת ברייתו של עולם לא קלסני בשר ודם בפסוק הזה ה' צבאות (שמואל א' א' י"א) אלא את, חייך שבנך עומד ופותח בו הה"ד כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל (שמואל א' ט"ו ב').

אמר ר' אבהו בשעה שהלך עבד מלך הכושי להעלות את ירמי' מן הבור, מהו אומר לו, שים נא בלויי הסחבות והמלחים וגו' (ירמי' ל"ח י"ב), אמר לו ירמיהו לואי הוה לי סולם חד, אמר לו הקדוש ברוך הוא סולם את מבקש [אין] לזקנתך בידי חבל, לא כן כתיב ותורידם בחבל בעד החלון (יהושע ב' ט"ו), ואף את וימשכו את ירמי' בחבלים (ירמי' ל"ח י"ב), רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר הקב"ה למשה את אמרת כי יבא עליהם לדרוש אלהים (שמות י"ח ט"ו) דצריך לנורא יפיח בה, אף את כשתהא צריך דבר תהא בא אצלי, הה"ד ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו (במדבר ז' ט').

תני רבי חייא אברהם אברהם, יעקב יעקב, משה משה, שמואל שמואל, לשון חבה ולשון זרוז, רבי אלעזר אומר [לו] ולדורות, אין דור שאין בו כאברהם, אין דור שאין בו כיעקב, אין דור שאין בו כמשה, אין דור שאין בו כשמואל.

פרשה י

ויאמר ה' אל שמואל הנה אנכי עושה דבר בישראל (שמואל א' ג' י"א), רבי שמואל בר רב נחמן אמר זו שביית הארון. ביום ההוא אקים אל עלי וגו' והגדתי לו כי שופט אני וגו' ולא כהה בם (שם שם י"ב י"ג), לא גער בהון. ולכן נשבעתי לבית עלי (שם שם י"ד), רב כהנא הוה קאים ומצלי והוי רבי חייא בר אבא קאים מצלי קודמוי, כיון דחסל רבי חייא בר אבא לא בעא דיפסוק קודם רב כהנא, אמר ליה רבי חייא בר אבא כן אתון נוהגין בבבל מצערין רברביכון, אמר ליה לית רבי ידע דאנא ממשפחת עלי קא אתי, שכתוב בו אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם (שם שם) (אמר ליה) בזבח ובמנחה הוא דאינו מתכפר אבל מתכפר בתפלה, וצלי עלוי והאריך ימים, עד דאתעבדון [שערוי] סמוקין כהלין דקקיא.

ויגדל שמואל וה' היה עמו וגו' [שם שם י"ט], אמר רבי יהודה בר רבי סימון אף משנפל ארצה, לא הפיל מכל דבריו ארצה (שם שם), שכן הוא אומר לשאול ומחר אתה ובניך עמי (שמואל א' כ"ח י"ט), בתוך מחיצתי. וישכב שמואל עד הבוקר וגו', ויקרא עלי (אל) [את] שמואל וגו', כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף, אינו כתוב כאן, אלא כה יעשה לך

אלהים וכה יוסיף (שמואל א' ג' ט"ו ט"ז י"ז), אמר לו כשם שאין בני יורשין את מקומו כך אין בניך יורשין את מקומך. ויגד לו שמואל את כל הדברים וגו' ויאמר ה' הוא (שם שם), אדון הוא מר הוא, הטוב בעיניו יעשה.

וידע כל ישראל מדן וגו' (שם שם י"ט כ'), אבא אבוי דשמואל בר אבא הוה מתעסק במטכסא ושלח גבי' רבי יודה בן בתירה לנציבין, בתר זמן קם עמו, אמר ליה לית רבי בעי האי מלתא, אמר ליה ולא מילין הוון, אמר ליה לית מלתך הימנה עלי סגי מן ממונה, אמר ליה את היימנת במילתי עלך, תזכה למקמא בר כשמואל נביאה, דכתיב ביה וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע וגו', וזכה למקמא שמואל בר אבא. ויוסף ה' להראה בשילה וגו' (שם שם כ"א), רבי ברכי' בשם רבי לוי בכל מקום שהקב"ה נגלה בשילה, תניינא בשילו כתיב.

וישמעו פלשתים את קול התרועה וגו' אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה (שמואל א' ד' ח'), עד כאן אמרו כשרים שבהן, אבל הרשעים שבהן אמרו, אלה הם האלהים המכים וגו' (שם) אמרו עשר מכות על הים ושאר מכות כלה בעמו במדבר, אמרו אין לו מכה עוד מעתה, חייכם שאני מביא עליכם מכה שלא נראתה ולא נהייתה מעולם, הדא הוא דכתיב ותכבד יד ה' (על) [אל] האשדודים ויך אותם בטחורים (שמואל א' ה' ו'), הא כיצד היה [יושב] בטחור ועכבר עולה מן התהום ושומט את בני מעיו, ויורד לו לתהום הדא הוא דכתיב ותכבד יד ה' (על) [אל] האשדודים וישימם וגו' חזרו להיות עושין להם ספסלים, היה עכבר אומר לספסל אני שליחו של מי שאמר והיה העולם, ואתה ברייתו, תן כבוד למי שבראך, והיה הספסל נבקע ועכבר עולה מן התהום, ושומט את בני מעיו, ויורד לו לתהום, הדא הוא דכתיב ותכבד יד ה' וגו', כל הפרשה עירובי דברים, מה שאמר זה לא אמר זה, ומה שאמר זה לא אמר זה, ודכותה ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני (בראשית ל"ח כ"ו) והקדוש ברוך הוא מכתיב עליו ולא יסף עוד לדעתה, שמשידע שכלתו היא ולא יסף עוד לדעתה (שם), וכל הפרשה, ודכותה באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגו' (במדבר י"ג כ"ז), עד כאן אמר כלב, כל הפרשה עירובי דברים, מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה, ודכותה ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו והמן כזרע גד הוא (במדבר י"א ז') את סביר מה שאמר זה [לא] אמר זה, מהו אומר ועתה נפשנו יבשה אין כל (שם שם ו'), והקב"ה מפייס (לאומות העולם) [את כל באי העולם] ואומר להם בואו וראו על מה בני מתרעמין עלי, והמן כזרע גד הוא וגו' (שם שם ז'), כל הפרשה עירובי דברים, מה שאמר זה לא אמר זה, ודכותה מדוע בשש רכבו לבוא (שופטים ה' כ"ח), עד כאן אמרה אמו של סיסרא, מדוע אחרו פעמי

מרכבותיו (שם), עד כאן אמרה אשתו, חכמות שרותיה תענינה (שם שם כ"ט) עד כאן אמרו כלותיה, הלא ימצאו יחלקו שלל (שם שם ל') נתגלו דברי' שאמרה אמו של סיסרא לדבורה ברוח הקודש שלחה לה דבורה אל תצפי עוד לסיסרא בנך מעתה, כן יאבדו כל אויביך ה' (שם שם ל"א), ודכותה מיכה המורשתי היה נבא בימי (יחזקיהו) [חזקיהו] מלך יהודה וגו', ההמת (תמיתהו) [המיתהו] חזקיהו מלך יהודה (ירמי' כ"ו י"ח י"ט) עד כאן אמרו כשרין שבהן, [אבל רשעים] אמרו וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו בן שמעיהו וגו', וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וגו' וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים, ויוציאו את אוריהו (בן שמעיהו) ממצרים ויביאוהו אל המלך (שם שם כ' כ"א כ"ב כ"ג), אמרו כשם שנתנבא אוריה כך נתנבא ירמי', וכשם שנהרג אוריה כך היה ירמי' ליהרג, אך יד אחיקם בן שפן וגו' (שם שם כ"ד), כל הפרשה עירובי דברים מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה, ודכותה שימני כחותם על זרועך וגו' (שה"ש ח' ו'), שימני כחותם על לבך וכחותם על זרועך, עד כאן אמרה כנסת ישראל כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה (שם), עד כאן אמרו אומות העולם, ורוח הקודש אומרת רשפיה רשפי אש שלהבת יה וגו' (שם), הא כל הפרשה עירובי דברים, מה שאמר זה לא אמר זה.

פרשה יא

וירץ איש בנימין מהמערכה ויבא שילה ביום ההוא ומדיו קרועים ואדמה על ראשו (שמואל א' ד' י"ב), זה שאול ר' לוי ור' סימון ורבנן חד [ר' לוי] אמר ששים מיל הלך שאול באותו היום במערכה היה ושמע שנשבו הלוחות והלך וחטפן מיד גלית ובא, ורבי סימון אמר מאה ועשרים מיל הלך שאול באותו היום בשילו היה ושמע שנשבו הלוחות והלך וחטפן מיד גלית ובא, ורבנין אמרין מאה ושמונים מיל הלך שאול באותו היום במערכה היה וברח לשילה ושמע שנשבו הלוחות והלך וחטפן מיד גלית ובא.

ויבא והנה עלי וגו', ויען המבשר ויאמר נס וגו', וארון האלהים נלקחה (שמואל א' ד' י"ג י"ז), תששה מדת הדין כנקבה. ויהי (בהזכירו) [כהזכירו] את ארון האלהים וגו' (שם שם י"ח) אמר רבי יהושע בר רבי נחמיה הכן לא הוה ליה ממחינון חמשה טופרין או חמשה איסטילין אלא מפרקת שבורה על הארון.

וכלתו אשת פנחס וגו' (שם שם י"ט), תאני שלש נשים מתו חיות, אמנו רחל, וכלתו של עלי, ומיכל בת שאול, אמנו רחל ויהי בצאת נפשה כי מתה [ותקרא שמו] (בראשית ל"ה י"ח), וכי מתה היא מדברת, אלא מתה ואינה מתה, וכלתו של עלי, ותכרע ותלד כי

נהפכו ציריה עליה (שמואל א' ד' י"ט), (ומיכל בת שאול) [ולמיכל בת שאול] לא היה לה (ילד) [ולד] עד יום מותה (שמואל ב' ו' כ"ג), [אמר רבי יהודה בר סימון עד יום מותה לא היה לה], ביום מותה היה לה, הה"ד והששי יתרעם לעגלה (דה"א ג' ג'). ולמה נקרא שמה עגלה, א"ר יודה בר ר' סימון על שפועה ומתה כעגלה.

ופלשתים לקחו את ארון וגו' (שמואל א' ה' א'), רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר כבדוהו אמרו זה אלוה וזה אלוה, יבא אלוה וישרה אצל אלוה, רבי שמעון בן לקיש אמר כך יהיה בשכרן, אלא אמרו זה נוצח וזה נצוח, יבא נצוח ויתעבד לנוצח.

וישכימו אשדודים ממחרת וגו' (שם שם ג'), אמר להם הקדוש ברוך הוא אין אתם נכוין בפושרין (והלא אין אתם נכוין) אלא ברותחין, הדא הוא דכתיב וישכימו בבקר וגו' רק דגון נשאר עליו (שם שם ד') קודמין דידיה. על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' על מפתן דגון (שם שם ה'), רבי ירמי' בשם רבי שמואל בר רב יצחק החמירו ישראל בעבודה זרה יותר מאומות העולם, כתיב על כן לא ידרכו וגו', אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן (צפני' א' ט'), רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר עבודה זרה שנפסלה אסורה בהנאה. רבי שמעון בן לקיש אמר מותרת, ולא פליגי, ומה דאמר רבי יוחנן עבדוה, ומה דאמר רבי שמעון בן לקיש נזדלזלה בעיניהם ולא עבדוה.

ותכבד יד ה' (על) [אל] האשדודים [ויך אותם בטחורים] (שמואל א' ה' ו'), הא כיצד, היה יושב בטחור ועכבר עולה מתהום ושומט בני מעיו ויורד לו לתהום, ודכותה ותטבע האבן במצחו (שמואל א' י"ז מ"ט), יהודה ברבי [בר רבי] אמר (כבצק) [כבבצק] ודכותה כל גרמיהון הדיקו (דניאל ו' כ"ה), יהודה בר רבי אמר כאילין פסטילם. ויסתרו להם טחורים (שם שם ט'), רבי שמעון בן לקיש כנת מעיהם החיצונה נסתרה, רבי שמואל בר נחמן אמר כנת מעיהם, הפנימית נסתרה, ויסתרו להם טחורים, דברים שבאופל.

פרשה יב

ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים (שמואל א' ו' א'), כתיב כי את שבע כבשות וגו' (בראשית כ"א כ"ח), אמר לו הקדוש ברוך הוא [לאברהם] אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שאני משהה בשמחת בניך שבעה דורות. דבר אחר אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שבניו הורגים שבעה צדיקים מבניך, אלו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשת בניו. דבר אחר אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שבניו מחריבין שבע משכנות מבניך, אלו הן אהל מועד וגלגל ונוב וגבעון ושילה ובית העולמים תריין. דבר אחר אתה נתת לו

שבע כבשות, חייך שארוני מחזר בשדה פלשתים שבעה חדשים, הדא הוא דכתיב ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים.

[ולמה תכבדו את לבבכם וגו' (שמואל א' ו' ו') הדא הוא דכתיב] לץ תכה ופתי יערים וגו' (משלי י"ט כ"ה), לץ תכה זו נחש, ופתי יערים זו חוה, הכל שמעו לחוה ואכלו מאותו האילן, הדא הוא דכתיב ותתן גם לאישה עמה ויאכל (בראשית ג' ו'), וגם רבוי האכילה לבהמה ולחיה ולעופות, חוץ מעוף אחד ושמו חול, הדא הוא דכתיב ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים (איוב כ"ט י"ח), כחול כתיב, דבית רבי ינאי ורבי יהודה בר רבי (שמעון) [סימון], דבית רבי ינאי אמרי אלף שנים הוא (היה) [חי] לאחר אלף [שנה], האור יוצא מקנו ומאכלתו ונשתייר בו כביצה, וחוזר ומגדל אברים והוא חיה, [ורבי יהודה בר רבי סימון אומר אלף שנה הוא חי ולבסוף אלף שנה גופו כלה וכנפיו מתמרטין ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים והוא חיה]. דבר אחר לץ תכה זה עמלק, ופתי יערים זה יתרו, אמר רבי יהודה בר סימון מוכתב היה יתרו מאסרטיא של עמלק, וכיון שנפל בא ונתגייר, הדא הוא דכתיב וישמע יתרו כהן מדין (שמות י"ח א'), דבר אחר לץ תכה אלו הפלשתים, ופתי יערים אלו הסגנים. ד"א לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו הסרנים, ולמה תכבדו את לבבכם וגו'.

וישרנה הפרות (שמואל א' ו' י"ב), שרן ואזלן, מהלכין ביופי, היו הופכות פניהם כלפי שטה ואומרות שירה, אי זו שירה אמרו רבי מאיר אומר שירת הים אמרו, הדא הוא דכתיב במסלה אחת הלכו הלוך וגעו (שם שם), וכתיב אשירה לה' כי גאה גאה (שמות ט"ו א'), רבי יוחנן אמר שירו לה' שיר חדש (תהלים צ"ח א'), רבי שמעון בן לקיש אמר הודו לה' קראו בשמו (שם ק"ה א'), רבי אלעזר אמר ה' מלך ירגזו עמים (שם צ"ט א'), ורבנין אמרין ה' מלך תגל הארץ (שם צ"ז א'), אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אלו תרנגלתו של אחד מכם אבדה, לא היה מחזר אחרי כמה מבואות עד שהיה מביאה, וארוני מחזר בשדה פלשתים, ואין אתם מקפידין עליו, אף הוא הושיעה ימינו וזרוע קדשו (שם צ"ח א'), תאני אליהו רומי רומי השיטה, התנופפו התנופפו ברוב הדריך, המחושקה (ברומי) [ברקמי] זהב המהוללה ברביד וארמון המפוארה בשני כרובים, אמר רבי שמואל [בר נחמן] כמה יגע בן עמרם עד (שלא למד) [שלמד] ללוים שירה, ואתם אומרות שירה מעצמכן יישר חיליכם.

ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה (שמואל א' ז' ב'), י"א של שאול, וב' שנמשח דוד, ושבע שמלך בחברון.

פרשה יג

ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו ביום ההוא ויאמרו שם חטאנו לה' (שמואל א' ז' ו'), אמר רבי סימון ולא שילה היא המצפתה, ולא המצפתה היא שילה, אלא כמין אסקופה יוצאה מתוך תחומו של יהודה לתוך תחומו של בנימן ועליה בית המקדש בנוי. וישאבו מים, וכי מים שאבו, אלא מלמד ששאבו דברי תורה כמים, וישפכו לפני ה', וכי לפני ה' שפכו, אלא מלמד ששפכו לבן בתשובה כמים. ויאמרו שם חטאנו לה', ר' הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק נתעטף שמואל בחלוקן של ישראל אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה תובע מן האדם אלא שיאמר לפניך חטאתי, וישראל אומרים לפניך חטאנו ואין אתה מוחל להם, ויאמרו שם חטאנו לה'.

ויקח שמואל טלה חלב אחד (שמואל א' ז' ט'), אמר רבי יוסי בר חנינא לעולם אין הבמה מותרת אלא ע"י נביא, רבי יוחנן בן מרייא מייתי לה מן הדא אז יבנה יהושע מזבח וגו' (יהושע ח' ל'), אין לי אלא בגלגל בגדעון מנין ויהי בלילה ההוא ויאמר לו וגו' (שופטים ו' כ"ה), אמר רבי אבא בר כהנא שבע עברות נעשו בפרו של גדעון, עצי אשרה, אבנים [פסולות], מוקצה, ונעבד, זר, ולילה, מחוסר זמן, אין לי אלא בגדעון, בשילה מנין, ויקח שמואל טלה חלב אחד (שמואל א' ז' ט'), אמר רבי אבא בר כהנא שלש עברות נעשו באילו של שמואל הוא ועורו ומחוסר זמן ולוי היה, אמר רבי יוסי אן מן הדא [קריא] לית את שמע מינה כלום והדא דאמרת דא דאמר רבי שמואל בר רב יצחק ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וגו'.

ויהי שמואל מעלה העולה וגו' וירעם ה' וגו' ויהמם (שמואל א' ז' י'), אמר רבי אבא בר כהנא שלש מלחמות של מהומה הבטיח הקב"ה שהוא עושה לישראל, ושלשתן עשה להם, הראשונה בימי יהושע ויהמם ה' לפני ישראל וגו' (יהושע י' י'), השניה בימי סיסרא ויהם ה' את סיסרא וגו' (שופטים ד' ט"ו), והשלישית בימי שמואל, ויהי שמואל מעלה וגו' וירעם ה' בקול גדול, רבי סימון מוסיף תרתי ויהם את מחנה מצרים (שמות י"ד כ"ד), והיה ביום ההוא תהיה מהומת ה' רבה בהם (זכריה י"ד י"ג), ולא פליגין מה דאמר רבי סימון לשעבר, מה דאמר רבי אבא בר כהנא לכשתבוא בהם.

ויאמר ה' אל שמואל שמע וגו' (שמואל א' ח' ז'), תני רבי שמעון בן יוחי אותי מאסו גם אותי מאסו, כי גם אותי מאסו, א"ל בשלשה דברים הן עתידין למאוס (עתידין למאס) [במלכות שמים ובמלכות בית דוד] ובבנין בית המקדש, אימתי מאסו בשלשתן בימי רחבעם, הדא הוא דכתיב וירא [כל] ישראל (ויאמ' אין לנו) [לאמר מה לנו] חלק בדוד (מלכים א' י"ב ט"ז), זו מלכות שמים, ולא נחלה בבן ישי (שם), זו מלכות בית דוד, (איש

לאהליו) [לאהליך] ישראל עתה ראה ביתך דוד (שם), זה בנין בית המקדש. אמר רבי שמעון בן מנסיא אין ישראל רואין סימן ברכה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, הדא הוא דכתיב אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם (הושע ג' ה'), זו מלכות שמים, ואת דוד מלכם (שם) זו מלכות בית דוד ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים (שם), זה בנין בית המקדש.

וימאנו העם לשמוע בקול שמואל וגו' (שמואל א' ח' י"ט), ר' הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רבי יצחק לפי שכתיב עד אנה מאנתם (שמות ט"ז כ"ח), לפיכך כתיב וימאנו העם, לחד קצר דמית, ושבק ליה חד ברא, והות אימה מובלא לאומנות, והוא עריק, מובליה ליה לכנישתא, והוא עריק, אמרה כל (סימי) [סמא דמלתא] אנא מלפה ליה אומנותיה דאבוי, אזלא ואיתתיה גבי חבריה דאבוי, אמרה ליה הילך אלפיה אומנותיה דאבוי, הוה מעיל ליה והוה אמר ליה חליש רישיה דדין, והוה חליש רגלוי, חליש רגלוי, והוה מחליש רישיה, אזל טעין ליה גבי אמיה ואמר לה הליך ההוא, קברא ליה דעבר על אומנותיה דאבוי, לפי שכתב עד אנה מאנתם לפיכך כתב וימאנו העם.

ויאמר שמואל אל (העם) [אנשי ישראל] לכו וגו' (שמואל א' ח' כ"ב), מי היה הגון לדבר, [זה שאול], ויהי איש מבנימן וגו' (שם ט' א'), ודכותה והנערה אשר תיטב בעיני וגו' (אסתר ב' ד'), מי היה הגון לדבר, איש יהודי היה בשושן וגו' (שם שם ה'), ודכותה וירא אלהים את בני ישראל וגו' (שמות ב' כ"ה), מי היה הגון לדבר, ומשה היה רועה וגו' (שם ג' א'), ר' יהושע בריה דר' (בודי) [בירי] מוסיף תרתי, והוא לחץ את בני ישראל בחזקה (שופטים ד' ג'), מהו בחזקה, רבי יצחק אמר בחרופין ובגדופין, מי היה הגון לדבר, [דבורה, דכתיב] ודבורה אשה נביאה (שם שם ד'), ודכותה ויאמרו העם וגו' (שם י' י"ח), מי היה הגון לדבר, ויפתח הגלעדי (שם י"א א').

ולו היה בן וגו', ואין איש מבני ישראל טוב ממנו (שמואל א' ט' ב'), יכול (מכל) [בכל] תלמוד לומר משכמו ומעלה גבוה מכל העם (שם שם), ודכותה וכאבשלום לא היה איש וגו' (שמואל ב' י"ד כ"ה), יכול (מכל) [בכל], תלמוד לומר ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (שם שם כ"ו), [ונתלה בשערו] אמר רבי חנינא כחרובית היה, ואין תימר בכידון ובדים בדים היה עשוי ואין תימר כחרובית קטנה, אמר רבי חנינא משעליתי מן הגולה התרתי אזורי ושל בהמי ושל אבא בני להקיף קורתו של חרוב אחד ולא יכולתי, אמר רבי חנינא כשעליתי מן הגולה נטלתי חרוב ופצעתיו ומשך מלא כף ידי דבש, הדה אמרה בימיהון אישתני עלמא.

ויעבר בארץ שלישה (שמואל א' ט' ד'), בי רמתה, המה עולים במעלה וגו', ותעננה אותם ותאמרנה יש וגו' (שם שם י"א י"ב), רבי יודן ר' מרי בר יעקב אין אתם רואין ענן שהוא קשור על פתחו, ואין יש אלא ענן, כמה דאת אמר ויש אשר יהיה הענן וגו' (במדבר ט' כ"א). כבאכם העיר כן תמצאו אותו וגו' (שמואל א' שם י"ג), וכל האורך הזה למה, מלמד שהיו מביטות בנויו של שאול, ולא היו שבעות ממנו, דברי רבי יהודה, אמר רבי יוסי נמצאתה עושה בנות ישראל כך, והלא כדרך שאי אפשר לאיש לזון את עיניו מאשה שאינה ראוי לו, כך אי אפשר לאשה לזון את עיניה מן האיש שאינו ראוי לה, וכל האורך הזה למה, מלמד שלא הגיעה אותה שעה שאמר הקב"ה לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש (שם ט"ז).

כי לא יאכל העם עד בואו כי הוא יברך הזבח (שם שם י"ג), א"ר הונא תפתר כרבי ישמעאל, דרבי ישמעאל אמר הטוב והמטיב מן התורה, דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח' י'), זו ברכה ראשונה, על הארץ (שם) זו ברכה שניה, הטובה, זו בונה ירושלים, דכתיב ההר הטוב הזה, אשר נתן (לנו, אשר גמלנו כל טוב) [לך] (שם) כתיב בתורה [ברכה] לפניה ואין כתיב בה [ברכה] לאחריה, מה כתיב בתורה לפניה, כי שם ה' אקרא הבו גודל לאליהנו (דברים ל"ב ג'), כתיב במזון [ברכה] לאחריו ואין כתיב לפניו, מה כתיב במזון לאחריו ואכלת ושבעת וברכת, ומנין ליתן את האמור של זה בזה [ואת של זה בזה], רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן השם גזירה שוה, מה השם של בתורה ברכה לפניו הוא השם שנאמר במזון לאחריו, אף השם שנאמר במזון לאחריו הוא השם שנאמר בתורה לפניו, עד כדון כרבי עקיבא, כרבי ישמעאל מנין, רבי יוחנן בשם רבי ישמעאל מקל וחומר מה אם התורה שאינה טעונה [ברכה] לפניה הרי היא טעונה לאחריה, מזון שהוא טעון [ברכה] לאחריו לא כל שכן שיטעון לפניו, עד כדון מזון, תורה מה אם מזון שהוא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו, תורה שהיא חיי העולם הזה וחיי העולם הבא על אחת כמה וכמה, רבי יצחק ורבי נתן, רבי יצחק אמר כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים, ורבי נתן אמר וברך את לחמך ואת מימיך (שמות כ"ג כ"ה), אימתי קרוי לחמך עד שלא אכלתי, אמר רבי מה אם בשעה שהוא שבע כתוב ואכלת ושבעת וברכת, בשעה שהוא רעב לא כל שכן, רבי זעירא בעי באלין תלתי (דברכי אהדדי) [קרויות], היך את עביד להון, בשלשה שאכלו כאחת, או בשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ואם תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת, [הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה והאמצעי אינו מברך כל עיקר, אין תעבדינון כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו] אפילו האמצעי מברך תחלה וסוף, אמר ר' שמואל בר אבדומא לא

למדה תורה ברכת זמון לאחריו אלא ברבים, אם לרבים והלא בינו לבין עצמו אינו מברך, אמר ר' אבא מרי (בצלאה נענית) [אחוי דר' יוסי עשאוה] כשאר כל המצות שבתורה. אבל דמאי, (והדא) [הדא] אמרה אכל פירות ספק שנתקנו ספק שלא נתקנו מזמנין, אמר רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה מכיון שגזרו על דמאי רוב העם הכניסו לבתיהן, והדא אמרה כותי מזמנין עליו, וכותי לא בספק הוא, אמר רבי אבא תפתר כמאן דאמר כותי כגוי לכל דבר, דתניא כותי כגוי דברי רבי, רבי שמעון בן גמליאל אומר כותי (כגוי) [כישראל] לכל דבר.

פרשה יד

כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג' ז'), כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו' זה יוסף, ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא וגו' (בראשית מ"א כ"ה), דבר אחר כי לא יעשה ה' אלהים [וגו'] זה דניאל אדיין לדניאל בחזוא די ליליא רזא גלי (דניאל ב' י"ט), דבר אחר כי לא יעשה [וגו'], זה משה ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה (שמות י"א ד'), דבר אחר כי לא יעשה [וגו'] זה אלישע, לך אמור לו חיו תחיה וגו' (מלכים ב' ח' י'), דבר אחר כי לא יעשה וגו' [אלו החכמים] דתנינן בארבעה פרקים הדבר מרובה, דבר אחר כי לא יעשה וגו' [זה יהושע] ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון אשר רוח בו (במדבר כ"ז י"ח), דבר אחר כי לא יעשה וגו', זה אליהו ויאמר ה' אליו לך שוב לדרכך וגו' (מלכים א' י"ט ט"ו). דבר אחר כי לא יעשה וגו', זה אחיה השילוני, וה' אמר אל אחיה הנה אשת ירבעם וגו' (שם י"ד ה'), דבר אחר כי לא יעשה וגו', זה שמואל, וה' גלה את אזן שמואל וגו' (שמואל א' ט' ט"ו).

כעת מחר אשלח אליך איש מארץ וגו' [כי ראיתי את עמי כי באה צעקתו אלי] (שמואל א' ט' ט"ז) רב חנן בר אדא בעי לשעבר, לאו, אלא עד שלא הגיע הקץ הקדוש ברוך הוא מפליג עצמו, משהגיע הקץ הקדוש ברוך הוא מפרסם עצמו.

ויגש שאול את שמואל וגו' ויען שמואל את שאול ויאמר אנכי הרואה (שמואל א' ט' י"ח י"ט), רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל, שמואל אתה רואה, אני מראך שאין את רואה, אימתי הראהו, בשעה שאמר לו מלא קרנך שמן וגו' (שמואל א' ט"ז א'), ויהי בבואם וירא וגו' ויאמר ה' אל שמואל אל תביט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו וגו' (שם שם ו' ז'), למה שהיה קופדן, ודכותה והדבר אשר יקשה מכם וגו' (דברים א' י"ז), רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה משה את דן דין קשה, אני מביא לפניך דין שתלמיד תלמידך יכול לשמעו,

ואין את יודע לשמעו, הדא היא דכתיב ויקרב משה את משפטן וגו' (במדבר כ"ז ה'), ר' הונא בשם רבי יהודה בר רבי סימון רבי חנין בשם רבי שמואל בר רב יצחק רבי חגי (מה טיבה) [מטי בה] בשם רבי פדת חס ושלום לאותו הצדיק שאמר כלשון הזה, אלא אמר דבר שאני יכול לשמעו תקריבון אלי (דברים שם), ושאיני יכול לשמעו, (והשמעתיו) [ושמעתיו], (שם) לאלהים.

וירם הטבח את השוק והעליה וגו' (שמואל א' ט' כ"ד), ר' אלעזר אומר שוקה וסופה, רשב"ל אמר שוקה וניעה, ורבנין אמרין שוקה ואליתה.

ויקח שמואל את פך השמן וגו' (שמואל א' י' א'), שאול ויהוא נמשכו מן הפך שהיתה מלכותן עוברת, דוד ושלמה נמשחו מן הקרן שהיתה מלכותן קיימת. וישקהו (שם שם), כל נשיקה לתפלות, בר מן תלת, נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים, נשיקה של פרישות, ותשק ערפה לחמותה (רות א' י"ד), נשיקה של גדולה, ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו וישקהו, נשיקה של פרקים, וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שמות ד' כ"ז), רבי תנחומא אמר אף נשיקה של קרובות, וישק יעקב לרחל (בראשית כ"ט י"א) שהיתה קרובתו.

בלכתך היום מעמדי וגו' (שמואל א' שם ב'), רבי ינאי ורבי יונתן הוו יתבין ואתא חד גבר ושאל להו מהו דין דכתיב בלכתך היום מעמדי וגו' עם קבורת רחל בגבול בנימן בצלצח (שם), (רבי ינאי ורבי יונתן) והלא קבורת רחל בתחומו של יהודה, וצלצח בתחומו של בנימן, אמר רבי ינאי לרבי יונתן, יונתן אחי אסוף חרפתי, למחר הן באין מקבורת רחל את הולך והן באין, ואת מוצא אותן בגבול בנימן בצלצח, אמר ליה מהו דכתיב ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל (שמואל ב' י"ט מ"ד), אמר ליה אלו שולחים כתבים אל דוד ואלו מקבלים כתבים, מה דוד אומר להם, אחי אתם עצמי ובשרי אותם (שם שם), צלצח, רבי יוסי הגלילי אומר צל (צחו) [צח, כצחו] של יום, רבי עקיבא אומר צל צח שאמר הזקן ומלכים מחלציך יצאו (בראשית ל"ה י"א).

ויעו [ויעל] נחש העמוני וגו' ויאמר (להם) [אליהם] נחש וגו' (שמואל א' י"א א'), רבי לוי ורבי סימון ורבנין, רבי לוי אמר אלו הקלעים והקשתים שבישראל, שהן מחמד עיניהם של ישראל, כמה דאת אמר נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח ט'), ורבי סימון אמר אלו סנהדרין של ישראל שהן גלגל עיניהם של ישראל, כמה דאת אמר והיה אם מעיני העדה וגו' (במדבר ט"ו כ"ד), ורבנין אמרי זה ספר תורה, אמר להם נחש העמוני הביאו לי ספר תורה ואעקרה מתוכה לא יבא עמוני (דברים כ"ג ד') (בזאת אכרות לכם בנקור לכם כל עין ימין).

ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי (שמואל א' י"ב ב'), זה אחד מחמשה דברים שהן מכופלין זקנתי ושבתי, עדי וסהדי, משפטי ודיני, פרא ערוד, עצמיו גרמיו. הנני ענו בי נגד ה' את שור מי לקחתי ואת מי עשקתי (שם שם ג'), אמר רבי אבא בר כהנא קשה הוא הגזל ששני גדולי עולם הוצרכו להתוכח עליו, משה ושמואל, משה לא חמור אחד מהם נשאתי וגו' (במדבר ט"ז ט"ו) (ר' חנוא בר שלדא) [ר' חנינא בר שילא] ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי וכי מה הניח משה לקפחין ולגנבין, אלא אמר משה בשעה שהיו ישראל מתנדדין ממסע למסע, לא אמרתי לאחד מהם טול כלי זה בידך, טול כלי זה על חמורך, נשאתי וטענתי, כמה דאת אמר ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' (שמות ד' כ'), אמר רבי יודן גדול הדור בשעה שהוא הולך לעשות צרכי צבור, ממי הוא צריך לטול את החמור, לא משל צבור, ברם הכא ויקח משה את אשתו וגו' (שם). אמר רבי לוי כגואל ראשון הוא גואל שני, מה גואל ראשון ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור, אף גואל שני עני ורוכב על חמור (זכרי' ט' ט'). ואשיב לכם, אמר רבי יוסי עשיר גדול היה שמואל, שאילו תבעו, ספיקה היתה בידו להחזיר, כמה דאת אמר ואשיב לכם. ויאמרו לא עשקתנו וגו', ויאמר אליהם עד ה' בכם וגו' (שם שם ד' ה'), ויאמרו עדים אין כתוב אלא ויאמר עד, אמר להם הקב"ה אתם מעידין עליו על מה שבגלוי, ואני מעיד עליו על מה שבסתר.

פרשה טו

ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים (שמואל א' י"ב ו'), שני שדיך (שה"ש ד' ה') [אלו משה ואהרן], מה השדים הללו מלאים חלב כך משה ואהרן מלאים תורה, מה השדים הללו הודה של אשה, [כך משה ואהרן הודן של ישראל, מה השדים הללו שבחה של אשה] כך משה ואהרן שבחן של ישראל, מה השדים הללו כבודה של אשה, אף משה [ואהרן] כבודן של ישראל, מה השדים הללו אין אחד מהן גדול מחברו, כך לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה, מה השדים הללו מה שאשה אוכלת התינוק יונק, כך כל תורה שלמדה משה למדה לאהרן, הדא הוא דכתיב ויגד משה לאהרן את כל דברי ה' (שמות ד' כ"ח), ורבנין אמרין גלה לו שם המפורש, רבי אבא בר זוטרא בשם רבי שמואל בשר ודם אינו מתקן את הרטיה עד שהוא רואה את המכה, אבל מי שאמר והיה העולם ברוך הוא אינו כן, אלא מתקן את הרטיה ואחר כך רואה את המכה, הדא הוא דכתיב כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' (ירמי' ל' י"ז).

וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד אויביכם מסביב ותשבו בטח (שמואל א' י"ב י"א), ירובעל זה גדעון, בדן זה שמשון, יפתח כמשמעו, הקיש הכתוב שלשה קלי עולם לשלשה אבירי עולם, שלא תאמר מה אלו היו מפרנסין את ישראל בשעתן, ללמדך שכל שלשה ושלשה שיעמדו בבית דינן של ישראל יהיו בעיניך כמשה וכאהרן וכשמואל, ירובעל בדורו כמשה בדורו, בדן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ולא עוד אלא שבית דינו של ירובעל ושל בדן שקול כבית דינו של משה, אמר רבי שמעון בן לקיש אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה, אל תאמר אלו היה רבי זעירא קיים הייתי למד תורה [לפניו], אלו היה רבי טרפון קיים הייתי למד תורה [לפניו], אין לך אלא חכם שבדורך. רבי ברכיה מייתי לה מהכא ויהוידע הנגיד לאהרן (דה"א י"ב כ"ה), וכי יהוידע נגיד לאהרן היה, אלא מלמד שאלו היה אהרן קיים יהוידע היה גדול ממנו בדורו, רבי סימון מייתי לה מהכא ואהרן ובניו מקטירין על מזבח העולה וגו' (שם ו' ל"ד), וכי אהרן ובניו היו, והלא צדוק ובניו היו, אלא מלמד שאם היה אהרן קיים צדוק היה גדול ממנו [בדורו], רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן מייתי לה מהכא ויעשו כל הקהל (הבאים) [השבים] וגו' כי לא עשו מימי ישוע בן נון (נחמי' ח' י"ז), כי לא עשו מימי יהושע בן נון אין כתוב כאן, אלא מימי ישוע בן נון, פגם הכתוב את הצדיק בקבר מפני אדם בשעתו, ורבנין (אמרין) [מייתי לה מהכא] בן (ישוע) [אבישוע] בן פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן הראש, הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז' ה' ו'), אלא מלמד שאלו היה אהרן קיים עזרא היה גדול ממנו בדורו.

ועתה התיצבו ואשפטה אתכם וגו' (שמואל א' י"ב ז'), רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק מגלת בית המקדש שמסר הקדוש ברוך הוא למשה בעמידה, הדא הוא דכתיב ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה' כ"ח), עמד משה ומסרה ליהושע בעמידה, [הדא הוא דכתיב] קרא את יהושע והתיצבו וגו' (שם ל"א י"ד), עמד יהושע ומסרה לזקנים בעמידה, [הדא הוא דכתיב] ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה [וגו'] ויתיצבו לפני האלהים (יהושע כ"ד א'), עמדו זקנים ומסרוה לנביאים בעמידה, [הדא הוא דכתיב] ועתה התיצבו וגו' (שמואל א' י"ב ז'), עמדו נביאים ומסרוה לדוד בעמידה ולית לה קריה, עמד דוד ומסרה לשלמה בנו בעמידה ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם (תהלים מ"א י"א). הכל בכתב (דה"א כ"ח י"ט), מלמד שנתנה במסורת, עלי השכיל (שם) מלמד (שנתנבא) [שנתנה] ברוח הקודש, ר' מנחמה בשם ר' מנא ברה"ק נאמרה, ותבנית כל אשר היה ברוח עמו.

פרשה טז

גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה וגו' (תהלים פ' ט'), מה הגפן הזו אינה נטעת בערבוביא אלא שורות שורות, כך הן ישראל אינן חונין אלא דגלים דגלים, מה הגפן הזו בולשין תחתיה ואח"כ נוטעין אותה כך תגרש גוים ותטעה, מה הגפן הזו שומר שלה [עומד] למעלה הימנה, כך [ישראל שומר שלהן עומד למעלה מהן ומשמרן שנאמר] הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכ"א ד), מה הגפן הזו שרביט אחד עולה ממנה והוא מכבש כל האילנות, כך הן ישראל צדיק אחד עומד מהן ושמו הולך מסוף העולם ועד סופו, ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ (יהושע ו' כ' ז), מה הגפן הזו יש בה יין ויש בה חומץ, זה טעון ברכה וזה טעון ברכה, כך הם ישראל על מדת הטוב ברוך הטוב והמטיב, על מדה אחרת ברוך דיין האמת, מה הגפן הזו יש בה יין ויש בה חומץ יש בה ענבים ויש בה צמוקים, כך הם ישראל יש בהם [בעלי] מקרא ומשנה תלמוד ואגדות, מה הגפן הזו כל שהוא אוכל ממנה בוסר שניו קהות עליו, כך כל שהוא בא ונזדווג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם, פרעה בא ונלחם עם ישראל ונטל את שלו מתחת ידיהם, שלשים ואחד מלכים עשו מלחמה עם ישראל וכלם נפלו, מה הגפן הזה העלין חפין על האשכולות, כך עמי הארץ חפין על בני תורה, מה הגפן הזה יש בה אשכולות גדולים וקטנים וכל אשכול שהוא גדול מחברו נמוך ממנו, כך כל מי שהוא גדול מחברו נמוך ממנו, מה הגפן הזה כל שהוא אוכל ממנה ושותה מיינה פניו מצהילות, כך חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח' א'). בשעה שהוא נשאל ומשיב, ועוז פניו ישנה (שם) בשעה שהוא נשאל ואינו משיב, מה הגפן הזה בתחלה היא נרפסת ברגל ואח"כ מעלין אותה על שלחנות מלכים, כך הן ישראל, בעולם הזה צוה ה' ליעקב סביביו צריו (איכה א' י"ז), כגון חלמיש לנוה סוסיתא לטבריא, וקצרה לחיפה, אבל לעתיד לבוא והיו מלכים אומניך וגו' (ישעי' מ"ט כ"ג), מה הגפן הזה סומכין אותה על גבי קנים והוא חיה, כך הן ישראל אינם חיים אלא בזכות התורה, שהיא כתובה בקנה, מה הגפן הזה סומכין אותה על עצים יבשין והיא חיה, כך הן ישראל אינן חיין אלא בזכות אבותיהם אעפ"י שהם מתים (לפי שכתוב) [לפיכך כתיב] וזכרתי את בריתי יעקב וגו' (ויקרא כ"ו מ"ב), אחר כל השבח הזה אבידתו הראה לו ואמר, למה פרצת גדריה (תהלים פ' מ"ג י"ג), כתאנה זו שהיא עומדת בפרשת דרכים כל מאן דבעי עדי בה. יכרסמנה חזיר מיער (שם). זה עשו הרשע, וזיז שדי ירענה (שם), אלו המלכיות. אלהים צבאות שוב נא וגו' ופקוד גפן זאת (שם שם ט"ו), רבי מנחמה ור' נחמן דיפו בשם רבי יעקב דקיסרין פקוד מה שאמרת לשרה וה' פקד את שרה וגו' (בראשית כ"א א'), וכנה אשר נטעה וגו' (תהלים שם),

באי זה זכות העולם עומד. רבי אבא בר כהנא אמר בזכות מלכי בית דוד [שנאמר] אשר הכינני (מלכים א' ב' כ"ד), רבי שמעון בן לקיש אומר בזכות התורה המכוננת בארון, ורבנין אמרין בזכות ישראל [המד"א] ותכונן לך את עמך ישראל וגו' (שמואל ב' ז' כ"ב). תהי ידך על איש ימינך (תהלים שם), זה אברהם, (ועל) [על] בן אדם אמצתה לך (שם) זה יצחק, ולא נסוג ממך תחיינו ובשמך נקרא, זה יעקב, דבר אחר ולא נסוג שנאמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול (שמואל א' י"ב כ"ב).

כי לא יטוש ה' את עמו וגו' (שם), כתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, וכתוב אחד אומר [כי לא יטוש ה' עמו] ונחלתו לא יעזוב, (תהלים צ"ד י"ד), אמר רבי שמואל בר נחמן פעמים הוא עושה למען שמו, פעמים הוא עושה למען עמו ונחלתו, בחוצה לארץ בעמו ונחלתו, בארץ ישראל בעבור שמו הגדול, אמר רבי ראובן לעולם הוא עושה למען שמו, הדא היא דכתיב למעני למעני אעשה וגו' (ישעי' מ"ח י"א), כי הואיל ה' לעשות וגו' רבי יהודה ור' נחמי' ורבנין רבי יהודה אומר (אלא) אין הואלה אלא תחלה. כמה דאת אמר ועתה הואל וברך את בית עבדך וגו' (שמואל ב' ז' כ"ט), ר' נחמיה אומר אין הואלה אלא לינה, כמה דאת אמר הואל נא ולין ויטב לבך (שופטים י"ט ו'), ורבנין אמרי אין הואלה אלא שבועה, כמה דאת אמר ויואל משה לשבת את האיש (שמות ב' כ"א), ויואל שאול את העם לאמר (שמואל א' י"ד כ"ד), הואל וקח ככרים (מלכים ב' ה' כ"ג), ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אין הואלה אלא תוכחה, כמה דאת אמר ועתה הואילו פנו בי וגו' (איוב ו' כ"ח).

פרשה יז

בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל (שמואל א' י"ג א'), רבי זעירא [הוון] בעין ממנייא יתיה, ולא [בעי] קבלי עלוי, כיון דשמע הדא מתניתא חכם וחתן ונשיא הגדולה מכפרת, קבל עליו, חכם מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא י"ט ל"ה), וכתיב בתריה וכי יגור אתך גר (שם שם ל"ג), מה גר נמחל לו על כל עונותיו, אף זה [חכם שנתמנה] נמחל לו על כל עונותיו, חתן וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת (בראשית כ"ח ט'), וכי מחלת הוא שמה, והלא בשמת היה שמה, אלא מלמד שמחלה לו על כל עונותיו, נשיא, בן שנה שאול במלכו, וכי בן שנה היה שאול כשמלך, אלא מלמד שמחלו לו על כל עונותיו, (נשיא ומלך) ונעשה כתינוק בן שנה שלא טעם טעם חטא.

ויאמר שאול פוצו בעם וגו' [ושחטתם בזה] (שמואל א' י"ד ל"ד), מה הוא ושחטתם בזה, רבנין אמרי הראה להם את הסכין [כמה הוא צריך להיות שיעור ארכו מנין בז"ה ב' תרין,

ז' שבעה, ה' חמשה, הרי ארביסר אצבעות] אמר להם כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין, אימתי פרע לו הקב"ה ביום מלחמת פלשתים, הדא היא דכתיב והיה ביום מלחמה ולא נמצא חרב וגו' ותמצא לשאול וליונתן בנו (שמואל א' י"ג כ"ב), ולא נמצא ואת אמר ותמצא, מי המציאה לו, רבי יודן בר רבי יצחק אמר המלאך המציאה לו, [ורבנין אמרי הקב"ה המציאה לו], (מה כתיב בתריה) כתיב ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה' (שם שם ל"ה), וכמה מזבחות בנו הראשונים, ויבן נח מזבח, ויבן משה מזבח, (ויבן שאול מזבח) ואת אמר אותו החל, רבנין אמרי אותו החל למלכים, אמר רבי יודן לפי שנתן נפשו לדבר, העלה עליו הכתוב כאלו החל לבנות מזבח לה'.

ויאמר העם אל שאול היונתן ימות וגו' (שמואל א' י"ד מ"ה), רבי אלעזר אמר נתנו משקלו זהב ופדאוהו, אמר ר' יוחנן וכי לחם אכל והלא לא לחם אכל אלא דבש אכל, רבי שמעון בן לקיש אמר וכי אכל והלא מטעומת טעם, לא כן א"ר בא בר חסידא בר ר' זעירא המטעומת אין בה לא משום אכילה, ולא משום שתיה, ולא משום הפסק תענית, ואינה טעונה ברכה. (ויפדו העם את יונתן ולא מת).

תוחלת ממושכה וגו' (משלי י"ג י"ב), תוחלת ממושכה מחלת לב, זה שמארס את האשה ואינה נושאה מיד, ועץ חיים תאוה באה (שם), זה שמארס את האשה ונושאה מיד. ד"א תוחלת ממושכה מחלת לב, זה דוד שנמשח ומלך לאחר שתי שנים, ועץ חיים תאוה באה, זה שאול שנמשח ומלך מיד. (ושאול לכד את המלוכה על ישראל) [ובזכות מה בזכות מעשים טובים] שהיה עניו, שהיה שפל רוח, שהיה ירא חטא, שהיה מבזבז נכסיו וחס על נכסיהן של ישראל, יהודה בר נחמן בשם רבי שמעון בן לקיש שהיה בן תורה, (כתיב) [דכתיב] בי מלכים ימלוכו (משלי ח' ט"ו), (וילחם סביב בכל אויביו, מהו בכל אשר יפנה ירשיע. ירשיע יחייב), תני (רבי שמעון בן יוחי) [רבי ישמעאל] עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול ואינו מתייראַ, וכיון שחטא ויאמר את קולך שמעתי וגו' (בראשית ג' י'), אמר רבי אחא עד שלא חטא היה שומע את הקול אגריון, וכיון שחטא היה שומע את הקול נימורין, [וכן עד שלא חטאו ישראל מה כתיב תמן ומראה כבוד ה' כאש אוכלת] וגו' (שמות כ"ד י"ז), אמר רבי אבא בר כהנא שבע מחיצות של אש היו (לישראל) תוספת זו לתוך זו ולא היו מזדעזעין, וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין להקביל, רבי פנחס ורבי אבין בר רבי חנין אף הסרסור הרגיש עמהם, (וייראו מגשת אליו, עד שלא חטאו) [שנאמר] מלכי צבאות ידודון ידודון (תהלים ס"ח י"ג), רבי יודן בר רבי אייבו מלאכי אין כתיב כאן אלא (מלאכי) [מלכי] מלכיהון דמלאכייה, וכיון שחטאו אפילו לפני הגליורין לא היו יכולין לעמוד, [שנאמר] כי יגורתי מפני האף

והחמה (דברים ט' י"ט), עד שלא חטא דוד, [מה כתיב] ה' אורי וישעי ממי אירא (תהלים כ"ז א'), וכיון שחטא [מה כתיב ביה] ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים וגו' (שמואל ב' יז, ב'), עד שלא חטא שלמה [היה רודה בשידה ושידות, שנאמר] עשיתי לי שרים ושרות וגו' (קהלת ב' ח'), וכיון שחטא הנה מטתו שלשלמה וגו' (שה"ש ג' ז'), עד שלא חטא שאול [מה כתיב ביה] ובכל אשר יפנה ירשיע, [מהו בכל אשר יפנה ירשיע, ניצחן], וכיון שחטא [מה כתיב ביה] וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד (שמואל א' י"ז י"א).

פרשה יח

לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו (איוב ל"ד כ"ה), אמר רבי חנינא לעולם אין הקדוש ברוך הוא נפרע מאומה תחילה עד שיפרע משרה שלמעלן, הדא הוא דכתיב והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעי' כ"ד כ"א) ואחר כך ועל מלכי האדמה באדמה (שם), כך בתחילה ויראו בני האלהים את בנות האדם (בראשית ו' ב'), ואחר כך וירא ה' כי רבה רעת האדם (שם שם ה'), ואחר כך ויאמר ה' אמחה את האדם וגו' (שם שם ז'), כך בתחלה ויבא עמלק (שמות י"ז ח'), ואחר כך זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כ"ה י"ז) ואחר כך כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל (שמואל א' ט"ו ב'). אמר רבי אחא בעל פקדונות אני, שרה הפקידה אצלי חבילה של מצות לפיכך וה' פקד את שרה (בראשית כ"א א'), אבל עמלק הפקיד אצלי חבילה של קוצים לפיכך כה אמר ה' צבאות פקדתי [את אשר עשה עמלק לישראל] (שמואל א' ט"ו ב').

וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים וגו' (שם שם ד'), עד שלא מלך בבזק משמלך בטלאים. ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל (שם שם ה'), רבי בניי בשם רב הונא התחיל מריב כנגד עגלה ערופה, אמר זה הורגת וזו נערפת ומכפרת, ורבנין אמרי התחיל מריב כנגד הקדוש ברוך הוא אמר כך אמר לי שמואל עתה לך והכית את עמלק וגו', [משור ועד שה מגמל ועד חמור] (שמואל א' ט"ו ג'), אמר אם אדם חטא בהמה מה חטאת, יצתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק יותר מבוראך.

ויאמר שאול אל הקני לכו וגו', [ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל] (שם שם ו') וכי עם כל ישראל עשה חסד, [והלא לא עשה חסד אלא עם משה בלבד], ר' אלעזר אמר יתרו עשה חסד עם משה, קראן לו ויאכל לחם (שמות ב' כ'), רבי סימון אמר בשכרו האכילו,

וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן (שם שם י"ט), [אלא ללמדך שכל מי שעושה חסד עם אחד מגדולי ישראל מעלין לו כאלו עשה עם כל ישראל].

ויחמול שאול והעם על אגג וגו' (שמואל א' ט"ו ט'), בר קפרא אמר זה דואג שהיה שקול כנגד כל ישראל, אמר רבי שמעון בן לוי כל שהוא אכזר על רחמנין סוף שהוא נעשה רחמן על אכזרים, כל שהוא רחמן על אכזרים סופו ליפול בחרב, מאי טעמא וימת שאול ושלשת בניו וגו' (שמואל א' ל"א ו') כי חטאת קסם וגו' (שם ט"ו כ"ג), אמר רבי שמואל בר רב נחמן כל שהוא הולך אצל הקסם ממרא על דברו של הקדוש ברוך הוא, מאי טעמא כי חטאת קסם מרי, ואון ותרפים הפצר (שם) גורם אף וצרה לעצמו.

ויסוב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע (שם שם כ"ז), כנף מעילו של מי, רב ולוי חד אמר כנף מעילו של שאול, וחד אמר כנף מעילו של שמואל, [ומסתברא כמאן דאמר כנף מעילו של שמואל], שכן דרך צדיקים להיות מצטערין [בשעה] שאין נטיעתן משובחת, ודכותה ויתפש אחיה בשלמה החדשה וגו' (מלכים א' י"א ל'), שלמתו של מי, רב ולוי, חד אמר שלמתו של ירבעם, וחד אמר שלמתו של אחיה, אמר רבי שמואל בר נחמני נראין דברים שלמתו של אחיה (א"ר שמואל) שכן דרך צדיקים להיות מצטערין בשעה שיש מחלוקת לבית דוד, ודכותה ויאמר הגואל לבועז וגו' [וישלוף נעלו] (רות ד'), נעלו של מי, רב ולוי, חד אמר נעלו של גואל, וחד אמר נעלו של בועז, אמר רבי שמואל בר נחמני נראין הדברים נעלו של בועז, שכן דרך הלוקח להיות נותן עירבון, ודכותה ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו ה' וימת (דה"ב י"ג כ'), אמר רבי שמואל בר נחמני מה את סבור שהוא ירבעם ואינו אלא אביה, ולמה נגפו, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, (חד) [רבי יוחנן] אמר על שחישדן ברבים, שנאמר ועמכם עגלי הזהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים (שם שם ח'), ורבי שמעון בן לקיש אמר על שבזה כבוד אחיה השילוני וקרא אותו בן בליעל, שנאמר ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל (שם שם ז'), ורבנן אמרי על שבאת לידו ע"ז ולא ביטלה, הדא הוא דכתיב וירדוף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו ערים [את] בית אל (שם שם י"ט), [וכתיב וישם את האחד בית אל (מלכים א' י"ב כ"ט)], והרי דברים קל וחומר ומה אם המלך שהונה למלך נגפו הכתוב, הדיוט [שהוא הונה את ההדיוט] על אחת כמה וכמה. ודכותה וארוחתו ארוחת תמיד וגו' [כל ימי חייו] (מלכים ב' כ"ה כ"ט), ימי חייו של מי, רב ולוי חד אמר ימי חייו של יהויכין, וחד אמר ימי חייו של אויל, אמר רבי שמואל בר נחמן נראין דברים ימי חייו של יהויכין, שבשעה שהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקים אינו נוטלה מהם עוד מעתה עד שהוא מכניסה עמהם לגן עדן.

וישסף שמואל את אגג וגו' (שמואל א' ט"ו ל"ג), אמר רבי אבא בר כהנא התחיל מחתך מבשרו זתים זתים ומאכילן לנעמיות, הדא הוא דכתיב יאכל בדי עורו בכור מות (איוב י"ח י"ג), ביכר לו מיתה מרה, ורבנין אמרי העמידו על ארבעה קונטיסון ומתחו עליהן, והיה אומר אכן סר מר המות (שמואל א' ט"ו ל"ב), הכן ממיתין את השרים מיתות חמורות, רבי יצחק אמר סירסו, [דכתיב] כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך (שם שם ל"ג), אמר ר' ר' לוי אף משה רמזה לישראל בתורה, הה"ד כי ינצו אנשים יחדיו וגו' (דברים כ"ה י"א), מה כתיב בתריה וקצותה את כפה לא תחוס עינך (שם שם י"ב).

פרשה יט

מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי וגו' (שמואל א' ט"ז א'), אשרי תבחר ותקרב וגו' (תהלים ס"ה ה'), ואהרן נבחר, ואני נסכתי מלכי וגו' (שם ב' ו'), השתיתיו, כמה דאת אמר ויסע את היתד הארג (עם) [ואת] המסכת (שופטים ט"ז י"ד), משחתו, כמה דאת אמר וסוך לא סכתי (דניאל י'), משכתיו מן הייסורין, ר' הונא בשם רבי אחא לשלשה חלקים נתחלקו הייסורין, אחד לדורות, ולאבות, ואחד לדורו של שמד, ואחד למלך המשיח, הדא הוא דכתיב והוא מחולל מפשעינו וגו' (ישעי' נ"ג), אומרים למלך המשיח איכן את מבקש לדוד, אמר אף דא צריכה שאילה על הר ציון הר קדשי (תהלים ב' ו'), כשם שחייבין על מחיצתו [והוא בנוי כך חייבים על מחיצתו] והוא חרב. ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן (תהלים צ"ב י"א), רבי יהודה בן גירון ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי חד אמר שאול נמשח ומגינו לא נמשחה, וחד אמר לא הוא ולא מגינו, אמר דוד אנא כליית משחא דרבותא, ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן.

ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ז א'), בית ארתיקופיון שלו, שהוא בא בבית לחם יהודה, רבי שמואל בר נחמן בשם רבי שמעון בן לקיש שהיה בן תורה, שכתוב בו לכו לחמו בלחמי (משלי ט' ה').

כי ראיתי בבניו לי מלך, אמר רבי לוי כל מקום שהוא אומר לי אינו זה אלא בעולם הזה ובעולם הבא, בכהנים מהו אומר וכהנו לי (שמות מ' ט"ו) בלוים מהו אומר, והיו לי הלוים (במדבר ג' י"ב), בישראל מהו אומר, כי לי בני ישראל (ויקרא כ"ה נ"ה), בארץ ישראל מהו אומר, כי לי הארץ (שם כ"ה כ"ג), בתרומה מהו אומר, ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה ב'), במעשר מהו אומר, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו (בראשית כ"ח כ"ב), בבכורות מהו אומר, קדש לי כל בכור (שמות י"ג ב'), בשמן המשחה מהו אומר, שמן

משחת קודש יהיה זה לי (שמות ל' ל"א), בירושלים מהו אומר, העיר אשר בחרת לי (מלכים א' י"א ל"ו), בבית המקדש מהו אומר, ועשו לי מקדש (שמות כ"ה ח'), במזבח מהו אומר, מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ' כ"א), בקרבנות מהו אומר, תשמרו להקריב לי (במדבר כ"ח ב') בסנהדרין מהו אומר, אספה לי שבעים איש (שם י"א ט"ז), במלכות בית דוד מהו אומר, כי ראיתי בבניו לי מלך (שמואל א' ט"ז א'), הוי כל מקום שהוא אומר לי אינו זז לא בעולם הזה ולא לעולם הבא.

ויעש שמואל את אשר דבר ה' ויבא בית לחם ויחרדו זקני העיר לקראתו ויאמר שלום בואך (שמואל א' ט"ז ד'), רבה שאיל בשלמא דרבה, דילמא רבי יוחנן הוה מסתמיך על רבי יעקב בר אידי, והוה רבי אלעזר חמי ליה ומטמר מן קודמוי, אמר אתון חמוי מה הדין בבלייה עבד לי, תרתי הוא דעביד לי, חדא דלא קם מן קדמוי, וחדא דלא אמר שמעתא מן שמי, אמר ליה (לא) [כך] נהיגין בבבל, זעירא [לא] קאים קומי רבה, דהינון מקיימין הדין קרייה, ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו (איוב כ"ט ח'), אמר ליה ולמה לא אמר שמעתתא מן שמי אתון מעבר קומי צלמא דרידוס, א"ל מהו מעבר קדמוי, אמר ליה [מה את פליג ליה איקר] עבור קדמוי וסמי עיניה, אתון מעבור קמי חד בית מדרש, אמר ליה הכא הוה רבי מאיר יתיב ודריש והיה אמר שמעתא משמיה דרבי ישמעאל, ולא הוה אמר שמעתא משמיה דרבי עקיבא [אמר ליה כל עלמא ידעי דר"מ תלמידו דרבי עקיבא], אמר ליה וכל (עמא) [עלמא] ידעין דרבי אלעזר תלמידיה דרבי יוחנן, אמר ליה רבי יעקב בר אידי יודע אתה לפייסו איפשר דהוה רבי יוחנן מקפיד על אילין מיליא, אף דוד בקש עליהם רחמים אגורה באהלך עולמים וגו' (תהלים ס"א ה'), רבי פנחס ורבי ירמיה בשם רבי יוחנן אמר דוד אזכה שיהיו דברי נאמרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מה הנייה ליה, בר נזירא אמר כל האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות בקבר, מה טעמיה דכתיב דובב שפתי ישנים (שה"ש ז' י'), ככומר זה של ענבים שהוא זב מאליו, רבי חנינא בר פפא ורבי סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון, וחד אמר כהדין דשתי חמר עתיק, אף על פי שהוא שתי ליה טעמיה בפומיה.

ויהי בבואם וירא את אליאב וגו' ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו וגו' (שמואל א' ט"ז ז'), למה שהיה קפדן. ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים וגו' (שם שם י"א), אמר רבי לוי הפסוק הזה ברוח הקודש נאמר, התמו על שם תם עונך בת ציון (איכה ד' כ"ב), הנערים, ונער קטן נוהג בם (ישעי' י"א ו'), ויאמר עוד (שם) [על שם עוד] ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים (זכרי' ח' ד') שאר, [על שם] שאר יעקב (ישעי' י' כ"א), הקטן, על שם הקטן יהיה לאלף (שם ס' כ"ב), והנה, על שם הנה על ההרים רגלי מבשר (נחום

ב' א'), רועה, רעה עמך בשבטיך (מיכה ז' י"ד) בצאן, ואתן צאני (וצאן) [צאן] מרעיתי (יחזקאל ל"ד ל"א), ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחנו וגו' (שם), אמר רבי שמואל בר נחמן לפי שבעולם הזה לא ישבו שני גדולי עולם ישי ושמואל עד שישב דוד ביניהם, (כך) [אבל] לעתיד לבא אין כל מחיצה ומחיצה של צדיקים שאין דוד עומד על גבה.

וישלח ויביאהו והוא אדמוני וגו' (שמואל א' ט"ז י"ב), כיון שראה שמואל את דוד התחיל מתכת ועולה, אמר אף זה שופך דמים, כמה דאת אמר ויצא הראשון אדמוני (בראשית כ"ה כ"ה), א"ל הקב"ה עם יפה עינים, דוד מדעת סנהדרין הוא הורג, אבל עשו מדעת עצמו [הוא הורג]. ויאמר ה' קום משחהו כי (הוא זה) [זה הוא], (שמואל א' שם), א"ל הקב"ה קום מלפניו, אמר רבי שמואל בר נחמן זה הוא בעולם הזה וזה הוא בעולם הבא, לפיכך הוא מקלס להקדוש ברוך הוא בעשרה מזמורות, [ארחמך ד' חזקי] ה' סלעי ומצודתי וגו' (תהלים י"ח ב'), אמר רבי סימון אף בסופו של ספר הוא מקלס להקדוש ברוך הוא בעשרה מזמורות הללויה הללו אל בקדשו וגו' (תהלים ק"נ א').

רבי שמואל בר נחמן הוה עביד לאילין פסוקיה סימנין דיא"ש איש"ך כשד"ך. דוד אמר אודך כי עניתני (תהלים קי"ח כ"א) ישי אמר אבן מאסו הבונים (שם שם כ"ב), אחוי אמרי מאת ה' היתה זאת (שם שם כ"ג), ושמואל אמר זה היום עשה ד' נגילה וגו' [שם כ"ד], אחיו אמרו אנא ה' הושיעה נא (שם שם כ"ה), ישי אמר אנא ה' הצליחה נא (שם שם), שמואל אמר ברוך הבא בשם ה' (שם שם כ"ו), כולם אמרו ברכנוכם מבית ה' (שם שם), דוד אמר אלי אתה ואודך (שם שם כ"ח), כולם אמרו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

ויען אחד מהנערים ויאמר וגו' יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו (שמואל א' ט"ז י"ח), יודע נגן, במקרא, גבור חיל במשנה, ואיש מלחמה בתלמוד, ונבון דבר במעשה הטוב, ואיש תואר שהיה מאיר פנים בהלכה, וה' עמו, והלכה כדבריו.

פרשה כ

(ויקבצו) [ויאספו] פלשתים את מחניהם (לצבא) למלחמה וגו' [באפס דמים] (שמואל א' כ"ח א'), כתיב הוא היה עם דוד (באפס) [בפס] דמים, רבי יוחנן אמר בחקל סמקתה, רבי שמואל בר נחמן אמר בפס דמים פסקו הדמים (ופלשתים נוספו) [והפלשתים נאספו] שם למלחמה ותהי (שם) חלקת השדה מלאה שעורים (דה"א י"א י"ג), (כת) [כתוב] אחד [אומר] מלאה שעורים, (וכת א') [וכתוב אחר אומר] מלאה עדשים (שמואל ב' כ"ג י"א), רבי יעקב דכפר חנן אמר עדשים היו אלא שהיתה שבלתם גבוהה כשעורים, רבי לוי (א"ל) [אמר אלו] פלשתים שהיו באין גבוהין כשעורים והולכין נמוכין כעדשים.

ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה (ד"ה שם י"ד), (כת) [כתוב] אחד אומר ויצילוה (וכת) [וכתוב] אחד אומר ויצילה (שמואל ב' שם), מלמד שהחזירה לבעליה, שהיתה חביבה להם כשדה מלאה כרכום, רבי שמואל בר נחמן ורבנין (אמרי) ר' שמואל בר נחמן אמר שנה אחת היתה ושתי שדות שהיו צריכה לו לאבד, אבל לא ליתן דמים, עד כדון היא צריכא ליה, איזו מהן לאבד, של עדשים או של שעורים, של עדשים מאכל אדם, של שעורים מאכל בהמה, של עדשים אין העומר בא מהם, של שעורים העומר בא מהן, של עדשים אין מפרישין מהם חלה, של שעורים מפרישין מהם חלה, ורבנין אמרי שדה אחת היתה ושתי שנים היו, היה לו ללמד מאשתקד אלא שאין למדין מעשה מן המעשה, ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים (שמואל ב' כ"ג ט"ו), רבי חייא רבה אמר הלכה נצרכה לו, ויבקעו שלשת הגבורים וגו' (שמואל ב' שם ט"ז), ולמה שלשה שאין הלכה מתבררת אלא בשלשה, וישאבו מים וגו' [ולא אבה לשתותם] (שם) ולא אבה שתקבע הלכה בשמו אלא ויסך אותם לה' [שם] עשאה מסכת וקבועה לדורות, [מלך] פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, בר קפרא אמר חג היה, וניסוך מים היה, והותר בבמה היה, רב הונא (בר) [בשם ר'] יוסף אמר הלכתא שבוייה נצרכה לו, ורבי שמעון בר אבא אמר בנין בית המקדש תבע, ולמה שלשה, אלא אחד הורג ואחד מפנה את ההרוגים, ואחד מכניס את הצלוחית בטהרה, ויסך אותם לה' (שמואל ב' שם), כתוב אחד אומר ויסך, כתוב אחד אומר וינסך (דה"א י"א י"ז), מאן דאמר ויסך מסייע לרבי חייא רבה, ומאן דאמר וינסך מסייע לבר קפרא.

הכה [הנה] הכית את אדום וגו', [למה תתגרה ברעה ונפלת] וגו' (דה"ב כ"ה י"ט), אמר רבי חנינא מכאן מאן דמתגרי נפל מן הדין קרייה (הכה) [הנה] הכית את אדום וגו'. ויצא איש הבינים וגו' (שמואל א' י"ז ד'), ה' מה רבו צרי רבים קמו עלי (תהלים ג' ב'), אילו אחרים נתאוו למלכותי צרה היתה לי, על אחת כמה וכמה בני מתאווה למלכותי, אילו אחרים ניאפו את נשיי צרה היתה לי, על אחת כמה וכמה בני נואף את נשיי, אילו אחרים הרגו את בני צרה היתה לי, על אחת כמה וכמה בני הרג את בני ה' מה רבו צרי וגו'. (גובהו) [גבהו] שש אמות וזרת, וכובע נחושת על ראשו וגו' (שמואל א' י"ז ה'), אמר רבי חנינה ששים קינטרין היה לבוש גלית, [רבי אבא בר כהנא אמר מאה ועשרים], ולא פליגין ילמדו סתומין מן המפורשין, מה המפורשין ששים, אף הסתומין ששים.

ויעמוד ויקרא אל מערכות ישראל וגו' (שם שם ח'), רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר אמר להם אין אתם אומרים שהולד נוצר לארבעים יום, הריני ממתין לכם ארבעים יום, ברו לכם איש וירד אלי (שם), רבי שמעון בן לקיש אמר כך יהיה בשכרו,

אלא אמר אותו שכתב ה' איש מלחמה (שמות ט"ו), תנו לי איש ונלחמה יחד (שמואל א' שם י').

ויגש הפלשתי השכם והערב וגו' (שם שם ט"ז), אמר רבי ברכיה בר רבי יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלו לבנה מ' יום, הדא הוא דכתיב ויתיצב ארבעים יום (שם שם), רבי יודן בשם רבי יצחק בשכר ארבעה דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ועמדה ממנה ד' גבורים הללו, סף ומדון גלית וישבי, הדא הוא דכתיב את ארבעת אלה וגו' (שמואל ב' כ"א כ"ב), אמר רבי יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה, נתערבו בה (גייס) [גויות] של מאה בני אדם, הדא הוא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים (שמואל א' י"ז כ"ג), ממערכות [ממערות כתיב] ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד, וכתיב ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי.

ואת עשרת חריצי החלב וגו' (שמואל א' י"ז י"ח), גדיין מניעין מן אימיהון, ואת אחיך תפקוד לשלום (שם), דוגמא דידהון, ואת ערובתם תקח (שם), ערבותהון. אמר רבי יהודה ברבי סימון למוד שבטי יהודה להיות ערבים אלו את אלו, כמה דאת אמר אנכי אערבנו וגו'. גם את הארי (ואת) [גם] הדוב הכה עבדך (שמואל א' שם ל"ו). תני בשם רבי נתן ארבע אריות ושלש דובין הכה דוד באותו היום, הדא הוא דכתיב ארי, הארי, את הארי, גם את הארי, דוב, הדוב, ואת הדוב.

פרשה כא

וילבש שאול את דוד מדיו ונתן קובע נחשת על ראשו וילבש אותו שריון (שמואל א' י"ז ל"ח), נמצאו חפותין לא משולשלין ולא מסולקין, כיון שראה שאול כן נתכרכמו פניו, כיון שראה דוד שנתכרכמו פניו של שאול, מה דוד אמר לו, ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וגו' (שמואל א' י"ז ל"ט), ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלוקי אבנים מן הנחל (שם שם מ'), אחד לשמו של הקדוש ברוך הוא, ואחד לשמו של אהרן, ושלשת לשלשת אבות העולם, אמר אהרן לא אני הוא גואל הדם עלי להיפרע ממנו, (א"ל) [אמר] הקב"ה והלא לפני חירף וגידף, עלי להפרע ממנו, ובילקוט (שם שם), רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי האבנים היו מתלקטות מאיליהן. ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו (שם שם מ"ב), רבי יודן אמר נתאוה לו שהיה דוד אדמוני עם יפה עינים (שם שם).

ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות (שם שם מ"ג), כתוב ועל (מחלקו') [מחלוקת] החדש השני דודי האחוחי ומחלקתו ומקלות הנגיד וגו' (דה"א כ"ז ד'), רבי יודן אמר על שם שהיה רודה במקלו, א"ר ברכיה על שם כי אתה בא אלי במקלות.

ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי וגו' (שמואל א' שם שם), רבי אבא בר כהנא אמר הארץ אחזתו, אמר רבי תנחומא אנא אמר טעמיה, בוא אלי אין כתיב כאן, אלא לכה אלי ואתנה את בשרך וגו', רבי ינאי בריה דרבי שמואל בר רבי ינאי מאתים וארבעים ושמונה כבלים, (כנגד) [נתן הקדוש ברוך הוא על] מאתים וארבעים ושמונה איברים שהיו בו בגלית, הוא שדוד אומר אל תתן ה' מאויי רשע (תהלים ק"מ), אל תתן ליה תוחמדתיה זממו אל תפק (שם), אל תשריניה ירומו סלה (שם), רומם כפפתוי, כיון שראה דוד שנתקלקלו דבריו, אמר הדין דידי אית בעיר דאכיל בשר דאת אמר ולבהמת הארץ, מה דוד אומר לו היום הזה יסגרך וגו' (שמואל א' שם מ"ו), ורבנין אמרי מיד לקה בצרעת, כמה דאת אמר והסגירו הכהן (ויקרא י"ג ה'). ונתתי פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחיות הארץ (שמואל א' י"ז מ"ו), ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ, וידעו כל הארץ כי יש אלהים לישראל (שם שם), עביד דין דידהון.

וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע וגו' [ותטבע האבן במצחו] (שם שם מ"ט), יהודה בר רבי אמר (כבצק) [כבבצק] ודכותה וכל גרמיהון הדיקו (דניאל ו' כ"ה), יהודה בר רבי אמר כאילין פסטילם, ויפול על פניו ארצה (שם שם), כדי שלא יצטער אותו צדיק, גבהו שש אמות וזרת, ד"א למה יפול על פניו ארצה אלא כדי שיטמן אותו הפה שחירף וגידף, דכתיב טמנם בעפר יחד פניהם חבוש בטמון (איוב מ' י"ג), דבר אחר למה ויפול על פניו ארצה לפי שהיה דגון אלוהו נתון על לבו, לקיים מה שנאמר על פגרי גלוליכם (ויקרא כ"ו ל'), ולקיים ואתה על במותימו תדרוך (דברים ל"ג כ"ט), [וכתיב] ויהי כהוציאם את המלכים האלה אל יהושע וגו' וקרבו וישימו את רגליהם על צואריהם.

פרשה כב

וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר וגו' בן מי זה הנער (שמואל א' י"ז נ"ה), וכי לא היה מכירו ואתמול הוא משלח ואומר לישי יעמוד נא [דוד] לפני כי מצא חן בעיני (שם ט"ז כ"ב), והכא הוא שואל עליו, אלא כיון שראה ראש הפלשתי בידו. אמר לאבנר בן נר צא ובדוק מאי זו משפחה הוא, אם מפרץ הוא מלך הוא, ואם מזרח הוא שופט

הוא, והיה שם דואג האדומי, אמר אפילו מפרץ הוא פסול, לא בן רות המואביה הוא, אמר לו אבנר [ולא] כבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אמר לו אם כן מצרי ולא מצרית. אדומי ולא אדומית, אמר לו האנשים הללו למה נתרחקו לא על דבר שלא קדמו אתכם בלחם ובמים. היה להם להוציא הנשים [לקראת נשים], נתעלמה הלכה מאבנר לשעה, אמר לו שאול לאבנר הלכה שנתעלמה ממך, צא ולמד משמואל ובית דינו, כיון שבא אצל שמואל, אמר ליה הדא (מינך) [מנה] לך לא משל דואג, דואג מיניי הוא, ואינו יוצא בשלום מן העולם, להוציאך חלק אי איפשר [דכתיב] כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מ"ה י"ד), הא לאיש לקדם ולא לאשה, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור (דברים כ"ג ה'), הא לאיש ליתן שכר אבל לא לאשה.

ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם וגו' [וייקר שמו מאד] (שמואל א' י"ח ל'), רבי יהודה ברבי סימון אמר נתייקר שמו מאוד בהלכה (כיצד) כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה אמרו כתיב בתורה כי יקח איש אשה חדשה וגו' (דברים כ"ד ח'), הרי שעה שנקפוץ על דוד (ונאבדו) [ונאבדנו] מן העולם, והם אינן יודעין שדוד חכם ודורש (כיצד) במה דברים אמורים במלחמות הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצא, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, רבי יהודה אומר לא כי אלא במה דברים אמורים במלחמת מצוה, אבל במלחמת חובה, הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לשמרו וגו' (שמואל א' י"ט י"א), [זש"ה] לכן כה אמר ה' אלהים יען המנכם מן הגוים אשר סביבותיכם וגו' [וכמשפטי הגוים וגו' לא עשיתם] (יחזקאל ה' ז'), רבנין ורבי יהודה ברבי סימון, רבנין אמרין כרעים עשיתם וכטובים לא עשיתם, (אמר) רבי יהודה ברבי סימון [אמר] אפילו כרעים לא עשיתם, איזבל בת כומרים היא משלחת ואומרת לאליהו כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם (מלכים א' י"ט ב'), ופותחת לו פתח [שיברח], והכא וישלח שאול מלאכים וגו', הוי אפילו כרעים לא עשיתם.

ותקח מיכל את התרפים ותשם (על) [אל] המטה (שמואל א' י"ט י"ג), תני בשם רבי איבו ניקורים של בדולקי. ויאמר [שאול] אל מיכל למה ככה רמיתני וגו' (שם שם י"ז), כתיב הששי יתרעם לעגלה (אשת דוד) [אשתו] (דה"א ג' ג') למה נקרא [שמה] עגלה אמר רבי יהודה בר סימון על שפעתה כעגלה ומתה, ורבנין אמרי על שפעת לפניו, ואמרה לו אבא לא היה לך להשיאני לאדם בעולם אלא לליסטים שלך השיאתני שלף חרבו עלי ואמר לי אם אין אתה משלחני הריני ממיתך. ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל הרמתה וגו' (שם

שם י"ח), ר' הונא בשם רבי יוסי באותו הלילה שברח דוד מלפני שאול למד משמואל הנביא מה שאין תלמיד ווותיק למד למאה שנה.
ויברח דוד מניות ברמה (שמואל א' כ' א'), רבי זכריה ורבי יונתן בר חגי בשם רבי יצחק בר מריון יפה קפדנותן של אבות מענוותנותן של בנים, קפדנותן של אבות מיעקב, ויחר ליעקב וירב בלבן וגו' (בראשית ל"א ל"ו), את סבור שמא מכות ופצעים היו, והלא לא היה שם אלא דברי פיוסין, אמר (רבה) [ר' סימון] בנוהג שבעולם אדם הולך מבית חמיו, אפשר שלא ליטול בידו מאומה, ברם הכא אפי' מחט או צנורא לא עלתה בידו, ענוותנותן של בנים מדוד ויברח דוד מניות ברמה וגו', מזכיר שפיכות דמים בפיוסו.

פרשה כג

ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד י"ט), כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא מרוב עונות שלי הצדיקים שבי עפים ומתעלפים (שבשעה) [ובשעה] שהזקן יושב ודורש שמיתתן של צדיקים כפרה להם לישראל בכל מקומות מושבותיהם, באותה שעה תנחומיך ישעשעו נפשי.
טוב שם משמן טוב וגו' (קהלת ז' א'), שמן טוב יורד שם טוב עולה, שנאמר (ואגדלה שמך) ואעשך לגוי גדול [ואגדלה שמך] (בראשית י"ב ב'), שמן טוב כלה שם טוב אינו כלה, [שנאמר] שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעי' נ"ו ה'), שמן טוב בדמים, שם טוב בחנם, שמן טוב לעשירים, שם טוב לעניים ולעשירים, שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין, שם טוב מהלך מסוף העולם ועד סופו, שמן טוב נופל על המת והוא מבאיש, [שנאמר] זבובי מות יביאש יביע שמן רוקח (קהלת י' א'), שם טוב נופל על המת ואינה מבאיש, [שנאמר] ויעל ויגהר עליו ויזורר (על) הנער [עד] שבע פעמים (ויחם בשר הילד) (מלכים ב' ד' ל"ג), שמן טוב נופל על המים והוא נדוח, שם טוב נופל על המים ואינו נדוח, [שנאמר] ויאמר ה' לדג וגו' (יונה ב' א'), שמן טוב נופל על האור והוא נשרף, שם טוב נופל על האור ואינו נשרף, [שנאמר] באדין נפקין שדרך מישך ועבד נגו מן גו נורא (דניאל ג' כ"ו), אמר רבי יהודה ברבי סימון [מצינו] בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו מתים, בעלי שם טוב נכנסו למקום המתים ויצאו חיים.
רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה לך מנה לי כהן גדול, אמר לו מאיזה שבט, אמר לו משבטו של לוי, באותה שעה שמח משה ואמר כך שבטי חביב, אמר לו חייך שאהרן אחיך הוא, [שנאמר] ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (שמות כ"ח א'), אמר לו (מה) [במה] אני מושחו, אמר לו משמן המשחה,

[שנאמר] ולקחת את שמן המשחה וגו', (שם כ"ט ז'), אבל עבודתו אינה עבודה וחייב מיתה, אילולי שמותן של שבטים שהן חקוקין על לבו, [דכתיב ונשא אהרן את שמות וגו' (שם)], אמר הקדוש ברוך הוא חביב עלי שמותן של שבטים משבטו של לוי ומכהן גדול שנמשח בשמן המשחה, א"ר ביבי בשם רבי ראובן אם היו חסרין אות אחת לא היו מכפרין, תני רבי הושעיה אפילו נקודה אחת, תני רבי שמעון בן יוחי שלשה כתרים הם, כתר תורה, כתר כהונה, כתר מלכות, וכתר שם טוב [עולה] על גביהם, כתר מלכות זכה דוד ונטלו, כתר כהונה זכה אהרן ונטלו, כתר תורה מונח לתוכחת לכל באי העולם לאמר שאילו היו כתר כהונה וכתר מלכות קיימין הייתי זוכה בהן ונוטלן, והרי כתר תורה מונח כל מי שיזכה בו מעלין עליו כאלו זוכה בכולן, וכל מי שלא זכה בתורה לא זכה באחד מהן, רבי אבין בשם רבי שמעון בן יוחי [אמר] מצינו שהלך הקדוש ברוך הוא מהלך חמשה מאות שנה בשביל ליטול לו שם טוב, [דכתיב] אשר הלכו אלהים (לעשות) [לפדות] לו לעם לשום לו שם (שמואל ב' ז' כ"ג).

אמר רבי שמעון בן מנסיא חביב הוא שם טוב מכהונה ומלכות, שהכהונה ומלכות בטל, ושם טוב לא בטלו, (אמר רבי שמעון בן מנסיא) חביב הוא שם טוב (מריח ארון) [מארון] הברית (שריח ארון) [שארון] הברית לא היה (מריח) [הולך] לישראל אלא ג' ימים, הדא הוא דכתיב וארון ברית ה' נוסע לפניהם (במדבר י' ל"ג), [ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו, מנא לן מדוד, שנאמר ויצא שם טוב בכל הארצות וגו' (דה"א י"ד י"ז)], אמר רבי יהודה ברבי סימון חביבה היא מיתתן של שבטים יתיר מחייהם, שבחייהם לא נאמר ששה משמותם, [ובמיתתן נאמר ששה משמותם (שמות כ"ח י')], תלמידוי דרבי אימי ואבא צידוני בשם ר' שמואל בר נחמן חביבה מיתתו של שאול יתיר מחייו, שבחייו לא נאמר מחר אתה ובניך עמי, ובמיתתו נאמר (מחר) [ומחר] אתה ובניך עמי (שמואל א' כ"ח י"ט), עמי בתוך מחיצתי.

אמר רבי שמואל בר נחמן מרים ויוכבד הן הן חיותיהן של ישראל, שנאמר שם האחת שפרה ושם השנית פועה (שמות א' ט"ו), שפרה זו יוכבד, ולמה נקרא שמה שפרה שפרת ורבת. דבר אחר שפרה, שפרו ישראל ורבו בימיה, דבר אחר שפרה שם שבח, ברוחו שמים שפרה (איוב כ"ו י"ג), פועה זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה, שהיתה פועה והולד יוצא. דבר אחר פועה שהופיעה במעשים טובים לישראל. דבר אחר פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה [משה שהושלך ליאור], הדא הוא דכתיב ותתצב אחותו מרחוק וגו' (שמות ב' ד').

[תני] שלשה שמות נקראו לאדם, אחד שקראו לו אביו ואמו, ואחד שקרא לעצמו, ואחד שכתב בספר, רבי אמר ואין אנן יודעין אי זה מהן יקדים, אם זה שקרא לעצמו, ואם זה שקרא לו אביו ואמו, בא שלמה ופירש ויום המות מיום הולדו (קהלת ז' א'), נולד אדם מונין למיתה, מת מונין לו לחיים, נולד אדם הכל שמחין, מת הכל בוכין, ואינה כן, אלא נולד אדם הכל צריכין לבכות, מפני שאינן יודעין על אי זה פרק הוא עומד, מת הכל צריכין לשמוח, מפני שהן יודעין שיצא בשלום מן העולם, [משל] לב' ספינות שהיו פורשות בים, אחת נכנסת ללמין, ואחת יוצאה מן (הלמים) [הלמין], זו שנכנסת ללמין לא היו הכל שמחין בה, וזו שהיא יוצאה מן הלמין היו הכל שמחין בה, פקח אחד היה שם, אמר חילופי דברים אני רואה, זו שנכנסת ללמין היו הכל צריכין לשמוח, מפני שהן יודעין שנכנס בשלום מן הים, וזו שהיא יוצאה מן הלמין לא היו צריכין הכל לשמוח, מפני שאינן יודעין על איזה פרק היא עומדת, כך אדם נולד הכל שמחין, מת הכל בוכין, ואינה כן, אלא נולד הכל צריכין לבכות, מפני שאינן יודעין על איזה פרק הוא עומד, מת הכל צריכין לשמוח, מפני שהן יודעין שיצא בשלום מן העולם, וכשנולד דוד לא הרגיש בו בריה, וכיון שמת הרגישו בו כל ישראל, הדא הוא דכתיב והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וגו' (מלכים א' י"א).

רבי פנחס ורבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא ולא שכיבה היא מיתה, אלא דוד על ידי (ששכב) [שמת] על מטתו, כתוב בו שכיבה, ויואב על ידי שנהרג כתוב בו מיתה. דבר אחר ולא שכיבה [היא מיתה], אלא דוד על ידי שהיה מלך כתוב בו שכיבה, ויואב על ידי שהיה שר הצבא כתוב בו מיתה. דבר אחר ולא שכיבה היא מיתה, אלא דוד על ידי (שלא נמשח) [שנמשח] בשמן המשחה כתוב בו שכיבה, ויואב על ידי שלא נמשח בשמן המשחה כתוב בו מיתה. וכשנולד יהושע לא הרגיש בו בריה, וכיון שמת הרגישו בו כל ישראל, הדא הוא דכתיב ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו' מצפון להר געש (יהושע כ"ד ל'), רבי ברכיה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו הר געש, ומה הוא הר געש, מלמד שנתעצלו ישראל מלעשות חסד עם יהושע בן נון, ביקש הקב"ה להרעיש את כל העולם כלו על יושביו, לפי שהיו ישראל עסוקין במלאכתן, זה עסוק בכרמו, וזה עסוק בשדהו, וזה עסוק בפחמו, לפיכך לא עשו חסד עם יהושע, כיון דמית (שאול) [שמואל] מה כתב תמן, וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו וגו' (שמואל א' כ"ה א'), אמר רבי יהושע בן לוי מתלא אמרי דנכית בחיויא חבל מדחיל ליה, אמר ר' שמואל בר נחמן שמואל משלו נתנו לו, לפי שכתב והלך מדי

שנה בשנה וגו', (וכתיב) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל (שמואל א' ז' ט"ז-י"ז).

כתוב אחד אומר וימת שמואל (שמואל א' כ"ה א') [וכתוב אחד אומר ושמואל מת (שם כ"ח ג') אמר רבי אסי ושמואל מת מיתה ודאי, וימת שמואל] אין דברים אמורין אלא לענייני של נבל, [שנאמר] וימת שמואל וגו', וסמיך ליה ואיש במעון ומעשהו בכרמל (שם כ"ה ב') (אלא) אמר הקדוש ברוך הוא הכל סופדין וטופחין על לבו על מיתתו של צדיק, והרשע הזה יושב ועושה מרזחים, אבל דוד מהו אומר, הורג או נהרג, רודף או נרדף, הולך אני ועושה גמילות חסד לצדיק, הדא הוא דכתיב ואני בחסדך בטחתי וגו' (תהלים י"ג ו'), ללמדך שכל הכופר בגמילות חסדים ככופר בעיקר.

ואיש במעון [וגו' ויהי בגזוז את צאנו] (שמואל א' כ"ה ב') אמר רבי אייבו כל מקום שנאמר גזיזה עושר שם. ושם האיש נבל [וגו'] והוא כלבי (שם שם ג'), מהו והוא כלבי (משבטו) [ממשפחתו] של כלב. ואמרתם כה לחי (שם שם ו'), לקיומו. ויבאו נערי דוד וידברו וגו' וינוחו (שם שם ט'), מהו וינוחו נעשים מחנה, תמן תנינן ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב, רבי יהודה ברבי אלעאי אמר שנים עשר אלף (במחנה) [כמחנה] מדין, רבי חנינא אמר מאה איש (במחנה) [כמחנה] גדעון, ויבא גדעון ומאה איש וגו' (שופטים ז' י"ט), אמר רבי יוסטא בר שונם אילו נאמר במחנה הייתי אומר כדבריך, כשהוא אומר בקצה המחנה (שם שם), לית את שמע מינה כלום, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי מייתי לה מהכא ויבאו עבדי דוד וידברו אל נבל וגו' וינוחו (שמואל א' כ"ה ט'), מהו וינוחו, נעשין מחנה, ורבנן דקיסרין מייתי לה מהכא כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו עד למחנה (גדולה) [גדול] כמחנה אלהים (דה"א י"ב כ"ג), וכמה הוא מחנה אלהים עשרה, עשרה נכנסים לבית הכנסת ונעשין מחנה.

ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד וגו' (שמואל א' כ"ה י'), כלום הוא בטוח [אלא] על שתי טיפין שמשחו שמואל, איכן הוא שמואל ואיכן הן טיפין. ולקחתי את לחמי ואת מימי וגו' (שם שם י"א), אמר רבי איבו כל מקום שנאמר מים יין הוא, אלא ששינו הכתובים [שלא] להזכיר יין. ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש [את] חרבו, [וחגרו איש את חרבו ויחגור גם דוד את חרבו] (שם שם י"ג), אמר ר' יהודה בן פפוס מכאן לדיני נפשות שמתחילין מן הצד.

כה יעשה אלהים לאויבי דוד וכה יוסיף וגו' [משתין בקיר] (שם שם כ"ב), רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר בני בנים כבנים, ורבי נחמי' אמר אפילו הכלב. ולאביגיל

אשת נבל הגיד נער אחד מהנערים לאמר וגו' ויעט בהם (שם שם י"ד), מהו ויעט בהם אפרחון במילין. חומה היו עלינו גם לילה גם יומם וגו' (שם שם ט"ז), רבי חנניה ורבי יונתן תרויהון אמרין מכאן מצינו שהצדיקים קרויין חומה, (חומה היו עלינו וגו') והיה היא רוכבת על החמור וגו' [ותפגש אותם] (שם שם כ') נתגלה שוקה הילכו לאורה, נתגלית שוקה הוקרו כולן.

ולא תהיה זאת לך לפוקה (שמואל א' שם ל"א), רבי לוי הוות פרשתא דידיה, ושלח רבי זעירא לתלמידו לשמוע יתיה, מאי ולא תהיה זאת לך לפוקה, לא ולא, אמר ליה אית רבוין באגדתא, בא להזדווג לה, אמרה ליה לא סופך להיכשל באשה אחרת, ולא מוטב לך באחת ולא בשתים, רבי אלעזר אמר פקפוקי דברים היו שם, אמרה ליה אזדהר מפוקיתה דנפשה, כיון שלא שמע לה הוציאה כתמיה והראת אותן לו בלילה, אמר לה אביגיל וכי יש רואין כתמים בלילה, אמרה ליה וכי יש דנין נפשות בלילה, אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום שמרד במלכות, אמרה ליה וכי מלך אתה, אמר לה ולא משחני שמואל, אמרה ליה אף על פי שמשחך שמואל עדיין מטבעו של שאול קיים, ולא יצא מטבעך לעולם, כיון ששמע את דבריה התחיל מקלסה וברוך טעמה וברוכה את וגו' (שם שם ל"ג), מבוא בדמים (שם), משני דמים מדם נדה ומשפיכות דמים (ומגזל). וזכרת את אמתיך (שמואל א' כ"ה ל"א), אמר רבי יצחק פסוק מוזליך וחסיל שועתיך, לפי שנתנה עיניה בו כשהיא אשת איש, לפיכך פגמה הכתוב, אביגיל תניינא אביגל כתיב.

ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימת (שמואל א' כ"ה ל"ח), תניא המת ליום אחד מיתה של זעף, לשנים מיתה של בהלה, לשלשה מיתה של מגפה, תני רבי (מחלפתא) [חלפתא] בן שאול (מת בהיכרת, לארבעה) [מת לארבעה מיתה בהכרת] ולחמשה מיתה הדופה, לששה מיתה האמורה בענין, לשבעה מיתה של חיבה, מיכן ולהלן מת ביסורין, מה חמית למימר המת לשלשה ימים מת במגפה, חלפוי בר בריה דרבי אבהו (דרש) [אמר] שמעית קליה דסבי דרש ויהי כעשרת הימים וגו', תלה לו הקדוש ברוך הוא שבעת ימי אבלו של שמואל, שלא יתערב אבלו באבלו של צדיק, ועשה עוד שלשה ימים ומת בהיכרת, ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן לעשרת ימים אין כתיב כאן, אלא כעשרת הימים, תלה לו הקדוש ברוך הוא עשרת ימים, שמראש השנה ועד יום הכיפורים, סבור שהוא עושה תשובה ולא עשה.

פרשה כד

ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם (ויקרא כ' כ"ז), רבי לוי בשם רבי חמא בר ר' חנינא [אמר] איש זה שאול, אשה זו בעלת אוב, רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי מוטב היה לו לדרוש באורים ותומים של מעלה ולא באוב וידעוני של מטה, ויאמר שאול לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב וגו' (שמואל א' כ"ח ז'), ולמה היה שאול דומה באותה שעה, לשלטון שנכנס למדינה גזר ואמר כל התרנגולים הזכרים שיש כאן ישחטו, לשחרית אמר אין תרנגול שיקרא, אמרו לו עבדיו ולא את הוא שגזרת שישחטו כולם, כך ושאול הסיר את האובות ואת הידעונים (מן הארץ) [מהארץ] (שם שם ג') והוא אומר בקשו לי אשת בעלת אוב וגו', ויתחפש שאול (שם שם ח'), ויתחפש כתיב, נעשה חפשי מן המלכות. וילבש בגדים אחרים (שם שם), מאנין פגניקא.

וילך הוא ושני אנשיו עמו (שם שם), זה אבנר ועמשא, אמר רבי אבהו למדתך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם יוצא לדרך פחות משנים, ואם יוצא הוא לדרך פחות משנים סוף שהוא נעשה עבד לעבדיו, אמר רבי אבהו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ אברהם ושאול, אברהם ויקח את שני נעריו וגו' (בראשית כ"ב ג'), שאול וילך הוא ושני אנשים עמו (שמואל שם), ויבאו אל האשה לילה (שם) וכי לילה היה, אלא מלמד [אותה] שעה היתה אפילה להם כלילה.

ויאמר (אליה) קסמי נא באוב וגו', ותאמר האשה אליו הנה וגו', וישבע לה שאול בה' וגו' (שמואל א' כ"ח ח' ט' י'), אמר רבי שמעון בן לקיש למה הדבר דומה באותה שעה, לאשה שהיתה נתונה אצל אהובה, ונשבעה בחיי בעלה, כך שאול שואל באוב וידעוני, והוא אומר חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה (שם שם י'), ותאמר [האשה] את מי אעלה לך וגו' (שם שם י"א), את מי (ממי) מאותן שאמרו את מי ה' (שמות ה' ב'), או מאותן שאמרו מי כמוכה וגו' (שם ט"ו י"א).

ויאמר את שמואל [העלי לי] רבן של נביאים העלי לי, אמרת מה דאמרת עבדת מה דעבדת וסלק. ותרא האשה את שמואל ותזעק [בקול גדול] (שם שם י"ב), מאיכן היתה יודעת שהוא שאול, אלא לא כשם שהוא עולה להדיוט עולה למלך, למלך הוא עולה פניו למעלן, ולהדיוט הוא עולה פניו למטן, ויאמר לה המלך אל תיראי וגו' אלהים ראיתי [עולים מן הארץ] כיון דשמע אלהים דחל, ויש אומרים אף צדיקים הרבה עלו עמו.

ויאמר לה מה תארו (שם שם י"ד), וכי לא היה מכירו, אלא שלשה דברים נאמרו במעלה זכורו, מי שהוא מעלה אותו רואה אותו ואינו שומע קולו, [מי שצריך לו שומע קולו

ואינו רואהו, ומי שאינו צריך לו לא שומע ולא רואה], כך האשה שהעלתה את שמואל ראתה אותו ולא שמעה קולו, ושאול שהיה צריך לו שמע קולו ולא ראה אותו, אבנר ועמשא שלא היו צריכין לו לא ראו אותו ולא שמעו קולו. ותאמר איש זקן עולה והוא עוטה מעיל (שם שם), על שם ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' י"ט). וידע שאול כי שמואל וגו', ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וגו', (שם כ"ח י"ד ט"ו), (רבנן) [רבי] הוה פשיט קרייה, כד הוה מטי הני (חמשה) [ששה] קריין הוה בכי, כי הנה יוצר הרים וגו' (עמוס ד' י"ג), בקשו את ה' כל ענוי ארץ (צפניה ב' ג'), יתן בעפר פיהו וגו', שנאו רע ואהבו טוב וגו' (עמוס ה' ט"ו), כי את מעשה האלהים וגו' (קהלת י"ב י"ד), והדין ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וגו', אמר ליה לא היה לך להרגיז בוראך, אלא כי עשיתני עבודה זרה, אין את יודע כשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד, ולא עוד אלא שהייתי סבור שמא (מידת) [הוא יום] הדין ונתיראתי, והרי דברים קל וחומר ומה אם שמואל רבן של נביאים [שכתיב בו וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה' (שמואל א' ג' כ')] נתיירא מן הדין, אנו עאכ"ו.

ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים וגו' (שמואל א' כ"ח ט"ו), מפני מה לא שאל באורים ותומים, אמר רבי יצחק בר חייא לב יודע מרת נפשו (משלי י"ד י'), אילו שאל באורים ותומים, לא היו אומרים לו לא אתה שאול הוא שהחרבת את נוב עיר הכהנים, ויאמר שמואל ולמה תשאלני וגו' [ויהי עריך] (שמואל א' שם), האי דלא גבי ערך האי דלא גבי חברך. ויעש ה' לו כאשר דבר בידי וגו' (שמואל א' שם ל"ז), לעיל אמר לו ונתנה לרעך הטוב ממך (שמואל א' ט"ו כ"ח), וכדון ויתנה לרעך דוד (שמואל א' כ"ח), אמר ליה כד הוית יתיב גבך הוינא יתיב בעלמא דשקר, והוה צרי לי מינך דלא תקטול יתי, וכדון דאנא יתיב בעלמא דקשוט, לית את שמע מיני אלא קשוט. ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים (שם שם י"ט), אמר ליה לית למיערך, אמר אין ערקת משתזבת, אם מקבל עליך את מידת הדין, (למחר) [ומחר] אתה ובניך עמי (שם), עמי בתוך מחיצתי, מיד וימהר שאול ויפול מלא קומתו וגו' (שם שם כ'), מיד יצא למלחמה ונטל שלשה בניו עמו יהונתן ואבינדב ומלכי שוע, באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת [ואמר להם] באו ראו בריה שבראתי ושיצרתי, בנוהג שבעולם אדם הולך לבית המשתה אינו נוטל בניו עמו מפני מראית העין, וזה יודע באמת שיהרג ויצא למלחמה ונטל שלשת בניו עמו, שמח (למה) [על] שמדת הדין פוגעת בו, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי לפי שהראה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ומלכיו, דור דור ושמשיו, וכיון שהראה לו שאול נופל בחרב אמר זהו שכרן של בניך, מלך ראשון שהוא עומד לישראל

נופל בחרב, אמר ליה לי את אמרת, אמור לכהניא דמקטרגין (עליה) [עליו] אמור אל הכהנים בני אהרן (ויקרא כ"א א).

על חמש חטאות מת שאול, [שנאמר] וימת שאול במעלו אשר מעל בה' (דה"א י' י"ג), שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחל (שמואל א' י' ח'), עד בואי אליך וגו', והוא לא עשה כך ואתאפק ואעלה העולה (שם י"ג י"ב), על דבר ה' אשר לא שמר (שם ושם), שחס על אגגי ועל שהחריב נוב עיר הכהנים, וגם לשאול באוב (שם שם), והוא שאל באוב וידעוני, ולא דרש בה' וימיתהו (שם שם), ויאמר שאול אל הכהן אסוף ידך (שמואל א' י"ד י"ט).

רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי כל מקום שנאמר ויאמר [ויאמר] לא ניתן אלא להידרש, ויאמר אל האיש לבוש הבדים, ויאמר בא וגו' (יחזקאל י' ב), מהו ויאמר [ויאמר] הקדוש ברוך הוא אמר למלאך והמלאך אמר לכרוב, אף על פי שגזר עלי הקדוש ברוך הוא ואיני יכול להיכנס לפנים ממחיצתך, אלא עשה עמי צדקה ותן לי גחלים משלך שלא אכוה, הדא הוא דכתיב וישא ויתן (שם שם ז'), מהו וישא ויתן, אמר רבי פנחס הפשירן ונתנן בחיקו, אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי שש שנים עשו הגחלים עמומים בידו של גבריאל סבור (שיש) [שישראל] עושין תשובה ולא עשו, וכיון שלא עשו, ביקש לזורקן עליהן בחימה, קרא לו הקדוש ב"ה גבריאל גבריאל לחונך, יש בהם עושין צדקה אלו עם אלו, הדא הוא דכתיב, וירא לכרובים תבנית יד אדם (שם שם ח'), [אמר] רבי אבא בשם רבי ברכיה מי מעמיד העליונים ותחתונים צדקה שישראל עושין ביד, הדא הוא דכתיב וצדקתך אלהים עד מרום וגו' (תהלים ע"א י"ט), ודכותה ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה' וגו' (מלכים א' כ' כ"ח), מהו ויאמר ויאמר, באמירה הראשונה אמר לו אם בא בן הדד תחת ידיך אל תחוס אותו, באמירה השניה אמר לו ראה כמה רפשים עשיתה, וכמה חרמים החרמתה, עד שלא רפשתיו בידו, ואתה הוצאתו בשלום, לכן והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו (שם שם מ"ב), ודכוותה ויאמר המלך אחשורוש ויאמר וגו' (אסתר ז' ה'), מהו ויאמר ויאמר אמר רב בשם רבי אליעזר עד שלא הרגיש בה שהיא יהודית היה מדבר עמה בפרהסיא, וכיון שהרגיש בה שהיא יהודית, ויאמר המלך אחשורוש לתורגמן ויאמר התורגמן לאסתר המלכה, ודכותה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת וגו' (ויקרא כ"א א'), באמירה הראשונה לנפש לא יטמא בעמיו, ובאמירה השניה אמר לו אם בא מת מצוה לידך היטמא לו, לפי שבעולם הזה אתם מטמאין במת מצוה, אבל לעתיד לבא אין אתם מטמאין כל עיקר, למה שאין מיתה לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב ובלע המות לנצח וגו' (ישעי' כ"ה ח').

פרשה כה

בנות ישראל (על) [אל] שאול בכינה המלבישכם שני עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן (שמואל ב' א' כ"ד), רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר בנות ישראל ודאי על שאול בכינה, שבשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים, מכאן אין תכשיטין נאים אלא לגוף מעודן, רבי נחמיה אומר בנות ישראל הנאות שבישראל, אלו סנהדריות של ישראל, (על) [אל] שאול בכינה, שבשעה שהיה שומע טעם הלכה יוצאה מפי תלמידי חכמים, היה עומד ונושקו על פיו.

הצילני מדמים אלהים וגו' (תהלים נ"א ט"ז), הצילנו מדמים, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר מדמו של שאול לא בשבילי [נהרג], שלשה דברים הוציא דוד על משיח ה' ושלשתן באו עליו, חי ה' כי אם ה' יגפנו (שמואל א' כ"ו י'), היא הות ליה, [או יומו יבא ומת, הוא הות ליה], או במלחמה ירד ונספה, היא הות ליה, מדמו של נבל לא בשבילי נהרג [שנאמר] ויהי (בעשרת) [כעשרת] הימים [ויגוף ה' את נבל וימת] (שמואל א' כ"ה ל"ח), מדמו של שמואל שהיה מטעת שלו נקצצת, ולא היה מצטער עליה אפילו שעה אחת, מדמו של נתן שהיה דוד משלח קורסיות לאחריו לידע אם מפזר הוא דברים, אילו היה מפזר דברים לא (הייתי) [היה] הורגו, מדמן של ישראל, רבי יהודה בר רבי סימון בשם רבי לוי בר פרטא מפני מה לא פירשו כתובים כמה חללים נפלו בהר הגלבוע, על שם אל תגידו בגת וגו' (שמואל ב' א' כ'), מדמו של אוריה, אמר רבי יהושע בן לוי אוריה החתי (וכל) [כל] שלשים ושבעה (שמואל ב' כ"ג ל"ט), רבי יונה בוצרייה אמר שהורידו אותו מגדולתו שהיה ראוי להתמנות אחר שלשים וששה, ומנו אותו לאחר שלשים ושבעה, רבי חנינא בר פפא בשם רבי חנינא ספרא מייתי לה מן הדה, מדוע בזית את דבר ה' וגו' ואותו הרגת בחרב בני עמון (שמואל ב' י"ב ט'), ורבנין אמרי אותו הרגת, מגיד שהרבה צדיקים כיוצא בו הרג.

טבות בשם שמואל לא התירו אשה יפת תואר אלא לאחר ארבע עשרה, שבע שכיבשו ושבע שחילקו, (ואני אומר לא התירוה אלא ביאה ראשונה בלבד כדי שתקבל עליה מה שכתוב בפרשה והסירה את שמלת שביה וגו' (דברים כ"א י"ג)), רבי יוחנן שלח לרבנין דתמן אמר להון אתון אמרין תרתי מילין בשם רב, ולית אתון אמרין טבאות, אתון אמרין בשם רב [יפת תואר] לא התירוה אלא ביאה ראשונה בלבד [ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה אחרונה אלא לאחר כל המעשים והסירה את שמלת שביה וגו' ואחר כן תבא אליה ובעלתה], אתון אמרין בשם רב מזבח שבירושלם קולט וגגו קולט, ואני אומר לא מזבח קולט ולא גגו קולט, אלא שש ערי מקלט בלבד, תדע לך יואב תחכמוני

ראש השלישי היה טועה כל הטעות הזאת, וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח (מלכים א' ב' כ"ח), והלא לא ברח אלא אצל סנהדרין, אמר אם אהרג ייהבי נכסיי לבני, דתניא הרוגי מלכות נכסיהן מלכות, הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין, שלח שלמה אחריו ואמר לו קבל עליך מדת הדין, אמר לו חמש גזירות גזר עלי אביך, אם מקבל את אותן אף אני אקבל עלי מדת הדין, הדא הוא דכתיב יחולו על ראש יואב [ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם] (שמואל ב' ג' כ"ט), זב מרחבעם, והמלך רחבעם התאמץ וגו' (מלכים א' י"ב י"ח), ומצורע מעוזיהו, ויהי עוזיהו המלך מצורע וגו' (דה"ב כ"ו כ"א), מחזיק בפלך מיואש, ואת יואש עשו שפטים (שם כ"ד כ"ד), נופל בחרב מיאשיהו, ויורו היורים (במלך) [למלך] יאשיהו (שם ל"ה כ"ג), אמר רבי מנא שלש מאות חיצים ירו בו עד שנעשו גופו ככברה, וחסר לחם מיהויכין, וארוחתו ארוחת תמיד וגו' (מלכים ב' כ"ה ל'), מיד ויעל בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימיתהו ויקבר בביתו (מלכים א' ב' ל"ד), במדבר, רבי פנחס ורבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא וכי במדבר היה ביתו של יואב, אלא כיון שמת נעשו ישראל כמדבר, (אן) [אין] תימר שהיה בונה להם דימסיות ומרחצאות שבה היה חיותן, (אן) [אין] תימר שהיה בוזז ומאכיל לחכמים ותלמידיהן שבח שבחי שבחין היו לו.

צר לי עליך אחי יהונתן וגו' מאהבת נשים (שמואל ב' א' כ"ג), משתי נשים, אי זו זו מיכל ואביגיל, אביגיל בעולם הזה ומיכל לעתיד לבא. איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה (שם שם כ"ז), רבי חנינה ורבי יונתן תרויהון אמרין מכאן מצינו שהצדיקים קרויין כלי מלחמה. (ויאבדו כלי מלחמה).

ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף (שמואל ב' ו' א'), רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא תשעים אלף בחורים מנה דוד באותו היום, הדא הוא דכתיב בחור כל בחור את כל בחור.

והיה ארון ה' בא עיר דוד ומיכל בת שאול וגו' (שם שם ט"ז), אמרה ליה של בית אבא היתה מלכות נאה ממך חלילה להם שלא ראה אדם בהם בימיהם פיסת יד ופיסת עקב מגולין אלא כולהם היו מכובדין ממך, ומה דוד אמר לה לפני ה' אשר בחר בי מאביך וגו', (שם שם כ"א), אמר לה של בית אביך מבקשין כבוד עצמן ומניחין כבוד שמים, ואני איני עושה כן אלא מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים, אמר תימר שהייתי שפל בעיני אחרים ונבזה ולא בפני עצמי, תלמוד לומר והייתי שפל בעיני ועם האמהות וגו' (שם שם כ"ב), אמר לה דוד מיכל חס ושלום שאין את נקראת מן האימהות אלא מן האמהות, ותאמר מה נכבד היום וגו' (שם שם כ'), אמרה ליה אלואי לעיני בני אדם, אלא לעיני

אמהות עבדיו, כהגלות נגלות אחד הרקים (שם שם), אמר רבי אבא בר כהנא כאילין ארביס טירם.

פרשה כו

ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן לאמר לך ואמרת אל עבדי [אל] דוד כה אמר ה' האתה תבנה לי בית לשבת (שמואל ב' ז' ד' ה'), רב אמר עצה עמוקה נתן לו באותו הלילה, רבי חנינא בר פפא ורבי סימון, ר' חנינא בר פפא אמר לו הקדוש ברוך הוא לנתן הנביא נתן האדם הזה שאני משלחך אצלו ממהר הוא קודם עד שלא ישכור פועלים לך ואמור לו לא אתה תבנה לי בית, שלא יהיה (להם) [לו] עלי תרעומת, ורבי סימון אמר אמר לו הקדוש ברוך הוא לנתן הנביא נתן, האדם הזה שאני משלחך אצלו נודרן הוא, קודם עד שלא ידור לך ואמור לו לא אתה תבנה לי בית, כדי שלא יהא לו בושה אצל הסנהדרין.

כתוב אחד אומר האתה תבנה וכתוב אחר אומר לא אתה תבנה (דה"א י"ז ד'), לא אתה תבנה שאין אתה בונה אותו, האתה תבנה שהוא נקרא על שמך, רבי חוניא בשם רבי שמעון בן לקיש אלף וחמש מאות אמות חפר דוד לעמוד על משתיתה של ארץ, דתניא שלש בתולות הן, בתולת אדם, בתולת שקמה בתולת הארץ, בתולת אדם כל שלא נבעלה מימיה, בתולת שקמה כל שלא נקצצה מימיה, בתולת הארץ, כל שלא נעבדה מימיה (מעולם), רבן שמעון בן גמליאל אמר כל שאין בה חרש, וכיון שחפר דוד אלף וחמש מאות אמה מצא בה חרש, אמר כל יגיעה זו שיגעתי ואח"כ מצאתי חרש, באותה שעה נתן הקדוש ברוך הוא פתחון פה לחרש ואמר אין זה מקומי, אלא בשעה שנבקעה הארץ ירדתי כאן אם אין את מאמיני הרי תהום נתון תחתי, נטלו דוד ועלה תהום והציפו, אמר כל מאן דידע למימר מילה (מימר) למיקמה הדין תהומא, ולא מקים ליה יתחנק, והוה תמן אחיתופל ואמר מילה (ואנקמי') [ואוקמיה], אפילו כן אתחנק הדא הוא דכתיב ויצו אל ביתו ויחנק (שמואל ב' י"ז ב'), אמר רבי יוסי מיכן צריך אדם לחוש על קללתו של זקן (יותר) אפילו על חנם.

ואהיה עמך בכל אשר הלכת וגו' (שמואל ב' ז' ט'), ולהלן הוא אומר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך (בראשית ל"א ג'), ואח"כ ואהיה עמך, [אלא דוד ע"י שהוא מפרנס את ישראל היה אומר לו ואהיה עמך בכל אשר הלכת, אבל יעקב ע"י שהוא מפרנס את ביתו היה אומר לו שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך]. (ואכרית) [ואכריתה] את כל אויביך מפניך (שמואל ב' ז' ט'), עשרה אויבים היו לו לדוד, חמשה בישראל וחמשה באומות העולם,

חמשה בישראל, דואג ואחיתופל ושאול ושמעי בן גרא ושבע בן בכרי, חמשה באומות העולם, גלית ושלשת אחיו ושובך, כתוב אחד אומר שובך (שמואל ב' י' י"ו), וכתוב אחד אומר (דה"א י"ט י"ו) שופך, שובך שהיה דומה לשובך, שופך שנשפך דמו על הארץ. ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים וגו' (שמואל ב' ז' ט'), מיכאן קבעו חכמים אלהי דוד ובונה ירושלים, כנגד אלהי אברהם יצחק ויעקב, ובשבת אף על פי שאין העובר לפני התיבה מזכירו, המפטיר בנביא מזכירו, אלהי דוד מצמיח ישועה לעמו ישראל.

ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו' (שם שם י'), תמן תנינן שמעון הצדיק (וגו') [וכו'] ר' הונא בר אחא מקרא מלא ועוברי ימים פירשוהו, נחית בחסדך (שמות ט"ו י"ג), הרי בזכות החסד, נהלת בעזך (שם), הרי בזכות (עולם) [התורה] אימתי נתבסם העולם (מכדי שבאו) [משבאו] לנוה קדשך, אמר רבי שמואל בר נחמן וכשבאו לנוה קדשך נתבסם העולם, הדא הוא דכתיב ושמתי מקום לעמי ישראל [ונטעתיו] ונטעתם אין כתיב כאן אלא ונטעתיו לעולם.

כי ימלאו ימיך וגו' (שמואל ב' ז' י"ב), אמר רבי שמואל בר נחמן [אמר לו הקדוש ברוך הוא דוד] ימים של ימים אני מונה לך, איני מונה [לך ימים] חסירים, והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה (מלכים א' ב' י"א), וכתיב בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנה (שמואל ב' ה' ה'), איליו יתירייא (והכא) [דהכא] מה אינון, רבי יצחק בר קצרתה בשם ר' יונה חסירין היו אלא שהכתובין חולקין כבוד לירושלם ומונין אותן שלימים, אמר רבי יודן חשבון מרובה בולע לחשבון מועט לפי שכתוב כי ששת חדשים ישב שם יואב וגו' (מלכים א' י"א ט"ז), אותן ששה חדשים לא עלו מן המנין, אמר רבי יודן כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו לא עלו לו מן המנין, אלא בשעירה נתכפר לו כהדיוט.

ככל הדברים האלה (ובכל) [וככל] החזיון הזה (שמואל ב' ז' י"ז), אז דברת בחזון לחסידיך וגו' (תהלים פ"ט כ'), מדבר בדוד שנדבר עמו בדבור ובחזיון, שנאמר ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן דבר נתן אל דוד, לחסידיך, דכתיב ביה שמרה נפשי כי חסיד אני (שם פ"ו ב'), ותאמר שויתי עזר על גבור (שם פ"ט כ'), רבי אבא בר כהנא אמר שלשה עשר מלחמות עשה דוד, ורבנין אמרי שמונה עשר ולא פליגין מאן דאמר שלשה עשר לצרכיהון של ישראל, ומאן דאמר שמנה עשר, חמשה לצרכו וי"ג לצרכיהם של ישראל, הרימותי בחור מעם (תהלים שם), [זה דוד, שנאמר] ויבחר בדוד עבדו וגו' (שם ע"ח ע').

פרשה כז

ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי כי הביאותני עד הלום (שמואל ב' ז' י"ח), תאני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אמר רבי שמעון בן לקיש אף למלכי בית דוד אין ישיבה בעזרה, מתיבין ליה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' (רבי בן נגרי) [רבי אייבי בר נגרי] אמר ישב עצמו בדברים, תמן תנינן יצתה כת הראשונה וישבה לה בהר הבית, מכלל שישבה לה, (מיכאן) נאמר שבפנים היו עומדים.

ותקטן עוד זאת בעיניך וגו' (שם שם י"ט), אמר רבי סימון לאחד שעשה לו חבירו קטנה, אמר לו עשית קטנה, סופך לעשות גדולה, וזאת תורת האדם (שם), קורסיה דבר נשא. דבר אחר [וזאת] תורת האדם, זה יוסף, [דכתיב] ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה (בראשית ל"ט ו'), דבר אחר וזאת תורת האדם, המעולה שבנביאים, זה משה, את מוצא מה שכתב בזה כתב בזה, זה מלך על ישראל ויהודה, וזה מלך על ישראל ויהודה, זה הקריב וזה הקריב, זה במות וזה במות, זה בא באשרי וזה בא באשרי.

ומי כעמך ישראל וגו' [אשר הלכו אלהים] (שם שם כ"ג), רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא כתוב אחד אומר אשר הלך (דה"א י"ז כ"א), וכתוב אחר אומר אשר הלכו (שם ז' כ"ג), אשר הלך זה הקדוש ברוך הוא, אשר הלכו זה משה ואהרן, ותכונן לך את עמך ישראל וגו', ועתה הואל וברך וגו' (שם שם כ"ד כ"ט), אמר רבי יוחנן אמר לו הקדוש ברוך הוא לדוד דוד אין הבור מתמלא מחולייתה אלא אם כן משכו אמה ממקום קרוב, אף (ידי פושט) [אתה פשוט ידך] באומות העולם ואת מתברך, הה"ד ויהי אחרי כן ויך דוד את (הפלשתים) [פלשתים] וגו' (שמואל ב' ח' א').

ויאסוף דוד את כל העם וילך רבתה וגו' ויקח את עטרת מלכם וגו' ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד, והלא פוחתת (פירוש) [הראש] אבן שואבת היה בה ומחזיקה על ראשו, רב הונא בשם רב יוסף אבן טובה היה בה יפה ככר זהב, ודכותה ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו (בראשית כ"ד כ"ב), אמר רבי יהושע אבן טובה היה בה משקלה בקע, ודכותה ומרדכי יצא מלפני המלך וגו' (אסתר ח' ט"ו), ועטרת זהב גדולה, אמר רבי חייא בר יוסף דמיה היו כפולים.

וכאבשלום לא היה איש יפה וגו' ובגלחו את ראשו וגו' (שמואל ב' י"ד כ"ה כ"ו), אמר רבי יודן נזיר (שנים היה) [עולם היה והיה מגלח לשנים עשר חדש שנאמר והיה מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה ואשלם וגו' רבי נהוראי אומר נזיר ימים היה] והיה מגלח אחת לשלשים יום, הדא הוא דכתיב והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח

וגו' (שם שם), רבי יוסי אומר בכל ערב שבת היה מגלח שערו, שכן דרך בני המלכים להיות מגלחין מערב שבת לערב שבת, אמר רבי חנינא כחרובית היה, ואין תימר בכידון (והלא) בדים בדים היה עשוי, וכן הלכה.

וברזילי הגלעדי ירד מרוגלים וגו' (שמואל ב' י"ט ל"ב), אמר רבי יודן חמשה פעמים כתוב ברזלי ברזלי, כנגד חמשה ספרי תורה, ללמדך שכל מי שהוא נזקק לצדיק בשעת פרנסתו, מעלין עליו כאלו קיים חמשה ספרי תורה, אמר רבי אלעזר כמה דיואות משתפכות, כמה קולמוסין משתברין, (עד לא) [כדי] לכתוב בני חת בני חת עשרה פעמים, ללמדך שכל מי שהוא (מכדר) [מברר] מקחו של צדיק, מעלין עליו כאלו קיים עשרת הדברות.

פרשה כח

לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו (איוב ל"ו ז'), עיניו דוגמה דידהון, אמר רבי לוי עייניהון קפיריחי, לאה תפסה פלך של הודייה, ועמדו כל בניה בני הודייה, יהודה אתה יודוך אחיך (בראשית מ"ט ח'), דוד הודו לה' כי טוב (תהלים קל"ו א'), דניאל (מצלי ומודי) [ומצלא ומודא] (דניאל ו' י"א), רחל תפסה [פלך] של שתיקה, ועמדו כל בניה בעלי מיסטורין, בנימין אבנו ישפה, מהו ישפה יש פה יודע במכירתו של יוסף ושותק, שאול ואת דבר המלוכה לא הגיד לו (שמואל א' י' ט"ז), אסתר, לא הגידה אסתר וגו' (אסתר ב' י').

מפני מה נצרפו האבות ברעבון, כדי שיזכו בניהם לתורה, אברהם נצרף ברעבון, ויהי רעב בארץ וירד אברם וגו' (בראשית י"ב י'), יצחק נצרף ברעבון, ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו' (שם כ"ו א'), יעקב נצרף ברעבון, וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר הנה שמעתי וגו' ונחיה ולא נמות וירדו אחי יוסף (שם מ"ב ג'), דוד נצרף ברעבון, ויהי רעב בימי דוד שלש שנים וגו' (שמואל ב' כ"א א').

עשרה רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם, ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג' י"ז), אחד בימי למך, מן האדמה אשר אררה ה' (שם ה' כ"ט), אחד בימי אברם, ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה (שם י"ב י'), אחד בימי יצחק, ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון (שם כ"ו א'), אחד בימי יעקב, כי זה שנתים הרעב (שם מ"ה ו'), אחד בימי שפוט השופטים, ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ (רות א' א'), אחד בימי דוד, ויהי רעב בימי דוד (שמואל ב' כ"א א'), אחד בימי אליהו חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו' (מלכים א' י"ז א'), אחד בימי אלישע, ויהי רעב גדול

בשומרון (מלכים ב' ו' כ"ה), אחד שהוא מתגלגל ובא לעולם, אחד לעתיד לבא, [שנאמר] לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה' (עמוס ח' י"א), רעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה, שנה עבדה ושנה לא עבדה, רעב שבא בימי אלישע רעב של מהומה היה, עד היות ראש חמור בשמנים כסף (מלכים ב' ו' כ"ה), רב הונא ורב ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק עיקר (אות נטויה) [אותנטיא] שלו לא היה ראוי להיות [בימי דוד] אלא בימי שאול, אלא ע"י שהיה שאול גרופית של שקמה, גלגלו הקדוש ברוך הוא והביאו בימי דוד, (שלו דוטייה, רוחנה) [שילו חטייה יוחנה] משתלמה, וכולן לא באו בימי בני אדם שפופים, אלא בימי בני אדם גבורים.

כיוצא בו, רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא האזכה במאזני רשע (מיכה ו' י"א), אפשר דוד מדותיו של שקר היו, ובכיס אבני מרמה (שם), הזקן זה יושב ודורש לא תקח שוחד (דברים ט"ז י"ט), והוא לוקח, לא תטה משפט (שם), והוא מטה, כל אלמנה ויתום לא תענון (שמות כ"ב כ"א), והוא מענה, שמשון הלך אחר עיניו, ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני (שופטים י"ד ג'), והוא שפט את ישראל (עשר שנים) [עשרים שנה], גדעון עובד עבודה זרה ויעש אותו גדעון לאפוד וגו', ויזנו כל ישראל אחריו שם (שם ח' כ"ז), (והוא שפט את ישראל ארבעים שנה), רבי דרוסתי ורבי ירמי' בשם רבי שמואל בר רב יצחק לזגג שהיה בידו קופה מלאה כוסות דיטריטון וכשהיה מבקש לתלות את קופתו היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה, ואחר כך תולה קופתו, כך כולן לא באו בימי בני אדם שפופים, אלא בימי בני אדם גבורים, שהם יכולים לעמוד בהם.

ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את פני ה' וגו' (שמואל ב' כ"א א'), אמר דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם שהם עובדים עבודה זרה, שאין השמים נעצרים מלהוריד טל ומטר אלא בעון ישראל שהם עובדין עבודה זרה, הדא הוא דכתיב השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' (דברים י"א י"ז), יצאו ובקשו ולא מצאו, אמר שמא גילוי עריות ביניכם, דכתיב [ותחניפי ארץ בתזנותיך וגו'] וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' (ירמי' ג' ב' ג'), יצאו ובקשו ולא מצאו, אמר להם שמא שפיכות דמים ביניכם, דכתיב ולא תחניפו את הארץ וגו' [כי הדם הוא יחניף וגו'] (במדבר ל"ה ל"ג), יצאו ובקשו ולא מצאו, אמר להם שמא נודרין ולא משלמין נדרים, דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (משלי כ"ה י"ד), יצאו ובקשו ולא מצאו, אמר להם שמא אין מעשרין מעשרותיהן כתיקנן שבעון מעשרות הגשמים נעצרים, דכתיב הביאו את כל המעשר וגו' (מלאכי

ג' י'), יצאו ובקשו ולא מצאו, ומכאן ואילך אמר דוד אין הדבר תלוי אלא בי, אמר לו הקדוש ברוך הוא דוד מוצל את, אלא (על) [אל] שאול (שמואל ב' שם), שלא עשיתם חסד עמו, (ועל) [ואל] בית הדמים על אשר המית את הגבעונים (שם שם), באותה שעה אמר דוד וכי בשביל הגרים עשה הקדוש ברוך הוא לעמי כך, אמר לו הקדוש ברוך הוא אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים, צא ולמד מיהושע רבך שבשעה שאמרו הגבעונים עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו וגו' (יהושע י' ו'), באותה שעה אמר יהושע וכי בשביל הגרים הללו אנו מטריחים על הציבור, אמר לו הקדוש ברוך הוא אם מרחק אתה הרחוקים סופך לרחק את הקרובים, צא ולמד מהיכן הוא [מטעך לא מן הגרים], הדא הוא דכתיב ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטיפרע וגו' (בראשית מ"ו כ), וכתיב למטה אפרים הושע בן נון (במדבר י"ג ח'), מיד ויאמר דוד [אל הגבעונים] ומה אעשה וגו', יותן לנו שבעה אנשים מבניו וגו', ויחמול המלך על מפיבושת וגו' (שמואל ב' כ"א ג' ו' ז'), על שהיה בן תורה נתפלל עליו העבירו לפני המזבח ולא קלטו, היינו דכתיב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי (תהלים נ"ז ג'), שהסכים הקב"ה על ידו.

ויקח המלך את שני בני רצפה וגו', ויתנם ביד הגבעונים ויוקיעום וגו' (שמואל ב' כ"א ח' ט), מלמד שהיו תלוים שבעה חדשים ממוצאי יום טוב הראשון של פסח עד יום טוב האחרון של חג, ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה את הצור (שם שם י') מהו אל הצור, אמר רב הושעיא שהיתה אומרת עליהם הצור תמים פעלו וגו' (דברים ל"ב ד'), [רבי אבא בר זמינא] בשם רבי הושעיא גדול הוא קידוש השם מחילול השם, בחילול השם כתיב לא תלין נבלתו על העץ (שם כ"א כ"ג), ובקידוש השם מתחלת קציר עד ניתך מים עליהם (שמואל ב' כ"א ו'), מששה עשר בניסן עד שבעה עשר במרחשון עד ניתך מים עליהם מן השמים וגו', והיו אומות העולם רואים אותם ואומרים תורתן של אלו פלסתר היא, כתיב בתורתן לא תלין נבלתו על העץ, ואלו תלויים שבעה חדשים, כתיב בתורה אין דנים שנים ביום אחד, ואלו שבעתם יחד (שמואל ב' כ"א ט'), חסר יו"ד זה מפיבושת, כתוב בתורה לא יומתו אבות על בנים, ואלו מתים בעון אבותם, אמרו להם ישראל אבותיהם של אלו המיתו את אלו, אמרו להם וכי מה טיבן, אמרו להם אלו הגרים שנתגיירו בימי יהושע, אמרו להם וכי בשביל הגרים הגרורים הארורים הללו עשה הקדוש ברוך הוא כך, אמרו אין אלוה כאלהיכם, ואין אומה כאומה זו, אין לנו לידבק אלא באומה זו, שאלוהיהם גדול מכל האלהים הדא הוא דכתיב כי גדול ה' מכל האלהים (שמות י"ח י"א), מיד נתגיירו מאומות העולם מאה וחמשים אלף, הדא הוא

דכתיב ויספר שלמה כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו וימצאו מאה וחמשים אלף [ושלשת אלפים ושש מאות] (מהם עשה שלמה) [ויעש מהם] שבעים אלף (נושאי) סבל ושמנים אלף חצב בהר (דה"ב ט"ז י"ז), וכל כך למה להודיע שבחו של מי שאמר והיה העולם, שהוא מקרב את הרחוקים ושמח לרחוקים כקרובים, ומקדים שלום לרחוק יותר מן הקרוב, הדא הוא דכתיב בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב וגו' (ישעי' נ"ז י"ט).

שלח דוד וקראון אמר להן מה לכם ולבית שאול, אמרין על שהמית מהן שבעת אנשים, שני חטבי עצים ושנים שואבי מים וחזן וסופר ושמש, יותן לנו שבעה אנשים מבניו וגו' (שמואל ב' כ"א ו'), אמר להון ומה הנייה אית לכון ואינון מתקטלין, סבו לכון זהב וכסף, והן אמרין אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו (שם שם ד'), פלגון ונסבון חד חד, אמר דילמא מתפיסין ולא אתפייסו, באותה שעה אמר דוד שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל רחמנין ביישנין וגומלי חסדים, ואלו אין בהם אחד מכל אלו, עמד וריחקן, והגבעונים לא מבני ישראל המה וגו' (שם שם ב'), אף עזרא ריחקן, [שנאמר] והנתינים יושבים בעפל (נחמי' י"א כ"א), אף לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מרחקם, והעובר (את) העיר יאבדוהו וגו' (יחזקאל מ"ח י"ט). (דבר אחר) כתיב ונתן לך רחמים (דברים י"ג י"ח), היינו רחמנים, ביישנין, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ' י"ז), והסימן לביישן שאינו חוטא, וכל שאין לו בושת פנים דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר סיני, וגומלי חסדים מנין, ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד וגו' (דברים ז' י"ב).

פרשה כט

איה חסדיך הראשונים אדוני נשבעת לדוד באמונתיך (תהלים פ"ט נ') כתיב ואלה דברי דוד האחרונים (שמואל ב' כ"ג א'), הראשונים איכן הן, תחילת עשיה, אמר להן מחלה השירה לשעבר, רבי ברכיה ורבי אבא בר כהנא בשם רבי אליעזר פתר לה בויסע משה את ישראל מים סוף (שמות ט"ו כ"ב), כיון שעלו ישראל מים סוף אמר להם משה תחילת עשיה אמר לו מחלה השירה לשעבר, רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא (לפני) [לאחר] שירה כתיב ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' (שופטים ו' א'), (לאחר) [לפני] שירה כתיב ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' (שם ד' א'), תחילת עשיה, אמר להן שירה מחלה לשעבר.

נאם דוד בן ישי (שמואל ב' שם), אוגינוס בן אוגינוס. נאם הגבר הוקם על (שם שם) שקיים עולה של תורה בעולה של מלכות. ונעים זמירות ישראל (שם שם), רב הונא אמר מי מנעים זמירות ישראל, דוד בן ישי, אמר אלהי ישראל [לי דבר] צור ישראל וגו', צדיק מושל (ביראת) [יראת] אלהים (שם שם ג') אמר לו הקדוש ברוך הוא מכל שבראתי בעולמי מי מושל בי, צדיק מושל בי, את מוצא מה שהקדוש ברוך הוא עושה הצדיק עושה, הקדוש ברוך הוא מחיה המתים ואליהו מחיה מתים, הקדוש ברוך הוא עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים, הקדוש ברוך הוא ממתיק את המרים ומשה המתיק מרים במרים.

וכאור בקר יזרח שמש (שם שם ד'), אין אנו יודעין מהו וכאור בקר יזרח שמש, אלא כשהאיר הקדוש ברוך הוא בוקרו של משיח הזריח שמש, דכתיב ביה וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ז). בקר לא עבות (שמואל ב' שם) זה משיח. דבר אחר בקר לא עבות, שלא בא בזכות אבות, בזכות מי הוא בא, בזכותה של תורה הדא הוא דכתיב כי לא כן ביתי עם אל כי ברית עולם שם לי וגו' (שם), ערוכה בכל (שם) בבבל, ושמורה במדי, כי כל ישעי וכל חפץ ביון, כי לא יצמח באדום ואיש יגע בהם וגו', שרוף ישרפו בשבת (שם שם ז') זו סנהדרי גדולה של לשכת הגזית.

פרשה ל

הצילני מדמים אלהים אלהי תשועתי תרנן לשוני צדקתיך (תהלים נ"א ט"ז) הצילני מדמו של אוריה וכו' הלכה, מתוך כך (ויחל) [ויסף] אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד לך מנה את ישראל (שמואל ב' כ"ד א') ויאמר למלאך המשחית בעם רב וגו' (שם שם ט"ז), אמר רבי שמואל בר נחמן רמזו המלך שהמות שולט בו, כמה דאת אמר ויאמר יואב אל המלך ויוסף ה' אלהיך (על) [אל] העם כהם וכהם מאה פעמים (שם שם ג') מאה מאתים מאתים ארבע מאות, אמר רבי לוי בתוך שנים עשר [חדש] באו ברכותיו של יואב, אמר רבי אליעזר בן יעקב ברכותיו של משה אין להם קצבה, ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם (דברים א' י"א).

ויחזק דבר המלך (על) [אל] יואב ועל שרי החיל וגו' (שם שם ד'), אמר לו או אני מלך (או את) [ואת] שר הצבא או את מלך ואני שר הצבא ויבאו הגלעדה (שם שם ו'), גדש. ואל ארץ תחתים [חדשי] (שם), בית ירח. ויבאו דנה (יעקב) [יען], פנייס, אמר רבי יוחנן וכי דנה (יעקב) [יען], בנימין נכנס בעשרה (ומתקדש) [ומתברך] בשלשים אלף, ודן נכנס בצלמוניתו (ומתקדש) [ומתברך] בששים אלף. ויבאו מבצר צור (שם שם ז'), תלליה

דצור. ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך ותהי (כל) ישראל (שם שם ט'), אלא כיון שנמנו תשש כחם כנקבה, הכא את אמר ותהי (כל) ישראל שמנה מאות אלף איש (שם), ולהלן את אמר (ויהיו) [ויהי] כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש (דה"א כ"א ה'), אמור מעתה שני פתקין עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט, אמר אם מקבל את (הממועט) [המועט] אם אני נותן לו את המרובה.

פרשה לא

ויבא גד אל דוד [ויגד לו] ויאמר לו התבא לך שבע שנים רעב בארצך ואם שלשה חדשים נסך לפני צריך והוא רודפיך ואם היות שלשת ימים דבר בארצך עתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר (שמואל ב' כ"ד י"ג), נתחשב דוד בפני עצמו ואמר אם בורר אני חרב, עכשיו יהיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי, הוא בטוח על גבוריו, אם בורר אני רעב, עכשיו יהיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי, הוא בטוח על אוצרותיו, נבור דבר שהכל שוין בו. דבר אחר אם בורר אני חרב אין חרב בלא רעב, אם אני בורר רעב, אין רעב בלא חרב, דבר אחר אם בורר אני חרב, עכשיו יהיו כל ישראל תפושי חרב בדרכים, אם בורר אני רעב, עכשיו יהיו כל ישראל (תפושי) [תפוחי] רעב בדרכים, נבור דבר שהכל שוין בו. ויש אומרים גד רמזו, ועתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר.

ויאמר דוד אל גד צר לי מאוד וגו' (שמואל ב' כ"ד י"ד), תני ר' שמעון בן יוחי למה היה דוד דומה באותה שעה, לחולה שנטה למיתה, אמר ליה אן את בעי ניתנינך גבי אביך או גבי אמך, [אומר להן], ווי להון לאודניה דהכדין שמעין, כך ויאמר דוד אל גד צר לי מאד. ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד, תאני ר' שמעון בן יוחי שלשים ושש שעות של פורעניות נגזר עליהם באותה שעה, ועמדו פרקליטין גדולים ובטלו אותן, אלו שבעת ימי השבת, ושמנה ימי מילה, וחמשה ספרי תורה וזכות אבות שלשה ונשתיירו שם שלש עשרה שעות, מי בטלן, תרי אמוראין, חד אמר זכות שנים עשר שבטים, וחרנה אמר זכות עשרת הדברות ושני הלוחות, נשתיירה שם שעה אחת, ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד (שם שם ט"ו), רבי חייא [רבא] [רבה] אמר משחיטת תמיד ועד זריקת דמו, רבי שמואל בר נחמן אמר משתזרק דמו ועד שתנץ החמה, ורבנין אמרי משתנץ החמה עד שיתמלא כל הגלגל, בוא וראה כמה אוכלוסין נפלו מהם, אלו היתה שעה שלימה על אחת כמה וכמה.

וישלח ידו המלאך (אל) ירושלם לשחתה, ויאמר למלאך המשחית בעם רב (שמואל ב' כ"ד ט"ז), אמרו אותו היום מת אבישי בן צרויה, ויאמר למלאך המשחית בעם רב, רב

הוא משכונא דגבך. ויבא גד אל דוד [ביום ההוא] ויאמר לו עלה הקם [לה'] מזבח וגו', למה דוד דומה באותה שעה, לאחד שהיה מכה את בנו, ולא היה יודע בשל מה הוא מכהו, באחרונה אמר לו דע על נקמת פלוני הכיתך, כך כל אותן האוכלוסין שנפלו לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בבנין בית המקדש, והרי דברים קל וחומר, ומה אלו [שלא] ראו בבנין בית המקדש כך, אנו על אחת כמה וכמה, לפיכך התקינו הנביאים הראשונים שיה' ישראל מתפללין שלשה פעמים בכל יום, ואומרים השב שכינתך לציון וסדר עבודתך לירושלם עירך.

פרשה לב

ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים (שמואל ב' כ"ד כ"ד), תני רבי שמעון בן יוחי כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים, וכתוב אחד אומר ויתן דוד (לארון במקום בשש מאות שקלים) [לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות] (דה"א כ"א כ"ה), אלא אמור מעתה חמשים שקלים מכל שבט ושבט, הרי שש מאות שקלים רבי אומר בשם אבא יוסי בן דרוסאי כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן וגו', וכתוב אחד אומר ויתן דוד (לארן) [לארנן] במקום וגו', אלא מקום המזבח בחמשים, ומקום הגורן בשש מאות שקל, אמר רבי אלעזר בן שמוע אנא לא שמעתה מפומיה דאבא, חברא שמעונה מפומיה דאבא, ויתן דוד לארנן וגו', אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים, בכסף שקלים חמשים.

ויבן דוד שם מזבח לה' וגו' (שמואל ב' כ"ד כ"ה), רבי תנחומא ורב ביבי בשם רבי אליעזר בן יעקב נמשלו ישראל כחול, מה החול הזה את חופר בו גומא מבערב, בשחרית את מוצא אותה שנתמלאה מאיליה, כך כל אותן האוכלוסין שנפלו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה, הדא הוא דכתיב יהודה וישראל רבים כחול אשר על (שפת) הים לרב (מלכים א' ד' כ'), אמר רבי יהודה ברבי סימון אנא לא שמעתה מפומיה דאבא, חבריה אינון שמענוה מפומיה דאבא, ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל (שמואל ב' שם שם).

כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה וגו' כל נפש ששים ושש (בראשית מ"ו כ"ו כ"ז), ובני יוסף אשר יולד לו במצרים (שם), רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן ראית מימיך אדם נותן לחבירו ששים וששה, וחוזר ונותן לו אף שלשה, והוא מונה אותן שבעים אלא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות, והוא מונה אותה שנאמר ושם אשת עמרם יוכבד וגו' (במדבר כ"ו נ"ט), רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמן למוד הוא הקב"ה שהוא מונה את השבט הזה עד שהוא במעי אמו, הדא הוא דכתיב לידותון בני ידותון גדליהו

צרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו ששה (דה"א כ"ה ג'), בפרט חמשה ובכלל ששה, אלא זה שמעי שמנאו הקדוש ברוך הוא עד שהוא במעי אמו, ואם יאמר לך אדם עשירי שמעי, אמור לו עשירי לדוכן, ויש אומרים [חושים] בן דן השלים עמהם, בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב ובני דן חושים (בראשית מ"ו כ"ג) (ובני) [ובן] דן חשים, הדא הוא דכתיב ויבאו הגלעדה ואל ארץ תחתים (חדשו) [חדשי] ויבאו דנה [יעקן] [יען] וסביב אל צידון (שמואל ב' כ"ד ו'), ויבאו הגלעדה גרש, ארץ תחתים חדשי, בית (ירם) [ירח] דנה פנייס דנה [יעקן] [יען] מדה כנגד מדה, דן נכנס בצלמוניתו אצל אביו ומתברך בשבעים אלף, ובנימין נכנס בעשרה, ומתברך בארבעים אלף, ויש אומרים סרח בת אשר השלימה עמהן, שנאמר ותקרא אשה חכמה וגו' ויקרב אליה וגו' (שמואל ב' כ' ט"ז י"ז), אמרה ליה קצור את ולית את לפום שמך. ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה (שם שם י"ח), אין את בן תורה ואין דוד בן תורה, וכן התמו (שם), על כן תמו דברי תורה, לא כן כתיב כי תקרב אל עיר וגו' (דברים כ' י'), שמא למלחמה כתב אמר לה ואת מאן את, אמרה ליה אנכי שלומי אמוני ישראל (שמואל ב' שם י"ט), אני שהשלמתי מניינם של ישראל במצרים אני הוא שהשלמתי נאמן לנאמן, יוסף למשה, מה (את) [אתה מבקש] להמית עיר, ולא [עוד] שאני אם בישראל, למה תבלע נחלת ה' (שם שם), מיד ויען יואב ויאמר חלילה חלילה (שם שם כ'), שני פעמים, אלא חלילה ליואב וחלילה לדוד חלילה לדוד וחלילה למלכותו, אלא לא כן הדבר, כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד (שם שם כ"א), אם במלך למה בדוד, ואם בדוד למה במלך, רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון ללמדך שכל מי שמעמיד פניו במלך כאלו מעמיד [פניו] בתלמידי חכמים, על אחת כמה וכמה שהיה דוד מלך ישראל ותלמיד חכם, אמר רבי יודן כל המעיז פניו במלך כאלו מעיז פניו בשכינה, שנאמר נשא ידו במלך בדוד, במלך זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ואחר כך בדוד זה דוד מלך ישראל, ותאמר האשה אל יואב הנה ראשו משלך אליך (שם), ומנין הות ידעה, אלא אמרה כל מאן דמחצף אפיה במלכות בית דוד מרים הוא רישיה מן לעיל, מיד ותבוא האשה אל כל העם בחכמתה (שם שם כ"ב), ומה היתה חכמתה, דאמרת להון לית אתון שמיעין ביואב, לית אתון שמיעין בדוד, הידא אומה קמה בהון או האי מלכות קמת קדמיהון, אמרין לה ומהו בעי, אמרה להון אלף גברין הוא בעי, לא טב לכון למיתן אלף גברין ולא למיחרב מדינתכון, אמרין לה כל בר נש ובר נש יהיב לפום מה דאית ליה, אמרה להון אנא אזלה ומפייס ליה, דילמא דהוא שביק ציבחר, עבדת גרמה אזלה ואתיא אמרה להון חמש מאוון גברי הוא בעי, לא טב למיתן ליה חמש מאוון גברין ולא למיחרב מדינתכון, עתדון ליה (וחמש)

[חמש] מאוון גברין, אמרה אנא אזלה ומפייסה ליה דילמא דהוא שביק ציבחר, עבדת גרמא אזלה ואתיא, אמרה להון חד גבר הוא בעי מנכון, אמרין לה אי טב קרתא הוא אנן יהבין יתיה ליה, אמרה להון אכסנאי הוא ושבע בן בכרי שמו, מיד עמדו כל העם ויכרתו את ראש שבע בן בכרי וישליכו אל יואב וגו' (שם שם).

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מפני מה זכו מרדכי ואסתר (לעשות) [להעשות] נס זה על ידם, מפני אשתו של שמעי אם אביהם שהצילה שני צדיקים מן ההריגה, ואלו הן אחימעץ ויונתן, בשעה שרדפו עבדי אבשלום אחריהם, רצו והכניסו לביתו של שמעי, מה עשתה אותה הצדקת הכניסה אותם בתוך הבאר, ופירעה את עצמה וישבה על פי הבאר, כדי שתציל את שני הצדיקים מן המיתה, כיון שנכנסו עבדי אבשלום וראו אותה שהוא מפורעת, חזרו לאחוריהם, אמרו איפשר שני צדיקים חבויין בתוך הבאר ואשה חשובה כזו מפורעת עליהם, מנא לך דהכי כתיב, ותקח האשה ותפרוש את המסך על (פי) [פני] הבאר ותשטח עליו הריפות (שמואל ב' י"ז י"ט), מהו ותשטח עליו הריפות, שהירפה וניוולה את עצמה כדי שתציל את שני הצדיקים מן המיתה, אמר לה הקדוש ברוך הוא הואיל וביזיתה את עצמך על שני הצדיקים הללו אני אוציא ממך שני צדיקים שיעמדו בפרצותיהן של ישראל, ובשבילן אני מציל את ישראל מן ההריגה.

ערב תשעה באב כל אותם השנים שהיו ישראל במדבר היה כרוז יוצא מלפני משה ומכריז הכל לחפור, והלך כל אחד ואחד וחפר קבר לעצמו והיה ילין בו, למחר היה הכרוז יוצא ומכריז יבדלו החיים מן המתים, ועמדו כולם, כיון שראו שעמדו כולם נתייראו ואמרו שמא תעינו בחשבון החדש [חזרו] בלילי עשירי ולנו כל אחד ואחד בקברו, למחר עמדו כולם, עוד חזרו בלילי אחד עשר, וכן בשנים עשר, וכן בשלשה עשר, וכן בארבעה עשר, וכן בחמשה עשר באב, וכיון שראו שאין אחד מהם מת, ידעו שבטלה הגזירה ועשאוהו יום טוב. וכך שנו חכמים לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים וכו'.